

Jaroslav Hašek přešel na sovětskou stranu v době, kdy mezi Čechy a Slováky v Rusku existovalo již silné levicové sociálně demokratické hnutí. Počátky tohoto hnutí je třeba klást do období, jež následovalo po ruské únorové revoluci.

První sociálně demokratická organizace Čechů a Slováků v Rusku vznikla hned po únorové revoluci v Kyjevě, a to v rámci t. zv. „Československé jednoty“, kterou v říjnu 1916 založil továrník Dědina a bohatý pekař Zíval, oddaní stoupen- ci carského režimu. Tuto zajateckou organizaci založili oba z osobních důvodů jako organizaci, jež měla konkurovat zajatecké organizaci Svazu čs. spolků na Rusi. Po únorové revoluci však „Československou jednotu“ ovládli zajatci a oba zakladatelé byli z ní vyloučeni. Právo vydávat českým a slovenským zajatcům legitimace k volnému pobytu a pohybu ve městě a opatřovat jim práci však nové vedení jednoty podrželo. V rámci této zajatecké organizace, již tvořili ze zdrcující většiny příslušníci sociálně demokratické strany, vznikla pak díky prozíravosti a iniciativě některých sociálně demokratických zajatců a zřejmě pod tlakem událostí a mohutného rozmachu politického hnutí mezi ruským dělnictvem první sociálně demokratická organizace Čechů a Slováků v Rusku. Do čela organizace byl postaven členstvem volený výbor. Členové organizace začali platit pravidelné členské příspěvky. Byla to počáteční fáze vývoje levicového hnutí Čechů a Slováků v Rusku, fáze, která vrcholila založením „Československé sociálně demokratické strany dělnické při ruské soc. dem. straně dělnické“ 4. srpna 1917.

Hlavním důvodem založení sociálně demokratické organizace byla instinktivní snaha chránit zájmy českých a slovenských dělníků, kteří jako zajatci přicházeli do Ruska a kteří většinou byli ve vlasti organizováni v sociálně demokratické straně. Hned v prvních chvílích života sociálně demokratické organizace prohlašovali její zakladatelé, že „české dělnictvo jest tak vyspělé, že svou vlastní třídní politiku dovede si vésti

samo, bez lidí, kteří o třídní dělnické politice nemají pojmu.¹ Není sporu o tom, že v tomto smyslu působil na zakladatele nesmírný růst politické aktivity ruského dělnictva. Založení sociálně demokratické organizace, jež se 4. srpna 1917 přeměnila v sociálně demokratickou stranu, bylo činem svrchovaně významným. I když její politické názory nebyly ještě ani zdaleka vyjasněné, znamenalo to, že hnutí Čechů a Slováků v Rusku se od únorové revoluce začalo ubírat po dvou cestách: po cestě buržoasní Odbočky Čs. národní rady a po cestě levicové sociálně demokratické strany.

Od prvních dnů své existence začala kyjevská sociálně demokratická organizace vystupovat s velkou iniciativou. 27. března 1917 uspořádala manifestační a početně navštívenou schůzi, kterou přivítala a pozdravila ruskou únorovou revoluci. Slavnostního průvodu 1. května 1917 se účastnila v řadách ruského dělnictva, vyslovujíc se „pro mír bez anexí, bez kontribucí a na základě práva sebeurčení národů.“² Příslušníci organizace se jako členové „Československé jednoty“ účastnili III. sjezdu Svazu čs. spolků na Rusi, na němž bylo dosavadní vedení nahrazeno Odbočkou Čs. národní rady. Snažili se vejít ve styk s ruským dělnickým hnutím a informovat je o politických cílech jak legionářského, tak i sociálně demokratického hnutí. Byli ve styku s Odbočkou Čs. národní rady a snažili se dosáhnout spojení se sociálně demokratickou stranou ve vlasti. Obstarávali práci českým a slovenským zajatcům, pomáhali řešit jejich mzdové a zaměstnanecké potíže a 1. června 1917 založili pro ně v rámci „Československé jednoty“ nemocenskou pokladnu. Širší veřejnost se snažili informovat o osvobozenec-kých snahách Čechů a Slováků v Rusku „Otevřeným listem k ruské demokracii“, který byl v červenci zaslán ruským vládním místům, petrohradskému sovětu a redakcím českých listů v dohodových státech.

Politické názory kyjevských sociálních demokratů nebyly však v této první fázi jejich myšlenkového vývoje ani zdaleka vyhraněné. Byl to důsledek předválečné oportunistické sociálně demokratické výchovy.

Z těch jejich politických názorů, které představovaly krok vpřed, je nutno vyzvednout zdůraznění protiimperialistického, protiválečného revolučního hnutí lidu doma, v hranicích

Rakousko-Uherska, v němž viděli správně hlavní těžiště národně osvobozenec-kého boje. V legionářské akci viděli pouze akci pomocnou. Sociální demokraté se obraceli na ruské soudruhy s žádostí, aby jim pomohli v Rakousku „vyvolat ozbrojenou revoluci, která by zničila rakouskou reakci a zakončila bratrovražednou válku.“¹ Zdůrazněním toho, že nositelem národně osvobozenec-kého boje musí být především dělnická třída doma, se zásadně lišili od stanoviska Masarykova, který osud českého a slovenského národa kladl do rukou dohodových imperialistů. Od počátku se rovněž lišili od koncepce Masarykovy svým internacionálním stanoviskem v otázce národně osvobozenec-kého boje. Prohlašovali, že boj proti rakouskému imperialismu musí vést český a slovenský proletariát ruku v ruce s proletariátem německým a maďarským. Od počátku požadovali, aby se legie nevmešovaly do vnitřních ruských záležitostí.

V mnoha základních politických otázkách zastávali však kyjeví sociální demokraté nesprávné názory, které pramenily z předválečné oportunistické sociálně demokratické výchovy. V této době sociální demokraté nechápali ještě vůbec skutečnou úlohu sociálně demokratické strany ve vlasti, o jejímž vedení zcela v rozporu se skutečností prohlašovali, že jen čeká na signál k velkému boji. Věřili rovněž, že Masarykova legionářská akce je národně osvobozenec-kým bojem, podporovali ji a vyslovovali Masarykovi plnou důvěru. Dožadovali se pouze jejího socialistického zabarvení, čehož chtěli dosáhnout tím, že v létě 1917 vyslali ze svého středu do Odbočky Čs. národní rady Koudelku a Skotáka, kteří sami až do května 1918 kolísali mezi stranou a Odbočkou. Někteří nedoceňovali národnostní otázku a pod dojmem chybných a oportunistických austromarxistických názorů žádali sice vyhnání Habsburků, ale současně i zachování územní celistvosti Rakousko-Uherska. Zcela jasno neměli ani v otázce příčin vzniku první světové války, ba nechápali plně ještě ani to, co se děje v Rusku. Myšlenky leninismu jim byly ještě cizí.

Existence sociálně demokratické organizace a její početný růst se stával Odbočce Čs. národní rady nebezpečným. Sociální demokraté se s vedením legií střetli již dvakrát. Po prvé koncem března 1917, kdy protestovali proti vměšování se do vnitřních ruských záležitostí, a po druhé v souvislosti s III.

¹ Čechoslovák č. 90, 20. dubna 1917.

² J. Kudela: Profesor Masaryk a československé vojsko na Rusi, Praha 1923, str. 62.

¹ Izvěstija č. 77, 28. května 1917.

sjezdem Svazu čs. spolků na Rusi, kdy museli o svou účast na sjezdu bojovat. Napětí mezi sociálně demokratickou organizací a Odbočkou rostlo. Počátkem července 1917 považoval za nutné i Masaryk vyjádřit svůj názor. Uvědomuje si, že směr, zastávaný kyjevskými sociálními demokraty, by mohl v budoucnu posice buržoasie v Odbočce ohrozit, v článku „Organisovat politické strany?“¹ zakládání politických stran ostře odsoudil. K překvapení samotných sociálních demokratů psal: „Je na př. vyloučeno, aby český sociální demokrat zajatec hlásil se k Leninovi...“ Tak daleko sama sociálně demokratická organizace ještě nebyla. Je zřejmé, že Masaryk si v té době uvědomoval její příští politický vývoj lépe než sami sociální demokraté.

Vedoucí sociální demokraté však tlaku Odbočky neustoupili. Naopak; zřejmě pod tlakem prohlubujících se revolučních událostí v Rusku vznikla ze sociálně demokratické organizace 4. srpna 1917 „Československá sociálně demokratická strana dělnická v Rusku.“

Další etapa ve vývoji sociálně demokratické strany je charakterisována snahou rozšířit činnost strany po celém Rusku, založením sociálně demokratického časopisu, zostřujícím se napětím mezi stranou a buržoasním vedením legií a posléze sociálně demokratickou konferencí, která se konala ve dnech 8.—9. prosince 1917.

Kyjevští sociální demokraté si od prvních okamžiků založení strany uvědomovali, že podchytit české a slovenské sociální demokraty v Rusku budou moci teprve tehdy, budou-li mít svůj vlastní časopis. Přes téměř nepřekonatelné překážky, přes nedostatek finančních a technických prostředků i pracovníků konali od počátku srpna přípravy k tomu, aby časopis mohli vydávat.

O přípravách sociálních demokratů k vydávání časopisu byla Odbočka Čs. národní rady přesně informována; věnovala jim značnou pozornost. Domnívala se nejprve, že projekt časopisu padne pro nedostatek finančních a technických prostředků. Obětavost, s níž sociální demokraté pomocí sbírek, předních listů a půjček finanční prostředky získávali, ji však přesvědčila o opaku. Počítajíc s vycházením časopisu již jako s faktem, snažila se Odbočka podržet jej svému vlivu. Uvažovala vážně o možnosti „udělat z něho orgán kyjevské zajatec-

¹ Čechoslovák č. 101, 3. července 1917.

ké organizace, která by se nazvala dělnickou organizací. Takový věstník s jistým sociálním zabarvením. Skoták a Koudelka připouštěli možnost úplného sjednocení v československé dělnické organizaci, v níž by slovo dělnická mělo význam agitáční a propagační...“¹ Odbočka skutečně takové „dělnické“ organizace, které měly vzít sociálním demokratům v ústí z plachet, v Kyjevě a Moskvě založila, nedosáhla však jimi žádaného cíle. Když i tento prostředek selhal, obrátila se o pomoc na pravice sociální demokraty v legiích. „Čechoslovák“ i „Čechoslován“ v této době přímo tonuly v záplavě resolucí, jimiž pravice sociální demokraté protestovali proti činnosti kyjevské sociálně demokratické strany, obviňující ji z rozbíjení jednoty zahraniční akce. Tyto projevy Odbočka nejen objednávala, ale sama je dokonce i upravovala.

Kyjevští sociální demokraté však odpor Odbočky i všechny materiální i finanční překážky úspěšně překonali. 19. října (podle nového data 1. listopadu) 1917, několik dní před Velkou říjnovou socialistickou revolucí, vyšlo 1. číslo prvního českého sociálně demokratického časopisu v Rusku pod názvem „Svoboda“.

První čísla „Svobody“, jejíž kolportování bylo v legiích zakázáno, tonula ještě ve starých omylech a chybách. Jako politický krok vpřed lze hodnotit snahu sociálních demokratů připravovat se spolu s pracujícím lidem doma na poválečné úkoly v boji za sociální svobodu.

Kyjevští sociální demokraté stáli i nadále na stanovisku neměšování se legií do vnitřních ruských záležitostí. Když za Velké říjnové socialistické revoluce ve dnech 10.—13. listopadu 1917 byl do Kyjeva k boji proti bolševikům povolán 2. legionářský pluk a dělostřelecká baterie, sociální demokraté proti tomu ostře protestovali, a to jednak ve „Svobodě“, jednak ve dvou letácích, z nichž jeden byl určen ukrajinské a ruské veřejnosti a druhý příslušníkům intervenujících legionářských jednotek. Mimo to projevíli svůj naprostý nesouhlas přímo v Odbočce Čs. národní rady. Tento jejich zásah, jenž znamenal další zostření napětí mezi nimi a vedením legií, podstatně přispěl k odchodu legionářských jednotek z Kyjeva.

Jinak zůstávali sociální demokraté ještě v zajetí starých názorů. To se projevílo mimo jiné i v tom, že z počátku nechá-

¹ Kudelův dopis presidiu OČSNR z 23. září 1917. (AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 8.)

pali význam Velké říjnové socialistické revoluce, k níž se dokonce v prvních dnech stavěli záporně.

Prudký obrat doleva, prudká bolševisace strany nastala až koncem listopadu 1917, v době, kdy se mohli na vlastní oči přesvědčit o tom, co Velká říjnová socialistická revoluce přinesla ruskému pracujícímu lidu. „Díváme-li se objektivně na běh událostí“, konstatovali sociální demokraté koncem listopadu, „vidíme, že Rusko jest rozděleno na dva tábory; měštácký a socialistický... Jestli je před námi alternativa: diktatura kozáků neb diktatura proletariátu – musíme mítí pouze jednu odpověď: Ať žije revoluční proletariát Ruska.“¹

Kyjevští sociální demokraté začali se seznamovat a přijímat základní myšlenky leninismu. Teprve v této době beze zbytku pochopili, že podstata světové války spočívala v imperialistické politice obou kapitalistických válečných bloků, že na jedné straně stojí „mezinárodní kapitalismus s imperialistickými choutkami a na straně druhé mezinárodní proletariát v boji s těmito kapitalistickými skupinami.“ Přijímali za svou bolševickou myšlenku přeměny imperialistické války ve válku občanskou, uvádějící, že „zbraně, které kapitalisté vtiskli pracujícímu lidu do rukou, počíná tento obracet proti nim. V Rusku již tak učinil a ve státech západní Evropy k tomu dojde dříve či později...“ V souhlase s myšlenkami proletářského internacionalismu volali k českým a slovenským dělníkům v Rusku: „Pochopte, že dělníci celého světa jsou bratři, nepřátelé jsou naši tyrani, a pochopíte-li to a spojíte-li se v jeden mocný a nerozbojný šik, pak zvítězíte!“ Pochopení příčin první světové války pomohlo jim také orientovat se v otázkách národně osvobozenického boje. Sociální demokraté došli k přesvědčení, že proletariát ve snaze získat národnostní a sociální svobodu „nemůže hledat pomoci u vlád kapitalistických“, a že proto „všechny naděje českého proletariátu upírají se k socialistické vládě ruské.“²

V období prudké bolševisace konala se ve dnech 8. a 9. prosince 1917 v Kyjevě konference strany.

Sociálně demokratická strana měla v době konání konference 22 místních organizací. Nejsilnější z nich byla v Kyjevě; čítala 1700 členů a byla rozdělena do 16 rayonů. Nejpočetnější z 21 venkovských organizací byla organizace v Taganrogu.

¹ Tento a další citáty ze „Svobody“ č. 4, 9. (22.) listopadu 1917.

² Svoboda č. 5, 16. (29.) listopadu 1917.

Měla-li strana v době svého ustavení 700 členů, měla nyní přes 3000 členů.

Na konferenci, která měla vytyčit další úkoly strany, byli pozváni i sociální demokraté z legií. Představitelé strany v tom zřejmě viděli vhodnou příležitost podržít si nebo aspoň získat vliv ve vedení legií. O účast sociálních demokratů-legionářů na konferenci požádali přímo Odbočku Čs. národní rady. Nechtěla-li se kompromitovat v očích legionářské masy, nemohla Odbočka pozvání nepřijmout. Kladná odpověď však ještě neznamenalala, že by se s účastí legionářských delegátů na konferenci smířila. Na schůzích Odbočky se vzrušeně diskutovalo o tom, jaké východisko z této situace najít. Na schůzi 28. listopadu bylo za přítomnosti Masarykovy usneseno „pokusit se o rozpuštění, rozbití této konference.“¹ Pravicoví sociálně demokratičtí delegáti z legií sešli se na frakční předporadě, na níž byla přijata resoluce namířená proti levicové sociálně demokratické straně. Podle návodu Odbočky sice na konferenci přišli, ale ještě před započetím vlastního jednání, používající formálního důvodu, konferenci opustili. Pouze dva delegáti 7. pluku, kteří pak byli z legií vyloučeni, zůstali.

Referáty, diskuse i přijatá usnesení ukázaly, že konference byla přelomem v ideovém životě strany. Byla nesena duchem nových myšlenek, myšlenek leninismu, pro něž se vyslovovali všichni řečníci. To se projevilo především v přijatých resolucích. Resoluce „Československým proletářům ve vlasti“ vyzvedávala úsilí sovětské vlády o uzavření demokratického míru, míru bez anexí a kontribucí na základě sebeurčení národů a vyzývala českou a slovenskou dělnickou třídu, aby povstala na ochranu ruské revoluce, aby přinutila vládu k přijetí mírových podmínek ruské revoluce a aby se, bude-li toho třeba, se zbrání v ruce postavila proti buržoasii, jež hodlá utopit ruskou revoluci v krvi. Resoluce připomínala českému a slovenskému proletariátu, že „porážka ruského proletariátu byla by porážkou proletariátu celého světa, byla by porážkou a pohromou pro celý český národ.“

Resoluce k referátu o revolučním odboji proti Rakousku se stanoviska dělnického a socialistického konstatovala, že světová válka byla vyvolána imperialistickou politikou obou válečných bloků a tedy je klamem prohlašovat, že Dohoda vede válku za osvobození ujařmených národů. Skutečné osvobození

¹ AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 34.

nastane teprve tehdy, „až povaleno bude společným úsilím proletariátu celého světa panství kapitalismu. Toho se však nedosáhne válkou, nýbrž revolucí, jakou provedl ruský proletariát.“ Resoluce správně zdůrazňuje, že „ti socialisté, kteří postavili se po bok imperialistickým vládám, stávají se spolu-zodpovědní za všechny hrůzy, jež lidstvo vytrpělo a vytrpí na poli válečném.“

Resoluce byly zpracovány na základě referátu a diskusních příspěvků jednotlivých delegátů. Všichni mluvčí se shodovali v tom, že s pomocí kapitalistické Dohody nelze dosáhnout národních samostatností, že tyto státy nikdy nevedly boj za osvobození malých národů. Vyzvedávali příklad Liebknechtův a odsuzovali oportunistickou politiku německé sociální demokracie. O bitvě z Zborova správně prohlašovali, že k osvobození našich národů ničím nepřispěla, neboť „národy musí se osvobodit samy revolucí.“ Největšího spojence má český proletariát v ruské revoluci. Ruská revoluce, uváděli řečníci, „má obrovský význam pro ostatní národy, pro ostatní proletariát. Proto musíme vítat snahy ruské revoluce a veškeré úsilí vynaložit na její podporu.“¹

Konference sociálně demokratické strany, konaná v Kyjevě 8.—9. prosince 1917, znamenala nejen přelom v ideovém životě strany, ale i definitivní rozkol mezi pravicovými a levicovými českými sociálními demokraty v Rusku; zatím co levicová sociální demokraté stále těsněji přimykají k bolševické straně, vedoucí pravicová sociální demokraté v legiích ocitají se v područí buržoasie a její nacionalistické ideologie a dopouštějí se jednoho z nejhanebnějších zločinů v dějinách sociálně demokratického oportunismu, kontrarevolučního ozbrojeného vystoupení legií proti prvnímu socialistickému státu světa.

Bylo by ovšem nesprávné se domnívat, že konference odstranila všechny nedostatky a nesprávné názory, kterým strana dříve podléhala. To se týkalo především vztahu strany k zahraniční legionářské akci. Sociální demokraté nezažali k této akci jasné a vyhraněné stanovisko, nedovedli legionářům otevřeně říci, že cesta, po které vedení legií jde, je nesprávná. „Méně dobrý“, pravilo se na konferenci, „ba krajně napjatý je náš poměr k Odbočce Nár. rady. Ne naší vinou. Na straně naší bylo a jest dosti ochoty ku společné práci... Dojde-li

¹ Resoluce, referáty i diskusní příspěvky ve Svobodě č. 7, 13. prosince 1917.

k úplné roztržce, nebude to naše vina.“¹ Sociální demokraté nedovedli ještě prohlásit, že legie nezanechají na pospas dohodové i české buržoasii, nedovedli přes svá zdůrazňování všestranné pomoci ruské revoluci legionářům, z nichž téměř 50 % bylo sociálních demokratů, říci, že jejich povinností je legie opustit a vstoupit do služeb proletářské ruské revoluce, která, jak levicová sociální demokraté konstatovali, otřásla i samými základy habsburské monarchie. Sociální demokraté doufali, že rozhodující posice v legiích získají smírnou cestou. Ještě dlouho po konferenci psali: „Až dosud plulo se v měšťáckých vodách a české vojsko bylo odchováno měšťáckým tiskem. Nyní má být jinak. V armádě má se mluvit o socialismu, má se o něm i psát, a to je to, co jsme chtěli. Nezáleží nám na jednom nebo několika místech v Národní radě...“² Tímto svým rozkolísaným postojem, jenž se projevil mimo jiné nejen v tom, že se nestavěli proti vstupu sociálních demokratů do legií, ale i v tom, že ještě dlouho po konferenci sami platili Odbočce Čs. národní rady t. zv. národní daň, mohli proletářské příslušníky legií pouze desorientovat; nedostatek odvahy přímo vystoupit proti vedení legií museli si prostí legionáři nesprávně vykládat tak, že pravda je na straně Odbočky Čs. národní rady. Domněnka, že jeden sociálně demokratický časopis, který byl nadto v legiích zakazován, může paralyzovat buržoasně nacionalistickou propagandu Odbočky, byla naprostým nedoceněním skutečnosti. Na tento svůj oportunismus, kterého se zbavovali teprve v polovici února 1918 po příchodu sovětských vojsk do Kyjeva, těžce doplatili při svém pokusu strhnout koncem února 1918 za vpádu vojsk německého imperialismu do Ruska legie na sovětskou stranu.

Jiným oportunistickým přežitkem, kterého se levicová sociální demokraté s obtížemi zbavovali, byl jejich kladný vztah k sociálně demokratické straně doma. Byli sice ochotni správně vidět úlohu německé sociální demokracie, o československé sociálně demokratické straně však věřili, že její postup je správný. Ještě koncem prosince 1917 psali, že tato strana „po trpkých zkušenostech postavila se do řad všech těch, kteří pracují na osvobození naší vlasti od národnostního útisku.“³

Všech těchto a jiných ideových nedostatků se strana zbavovala v další fázi svého vývoje, jenž byl koncem května 1918

¹ Svoboda č. 7, 13. prosince 1917.

² Svoboda č. 9, 27. prosince 1917.

³ Svoboda č. 9, 27. prosince 1917.

zakončen sjednocením všech levicových českých a slovenských sociálně demokratických skupin v Rusku a založením Československé komunistické strany na Rusi.

V období po prosincové sociálně demokratické konferenci se vztah Odbočky Čs. národní rady ke kyjevským levicovým sociálním demokratům nebyvale zostřil. Se strany legií docházelo i k případům používání fyzického násilí vůči stoupencům a členům sociálně demokratické strany. Český buržoasní tisk v Rusku se hemžil nevybíravými útoky proti levicovým sociálním demokratům. Do těchto útoků se zapojil i Jaroslav Hašek.

Sociálně demokratické straně věnoval po prvé pozornost ve svém článku „Slabošská dekadence“, uveřejněném v 5. čísle „Československého vojáka“ z 15. listopadu 1917. Hašek se v něm vyjadřuje ještě velmi mírně. Článek si všímá těch, kteří z jakýchkoli důvodů odmítají vstoupit do čs. legií, a uvádí, že tyto lidé, aby se vyhnuli vstupu do vojska, skládají „poslední naděje na ‚Svobodu‘“. „Myslím však“, pokračuje Hašek, „že ‚Svoboda‘ neřekla ještě své poslední slovo, neboť dnes je třeba vést soudruhy k mužnosti a k síle vůle; to jsou nové články pro náš budoucí život.“ Závěrem vyslovuje pevné přesvědčení, že i „Svoboda“ přijde s výzvou: „Každý organisovaný soudruh musí do vojska!“ Později, v únoru 1918, se Hašek mohl přesvědčit o tom, že se kyjeví sociální demokraté nejen boji nevyhýbají, ale že jej dokonce i organisují. Mnohem ostřeji pak zaútočil proti sociálně demokratické straně 31. prosince 1917. Ve veršovaném přehledu událostí za rok 1917 vytýkal sociálním demokratům rozbíjení řad národa a konstatoval, že si takto získali velmi smutnou slávu. Hašek psal tyto věty v duchu nesmířitelného protibolševického postoje Odbočky Čs. národní rady, s nímž se do února 1918 ztotožňoval. Ukážeme později, že jeho výpady proti straně nemohli mu kyjevští sociální demokraté dlouho zapomenout.

Kyjevská Československá sociálně demokratická strana dělnická v Rusku nebyla však v té době už jedinou představitelkou levicového hnutí mezi Čechy a Slováky v Rusku. Vedle ní existovala levicová sociálně demokratická organizace Čechů a Slováků v Petrohradě.

Tuto organizaci založili uvědoměli čeští a slovenští sociální demokraté hned v prvních dnech po Velké říjnové socialistické revoluci. Organizace ihned navázala styk s výkonným výborem petrohradského sovětu a těsně s ním spolupracovala.

Díky tomu mohli petrohradští sociální demokraté používat jako své tribuny ústředních bolševických petrohradských listů, kterými byli „Pravda“, „Izvěstija“ a „Armia i flot“. Od prvního okamžiku svého vzniku vystupovala petrohradská organizace s mnohem jasnějšími a vyhraněnějšími názory než kyjevská sociálně demokratická strana. Podle informačního spisku Odbočky z počátku „kyjevská jednota se stala sociálně demokratickou a k bolševikům projevovala jen sympatie“, kdežto „petrohradská skupina přiznávala se od samého počátku k bolševikům.“¹ To se zřetelně projevilo v jejich poměru k zahraniční legionářské akci. Petrohradští sociální demokraté od počátku tuto akci neuznávali, pokládajíce ji správně za buržoasní, a prohlašovali, že boj legií po boku dohodových imperialistů nemá s osvobozením národa nic společného.

Aby mohli proniknout mezi české a slovenské zajatce, jimž oproti kyjevské sociálně demokratické straně věnovali mnohem větší pozornost, a aby mohli ukazovat správnou cestu i dělníkům v čs. legiích, začali petrohradští sociální demokraté vydávat od 7. února 1918 časopis s názvem „Pochodeň“.

Časopis ukázal, že petrohradští sociální demokraté si již plně osvojili základní principy leninismu. Na jeho stránkách věnovali značnou pozornost zahraniční legionářské akci. Konstatovali, že tato buržoasní akce byla vedena v duchu protisocialistickém, že ztroskotala a že je nutno, aby boj „za národní a sociální svobodu“ převzali do svých rukou sociální demokraté. O tom, jakou cestou má být boj veden, sociální demokraté uváděli: „Cíle naše mohou být dosaženy jedině třídním bojem proletariátu všech národů proti mezinárodní třídě kapitalistické. Naše mravní i hmotné osvobození nedosáhneme bojem nacionálním, nýbrž bojem sociálním, jehož vyvrcholením jest sociální revoluce – společenský převrat převzetí vlády, moci, privilegií, hospodářství, výroby, finančnictví z rukou soukromých kapitalistů a předáním jich v ruce státu, lidu, veškerenstva. Pouze tou cestou může býti založena všestranná svoboda a všeobecný blahobyt.“ Proto se obraceli na prosté příslušníky legií, aby nevěřili Odbočce Čs. národní rady. „Zavrhujeme myšlenku tvořiti armádu národních militaristů po boku armád imperialistických militaristů kapitalistických vlád,“ volali. „Trváme na zásadě vytvořiti silnou proletářskou armádu po boku proletářských armád sociální revoluce.“

¹ „Českoslovenští bolševici“ (AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 36).

bojovalo několik set českých a slovenských rudoarmějců. Byli soustředěni jednak v pěší jednotce, čítající 285 mužů, a jednak v železničním oddílu, čítajícím 190 mužů.¹ Teprve pod dojmem tohoto sovětského vítězství, pod dojmem nastolení sovětské moci v Kyjevě a přímých styků s představiteli ukrajinské sovětské vlády rozhodli se kyjevští sociální demokraté úplně přervat své kompromisní spojení s Odbočkou Čs. národní rady. To se projevilo v jejich snaze o zakládání rudoarmějských oddílů z řad českých a slovenských dobrovolců.

Povolení „organisovat socialistickou armádu z československých vojsk“ bylo dáno kyjevským sociálním demokratům 15. února 1918 ve formě mandátu, podepsaného členy ukrajinské sovětské vlády. Možnost vstoupit do rudoarmějské jednotky se vztahovala jak na legionáře, tak i na české a slovenské zajatce. Sociální demokraté odůvodňovali tento krok nutností bránit socialistické Rusko, ohrožované se všech stran dravými imperialistickými státy. „Porážku ruského proletariátu,“ prohlašovali, „my dopustit nemůžeme a nesmíme. My jsme povinni povstati na ochranu ruské revoluce. Tím bojujeme i za svobodu svého národa. Existence ruské proletářské republiky jest věcí všeho mezinárodního proletariátu a každý třídně uvědomělý mezinárodní socialista jest povinen postaviti se na její obranu.“ Další důvod budování rudoarmějské jednotky z českých a slovenských dobrovolců viděli v tom, že pod vlivem Velké říjnové socialistické revoluce „nastává počátek proletářské revoluce v Rakousku a Německu“; čeští a slovenští proletáři v Rusku se musí organisovat, aby mohli proletariátu doma v rozhodné chvíli boje s kapitálem přispěchat na pomoc. Svůj krok posléze odůvodňovali sociální demokraté tím, že legie jsou nástrojem buržoasie, že jsou vychovávány v duchu nenávisti k socialistickému ruskému státu a že jejich existence nemá s národnostním i sociálním osvobozením českého a slovenského národa nic společného. Zdůrazňovali, že povinností uvědomělých proletářů v legiích je přejít do Rudé armády.² Pro vstup do Rudé armády agitovali sociální demokraté nejen v blízkých zajateckých táborech, ale i v legiích. Nejvyšší příslušníci legií především z řad dělnické třídy začali jednotlivě i ve větších skupinách legie opouštět a vstupovat do rudoarmějské jednotky v Kyjevě. Největší skupinu, která hro-

¹ Illustrierte Geschichte des Bürgerkrieges in Russland 1917—1921, Berlin 1929, str. 258.

² Svoboda č. 5, roč. II, 21. února 1918.

madně přešla do rudoarmějské jednotky, tvořili 202 legionáři ze 7. pluku.

Kyjevským sociálním demokratům se tak podařilo postavit do konce února 1918 z Čechů a Slováků rudoarmějskou jednotku, čítající 800 mužů.¹ Byl to významný úspěch, který však mohl být daleko větší, kdyby byli ve svém vztahu k vedení legií tak dlouho netápali.

Nebezpečí prohlubujícího se morálního rozkladu legií si byla Odbočka Čs. národní rady plně vědoma. Sociálně demokratickou agitaci zakázat nemohla, poněvadž se legionářský sbor nalézal na sovětském území. Nejlepší prostředek, jak uniknout bolševickému vlivu a zachovat legie jako celek, viděla v rychlém jejich odjezdu. V souhlase s přáním dohodových velvyslanců vydala legiím pokyn opustit ukrajinskou frontu a ustoupit do hloubi evropského Ruska. To se stalo 18. února 1918, právě v den, kdy německá a rakouská vojska vpadla do Sovětského Ruska. Jednotlivé pluky s celou výstrojí a výzbrojí se rychlými pěšími pochody přesunovaly na levý břeh Dněpru. 1. března 1918 procházely poslední legionářské jednotky Kyjevem.

Za této situace vyvíjeli kyjevští sociální demokraté horečnou činnost, aby ústupu legií zabránili, aby je přiměli k boji proti postupujícím německým vojskům po boku sovětských vojsk i po boku českých a slovenských rudoarmějských jednotek. Výsledkem tohoto úsilí sociálních demokratů bylo ustavení „Československé revoluční rady dělníků a vojáků“, jež vznikla 24. února 1918.

22. února 1918 došlo k jednání mezi kyjevskými levicovými sociálními demokraty a mezi sociálně demokratickými členy Odbočky Čs. národní rady, mezi nimiž byli Vaníček, Koudelka a Skoták. Jednání mělo nalézt východisko ze současné kritické situace. Šlo především o to dohodnout se na společném postupu. K jednání přistoupili vedoucí sociální demokraté z legií se souhlasem Masarykovým, který je již dříve vyzýval, aby se pokusili se skupinou „Svobody“ o nějakou dohodu, ovšem o takovou, aby jejich agitace v legiích pro vstup do Rudé armády byla zastavena.

K oboustrannému jednání došlo ve chvíli, kdy Odbočka Čs. národní rady procházela krizí. Tlak zdola si vynucoval organizační změny ve vedoucím orgánu legií. Pod tímto tla-

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 259, o. 1, 1. 70.

dem museli se někteří členové Odbočky vzdát svých funkcí. Od polovice února se diskutovalo o nutnosti demise celé presidiální komise Odbočky. Legionářská masa žádala stále důrazněji slibovaný sjezd a demokratisaci legií. Jednání vedoucích sociálních demokratů z legií s kyjevskými sociálními demokraty neslo zřetelné stopy této krise v Odbočce Čs. národní rady.

V rozhovorech, které probíhaly 22. února, přesvědčovali kyjevští sociální demokraté sociální demokraty z legií, že vedení zahraniční akce je buržoasní, že čeští revolucionáři jsou proletáři a proletáře že nemůže vést buržoasie. Operovali faktem, že většina členů Odbočky ujela z Kyjeva ohroženého Němci do Pirjatina, ponechávajíc tak legie bez řádného vedení. Zdůrazňovali, že za kritické situace je nutno, aby sociální demokraté obou táborů vzali vedení legií do svých rukou. Podařilo se jim strhnout sociální demokraty z legií na svou stranu. Sociální demokraté z legií sami konstatovali, že ani oni s vedením legií spokojeni nejsou, že i oni žádají změny v Odbočce Čs. národní rady. Obě strany se dohodly na tom, aby v neděli 24. února byla svolána společná veřejná schůze, na níž budou přijata konkrétní opatření. Sociální demokraté z legií trvali pouze na tom, aby v čele akce zůstal i nadále Masaryk.

Před veřejnou schůzí 24. února byla svolána nová porada zástupců obou sociálně demokratických táborů. Názory obou stran se zvláště v otázce buržoasního charakteru Odbočky Čs. národní rady ztotožňovaly. Zdálo se, že ve zřízení orgánu, který by převzal otěže legionářské akce v Rusku, nebude překážek. Opírajíce se o tvrzení sociálních demokratů z legií, že Masaryk s touto novou politickou základnou bude souhlasit, neměli kyjevští sociální demokraté námitek proti tomu, aby byl postaven do čela nového politického orgánu.

Odpolední velké veřejné schůze, jež se konala v sále obchodního institutu, se účastnili legionáři, zajatci i příslušníci kyjevské sociálně demokratické strany. Projevy kyjevských sociálních demokratů i sociálních demokratů z legií vyznívaly v jed-
no. Návrhy, které žádaly jednotu zahraniční akce, demokratisaci a reformy ve vedení této akce, které žádaly, aby vojenská akce se stala „přístupnou všem, uvědomělou a revoluční a vědomou si svých cílů politických i sociálních“, byly přijaty s bouřlivým souhlasem. Kyjevští sociálně demokratičtí řečníci odhalovali imperialistický charakter světové války, zdůrazňuji-

ce, že „proti imperialistům s jejich násilnickou morálkou stojí proletariát a utlačováni“. Poněvadž imperialisté usilují o potlačení revoluce, mezi jiným i revoluce ruské a české, je nutno sjednotit řady Čechů a Slováků a připravit je k obraně. Sjednocení je možné provést pouze na základě odstranění pravicových živlů dosavadního vedení legií. Schůzi byl předložen návrh na zřízení „Československé revoluční rady dělníků a vojáků“, jejíž jednu třetinu měli tvořit příslušníci armády, druhou třetinu kyjevští sociální demokraté a třetí třetinu vedoucí sociální demokraté z legií. Návrh byl všemi přítomnými bouřlivě a jednomyslně přijat. Poté jednotliví řečníci zdůraznili, že nyní je třeba, aby všichni Češi a Slováci v Rusku vstoupili do nové demokratické armády a bili se nejen za národnostní, ale i sociální svobodu českého a slovenského národa. Schůze byla zakončena zapěním písně „Pryč s tyrany“. Příčiny, průběh i výsledky schůze byly pak širší veřejnosti oznámeny ve „Zprávách Československé revoluční rady dělníků a vojáků“.

Přesto, že německá vojska stála před branami Kyjeva, bylo celé jednání pozorně sledováno českou veřejností v Kyjevě. Jedním z těch, který mu věnoval největší pozornost, byl Jaroslav Hašek.

Hašek ve zdar jednání mezi kyjevskými sociálními demokraty a vedoucími sociálními demokraty z legií skládal všechny své naděje. Odmítal, jak jsme uvedli, cestu do Francie a žádal, aby se legie se zbraní v ruce postavily proti vpádu německých a rakouských vojsk do Ruska. Uvědomoval si, že na výsledku jednání závisí, zda bude či nebude splněn příkaz Odbočky, zda legie opustí či neopustí ukrajinskou frontu. Stejně stanovisko nekompromisního boje se zbraní v ruce proti postupujícím německým vojskům sblížilo Haška s kyjevskými sociálními demokraty; v těch chvílích, kdy v politickém smyslu postupoval mílovými kroky vpřed, zřejmě uznával, jak hluboce se mylil nejen v poměru k bolševické straně, ale i ke kyjevským sociálním demokratům. Ochota kyjevských sociálních demokratů bit se s nepřítelem kontrastovala zvláště ostře s jednáním Odbočky Čs. národní rady. Proto jednání obou sociálně demokratických táborů sledoval s neutuchajícím zájmem. Účastnil se odpolední veřejné schůze 24. února a se sympatiemi přijal vznik „Československé revoluční rady dělníků a vojáků“. Toto jeho stanovisko bylo představitelům Rady známo. Když byl proto požádán, aby do připravovaných „Zpráv“ Rady napsal jako významný představitel politického vedení

legií pasáž o nutnosti boje čs. legií proti vojskům německého imperialismu, ochotně se ujal tohoto úkolu. Haškův příspěvek zněl:¹

„Všem vojákům!

Vojska německého a rakouského císaře vpadla na Ukrajinu a do Ruska. Jsou předvojem kapitalistů a imperialistů, kteří je vyslali proti revoluci politické i sociální, proti ruskému a českému proletariátu. V této chvíli ukázala vojenská komise malomyslnost. Bylo třeba jednat rázně. Sloučily se všechny strany a směry. Vznikla Československá revoluční Rada dělníků a vojáků v čele s profesorem Masarykem, která povolává všechny Čechy a Slováky do zbraně. K vám, vojákům, obrací se Československá revoluční Rada dělníků a vojáků, abyste zachovali úplný klid a naprostou kázeň. Vaše řady budou v nejbližších dnech rozmnoženy novými bojovníky za právo národa a lidstva. Povinností všech vás, vojáků, jest, abyste dbali ve svých řadách, by nikdo neklesal na mysl a neporušil kázeň. Kontrolujte ve svých řadách, aby nikdo mezi vámi nerozšiřoval lživých zpráv. Obrňte se pevnou důvěrou v Československou revoluční Radu dělníků a vojáků s prof. Masarykem v čele.“

Celý tento příspěvek je prodchnut Haškovým uspokojením nad vznikem Rady, uspokojením nad tím, že čs. legie přes příkaz Odbočky budou se bit s vojsky německého imperialismu. Zcela patrná je změna, kterou Hašek zaujal v hodnocení nadcházejícího boje. Do jeho dřívějšího nacionalistického pojetí boje začalo pronikat vědomí, že legie mají bojovat s německými vojsky nikoli proto, že Němci jsou nepřáteli českého národa, nýbrž proto, že německá vojska jsou vojsky kapitalistů a imperialistů, kterým jde především o udušení ruské proletářské revoluce. Toto jeho nové hodnocení boje proti německým vojskům, hodnocení pramenící z třídního internacionálního stanoviska, bylo jedním z nejvýznamnějších obrátů v celém období Haškovy politické činnosti v Rusku. Není pochyby o tom, že se tu na jedné straně projevovala jeho povitivá snaha o pochopení všech problémů a na druhé straně vliv vyspělých členů kyjevské sociálně demokratické strany, s níž Haška spojo-

¹ Všichni, kdo psali jednotlivé pasáže „Zpráv“, byli jmenováni na schůzi Rady, konané 28. února. (AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 4.)

valo stejné stanovisko boje proti německým vojskům, s níž Hašek v těchto dnech spolupracoval a s jejímiž názory se seznamoval. Trvalo však ještě dlouho, než své nacionalistické stanovisko, pro něž kdysi vstoupil do legií, úplně opustil.

Haškova radost stejně jako radost mnoha poctivých legionářů nad tím, že legie budou pokračovat v boji s německými imperialistickými vojsky, netrvala však dlouho. První rozpory mezi kyjevskými sociálními demokraty a sociálními demokraty z legií byly patrné už ze samých „Zpráv Československé revoluční rady dělníků a vojáků.“ V úvodním článku, který byl psán kolektivně, a v článku „V pohnuté chvíli“, který byl psán sociálními demokraty z legií, se sice shodně konstatovalo, že Odbočka bránila pronikání socialistických idejí do legií, že je nutno legie demokratisovat a že je třeba, aby všichni Češi a Slováci vstoupili do vojska a účastnili se bojů proti postupujícím německým vojskům, v názorech na úkoly samotné Rady se však oba sociálně demokratické směry rozcházely. Zatím co se kyjevtí sociální demokraté domnívali, že Rada bude vrcholným orgánem celého vojska i hnutí, sociální demokraté z legií ve zmíněném článku týchž „Zpráv“ uváděli, že Rada vznikla „ku podpoře a ozdravení činnosti Odbočky Národní rady“, že „Československá revoluční rada dělníků a vojáků bude doplňovacím tělesem pro Odbočku“. Znamenalo to, že sociální demokraté z legií viděli v radě pouze pomocný orgán Odbočky. Vznikající spory uvnitř Rady vyřešil pak v neprospekch kyjevských sociálních demokratů zásah Odbočky.

Odbočka, v jejímž čele stál Masaryk a jež se o vzniku „Československé revoluční rady dělníků a vojáků“ dověděla 26. února, postavila se resolutně proti ní. V svoláních k legiím uváděla, že Rada vznikla bez jejího vědomí a souhlasu, že Masaryk ke svému zvolení do čela Rady nedal nikdy svolení. Současne striktně vyzvala své sociálně demokratické členy, kteří se založení Rady účastnili, aby své členství v ní odvolali. Bylo usneseno, že do té doby, dokud tak sociální demokraté neučiní, nebudou připuštěni do schůzí Odbočky. Někteří sociální demokraté odvolali ihned, někteří teprve po delší době a po přímém nátlaku Odbočky. Jednotliví sociálně demokratičtí členové Odbočky – jako Vaníček, Koudelka a jiní – odešli roztrpčení takovým jednáním z Odbočky ke svým legionářským jednotkám a později, počátkem května 1918, přešli do řad 1. čs. revolučního pluku Rudé armády v Penze.

Tak byla „Československá revoluční rada dělníků a vojáků“

a pokus kyjevských sociálních demokratů o stržení legií do boje proti německým imperialistickým vojskům rozbity. Hlavní vinu na tom nesou praví sociální demokraté z legií, kteří byli plně ve vleku Odbočky Čs. národní rady. Bez viny ovšem nejsou ani kyjevští sociální demokraté. Je jim nutno vytknout nejen to, že utvoření Rady bylo téměř spikleneckým činem, o němž se legionářské jednotky dříve většinou mimo Kyjev dověděly až ze záměrných zpráv Odbočky, nýbrž především kompromisní a nejasný jejich poměr k legionářské akci, který trval až do polovice února 1918. Tento kompromisní poměr pomáhal fakticky posilovat posice Odbočky v legiích, ponechával legie na pospas prohloubené nacionálně šovinistické výchově Odbočky. Když pak teprve 15. února sociální demokraté změnili prudce svůj poměr k vedení legií, legionářská masa ve své většině tento krok nechápala a zůstala Odbočce Čs. národní rady věrna.

Po nezdařeném pokusu strhnout legie do boje proti německým vojskům pokračovaly jednotlivé legionářské pluky v pohybu na východ. Vedení legií zásadně odmítalo žádosti sovětských vojenských představitelů o spoluúčast v boji. Tam, kde postupující německé jednotky legionářský zadní voj dohonily, nerozpakovali se s nimi představitelé Odbočky ku podivu prostých legionářů uzavírat dočasná příměří. Tak tomu bylo 2. března 1918 v Kyjevě, tak tomu bylo ve dnech 11. až 13. března na třech místech u Bachmače. Vedení legií povolovalo legionářským oddílům bojovat pouze tam, kde německá vojska přímo ohrožovala ústup legií a kde německé velitelství odmítalo či porušilo příměří.

Kyjevští sociální demokraté nepoklesli pro neúspěch Rady na mysl. Spolu s kyjevskou rudoarmějskou jednotkou, složenou z Čechů a Slováků, účastnili se prudkých ústupových bojů proti německo-rakouským vojskům.

Kyjevská rudoarmějská jednotka byla poslána, aby po boku slabých ještě sovětských sil bránila vzdálené přístupy ke Kyjevu na železničních stanicích Borodjance a Žmerince. Charakteristickým znakem tehdejších bojů bylo, že se vedly téměř výlučně na železničních tratích. Většina českých a slovenských rudoarmějců tvořila proto posádku primitivních obrněných vlaků, jejich základem byly plošinové vagony, obložené trámy a pytlí písku a vyzbrojené většinou kulomety, méně už děly.

Po bojích u Borodjanky a Žmerinky se čeští a slovenští rudoarmějci účastnili v řadách sovětských vojsk boje o Kyjev

a dalších ústupových bojů ve směru Poltava-Charkov. Proti početné i technicky mnohem silnějšímu nepříteli bojovali u Jagotína, Grebojonky, Bachmače, Zlatonoše, Luben, Romodanu, Poltavy a Charkova, který padl koncem března 1918.

Odtud pak v boji ustupovali směrem k Taganrogu. V první polovici dubna byly bojující jednotky vystřídány pravidelnými sovětskými vojsky. Čeští a slovenští rudoarmějci odcházeli do sovětského zázemí a vstupovali do nově se tvořících rudoarmějských jednotek v Tambově, Penze a jiných sovětských městech.

Současně s českými a slovenskými rudoarmějci ustupoval před náporem německých vojsk přes Poltavu do Taganrogu i výkonný výbor kyjevské sociálně demokratické strany i redakce časopisu „Svoboda“. „Svoboda“ vycházela i za ústupových bojů; tak 7. její číslo vyšlo 4. dubna 1918 v Taganrogu. Koncem dubna přešly jak výkonný výbor sociálně demokratické strany, tak i redakce časopisu do Moskvy.

Ústupové boje českých a slovenských rudoarmějců probíhaly současně s ústupem legií. Na mnoha místech viděli legionáři na vlastní oči průběh nerovného boje. Naproti tomu sociální demokraté nepřestali legionáře, ustupující před německými vojsky bez boje, přesvědčovat o nutnosti vystoupit se zbraní v ruce proti nim. Díky oběma těmto činitelům přecházeli za ústupu do českých a slovenských rudoarmějských jednotek prostí a poctiví příslušníci legií. Podle zpráv jak se strany Odbočky, tak i se strany sociálních demokratů, byl těchto legionářů značný počet. Jistě se o mnoho nezmýlíme, uvedeme-li na základě těchto zpráv, že počet českých a slovenských rudoarmějců, bojujících na Ukrajině proti německým imperialistickým vojskům, dosahoval počtu 1000 mužů.

V bojích utrpěly české a slovenské rudoarmějské jednotky značné ztráty na padlých a raněných. Mnoho jich upadlo do nepřátelského zajetí. Sedmnáct z těchto zajatců, v nichž rakouské okupační úřady zjistily bývalé příslušníky Rakousko-Uherska, bylo v dubnu popraveno v Jakatěrinoslavi (dnes Dněpropetrovsku).

Boj českých a slovenských rudoarmějců s vojsky německého imperialismu tvoří slavnou stránku činnosti českých a slovenských komunistů a rudoarmějců v Sovětském Rusku. I podle zpráv buržoasní Odbočky Čs. národní rady bili se „s Němci velmi hrdinsky“.¹ Uvážíme-li, že v té době sovětské ozbrojené

¹ Českoslovenští bolševici (AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 36).

síly prakticky na celé Ukrajině nečítaly více než 15 000 mužů,¹ pak pomoc, kterou 1000 českých a slovenských rudoarmějců poskytl Sovětskému Rusku, byla jistě významná.

Uvedli jsme, že jak čs. legie, tak i kyjevští sociální demokraté a čeští a slovenští rudoarmějci ustupovali před náporom německých imperialistických vojsk na východ, a to po linii Kyjev—Poltava—Charkov—Taganrog, či po severnější linii Kyjev—Bachmač—Kursk—Tambov—Penza. Ani s jednou ani s druhou skupinou se však nepohyboval Jaroslav Hašek. Odjížděl počátkem března 1918 z Ukrajiny do Moskvy.

Rozhodnutí, k němuž Hašek dospěl, bylo výsledkem událostí, odehrávajících se v kritických únorových dnech v Kyjevě. Hašek, cítě odpor proti Francii, trval z důvodů, jež ho kdysi vedly do legií, na boji čs. legionářského sboru proti postupujícím vojskům německého imperialismu. Tento požadavek nedržel ještě plně z jeho socialistického postoje, nýbrž především z jeho nenávisti k habsburské monarchii. Postavil se proto na odpor rozhodnutí Odbočky, podle něhož měly být legie staženy s ukrajinské fronty. Pozorně sledoval a všechnu naději vkládal do „Československé revoluční rady dělníků a vojáků.“ Jednání Rady, jehož se osobně účastnil, se stalo pro něho vrcholně významnou politickou školou. V těch dnech začal Hašek opouštět svůj akademický postoj k socialismu a přecházet na stanovisko praktické; socialismus pro něho začalo ztělesňovat Sovětské Rusko. K tomuto jeho přerodu přispělo jistě nemálo i to, že bolševici splnili Haškovo očekávání, že se ukázali jako lidé, kteří boj proti německému imperialismu myslí upřímně, mnohem upřímněji než Odbočka Čs. národní rady. Když se proto „Československá revoluční rada dělníků a vojáků“ zásahem Odbočky rozpadla a legie před německými vojsky ustoupily, vyvodil z toho Hašek, tak jako mnoho jiných legionářů, jediný možný důsledek: přešel na sovětskou stranu.

Na tomto místě je třeba se otázat, proč Hašek odjel do Moskvy a proč neodjel se skupinou kyjevských sociálních demokratů, ke kterým měl nejbližší. Hašek neodejel s nimi proto, že kyjevští sociální demokraté dávali otevřeně najevo své odmítavé stanovisko vůči němu. Nemohli Haškovi zapomenout jeho prosincové a lednové články v „Čechoslovanu“, které byly namířeny proti nim. Nechtěli věřit, že Hašek dospěl ke svému novému stanovisku po těžkém vnitřním boji a tvrdošíjně od-

mítali přiznat, že jeho úmysly jsou poctivé a čestné. Tuto nedůvěru neměli ovšem jen k Haškovi, nýbrž i ke skupině českých a slovenských komunistů v Moskvě, s níž Hašek začal spolupracovat. Byli přesvědčeni, že tito pracovníci nemají právo mluvit ve jménu českého proletářského hnutí v Rusku. Rozpory mezi oběma skupinami trvaly prakticky až do konce května 1918 a byly vyřešeny teprve na ustavujícím sjezdu Československé komunistické strany na Rusi.

To byly důvody, které Haškovi zabránily odjet se skupinou kyjevských sociálních demokratů na jižní Ukrajinu. Hašek však věděl, že vedle této skupiny existuje i jiná skupina českých a slovenských levicových sociálních demokratů. Dověděl se to z prvních čísel „Pochodně“, která se stejně jako „Svoboda“ dostávala do legií, jak sám později při jiné příležitosti uvedl, jen oklikami. Rozhodl se, že naváže styk s touto skupinou, a proto přijel v první polovici března 1918 do Moskvy.

Svůj přechod na sovětskou stranu neoznámil Odbočce Čs. národní rady hned. Učinil tak teprve počátkem dubna. V příspěvěku konstatoval, že nesouhlasí s politikou Odbočky a s odjezdem legií do Francie, a že tudíž z vojska vystupuje, dokud v něm i v Národní radě nezavládne nový směr. Závěrem ujišťoval, že bude i „nadále pracovat pro revoluci v Rakousku a za osvobození našeho národa.“ Tento příspěvek odeslal moskevské expozituře Odbočky, která jej 8. dubna zaslala presidiu Odbočky v Penze.¹

Při této příležitosti je třeba se pozastavit u toho, jak se na Haškův odchod z legií dívali členové buržoasní Odbočky Čs. národní rady a všechny pozdější články a knihy, které na tuto otázku narazily. O Haškovi se vyrojily nejnemožnější pomluvy. Buržoasie, která Haškův odchod nemohla přejít mlčením, se snažila všemi silami zastrít před prostými legionáři a před lidem důvody Haškova rozhodnutí. Byl vydáván za bezcharakterního a bezpáteřného člověka. Josef Kopta ústy legionářského dobrovolce o něm píše: „Jako bych ho tu viděl před sebou: zbabělý, provinilý oči, co slovo, to vytáčka, od chlastu opuchlá tvář a táhne od nás o dům dále, protože ho to tu omrzelo a tamhle právě začíná nějaká nová psina.“² Adolf Zeman o jeho přechodu na sovětskou stranu – nehledíme-li na faktické chyby – píše: „A zase utíkal jen ze psiny, poněvadž

¹ Illustrierte Geschichte des Bürgerkrieges in Russland, str. 275.

¹ AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 26.

² Josef Kopta: Třetí rota, str. 566.

v Penze již se mu nechtělo dál a dal se k bolševikům a ze psiny štvál rudoarmějce proti nám.¹ Všechny tyto a mnohé další nenávistné projevy byly uměle vykonstruovanými útoky na čest člověka, který poznal, že pravda je na straně Velké říjnové socialistické revoluce.

Českými a slovenskými komunisty v Moskvě byl Hašek srdečně přijat. Jeho žádost o spolupráci byla přivítána hlavně proto, že byl podrobně informován o všem, co souviselo s čs. legiemi. Komunisté v Moskvě potřebovali v té době každého schopného a uvědomělého člověka. Je nutno si uvědomit, že na českých a slovenských komunistech v Moskvě spočívaly mimořádně těžké úkoly; zatím co vedení kyjevské sociálně demokratické strany bylo plně zaneprázdněno organisováním odporu proti postupujícím německým vojskům v jižní oblasti Ukrajiny a do Moskvě se dostalo až koncem dubna, vedení levicového hnutí Čechů a Slováků v celoruském rámci spočívalo do té doby téměř výlučně na českých a slovenských komunistech v Moskvě.

V Moskvě začal Hašek pracovat v redakci nově připravovaného časopisu „Průkopník“, který začali čeští a slovenští komunisté vydávat místo petrohradské „Pochodně“. Účastnil se přípravných prací na prvním čísle, které vyšlo 27. března 1918. Bylo celé prodchnuto jedinou myšlenkou: otevřít oči prostým příslušníkům legií a ukázat jim, že svým odchodem do Francie, kde se budou bit za zájmy dohodových kapitalistů, páchají zradu na světové revoluci, na ruském proletariátu i na české a slovenské dělnické třídě. Moskevští komunisté ukazovali, že to není cesta, která vede k osvobození českého a slovenského národa, že povinností proletářů v legiích je přejít na stranu Velké říjnové socialistické revoluce, která ztělesňuje i zájmy českého a slovenského proletariátu. Žádali všechny Čechy a Slovaky – sociální demokraty, aby zakládali sociálně demokratické organizace a vešli ve spojení s Moskvou. Buržoasní ledví Odbočky odhalovali na protibolševickém vystoupení 2. legionářského pluku v listopadu 1917 v Kyjevě. „V době, kdy ruská revoluce obklopena je nepřáteli,“ volali k legionářům v programovém článku, „kdy „revoluční“ Národní rada hlásá „neutralitu“ a za dva a půl mil. šterlinků zaprodává pan Marsden (Masarykův pseudonym na cestov-

ním pasu vydaném mu anglickými úřady – J. K.) naše mladé revolucionáře anglo-francouzským imperialistům, nenávidějícím revoluční Rusko, kdy socialističtí patrioti na všech stranách mlčí k zákeřnému napadení ruské revoluce se strany imperialistů centrálních mocností, my, potomci tábořských komunistů, kteří první ve středověku zahájili boj za své sociální osvobození, stavíme se na stranu ruské revoluce a budeme se snažit komunistické zásady, pro které již naši předci krváceli, uskutečnit.“

Hašek se plně zapojil do této akce, která měla prostým legionářům ukázat východisko ze situace. Je nutno poznamenat, že takřka každý den jeho pobytu v Moskvě znamenal značný politický krok vpřed. Hašek se začal seznamovat s velkým myšlenkami. To, že již pochopil základní smysl Velké říjnové socialistické revoluce, se projevilo v jeho obsáhlém článku „Proč se jede do Francie“, uveřejněném v 1. čísle „Průkopníka“.¹ Byl to jeho první článek, který napsal již jako příslušník socialistického tábora. Zněl:

„Proč se jede do Francie

Na tuto otázku obdržíte odpověď od pánů z Odbočky Národní rady: „Poněvadž je nejvyšší čas.“ Tato duchaplná odpověď bývá doplněna poznámkou o potupném míru a kategorickou větou, že se tu nedá nic dělat.

Bylo by to upřímné, kdyby to nemělo ještě jiného zabarvení. Takhle za měsíc slavila by Odbočka jubileum svého narození. Ze známého nešťastného paktu oposice tehdejší s vojáky, kteří byli do jisté míry oklamáni, poněvadž ve své opravdové upřímnosti nepostřehli, že za krásnými a zvuknými řečmi skrývá se jediné osobní ctižádost, zrodil se křiklounek, Odbočka.

Do Odbočky zvoleni občané, náležející po většině k měšťáckým československým stranám. Imponovali při tom porodu svým rázným vystoupením proti starému Svazu, který neměl ani síly ani schopností vésti českou národní revoluci, poněvadž mnozí z nich představovali si samostatný český stát jako velkou pravoslavnou církev, ve které dává požehnání českému lidu král-harmonikář Jindřišek z Kyjeva.

¹ A. Zeman: Humor v čsl. odboji (Československá republika č. 84, 25. března 1926.)

¹ Článek částečně otiskl Z. Ančík (O životě Jaroslava Haška, str. 76 a j.).

To se musí spravedlivě uznat, že učinili tenkrát povalením onoho Svazu do jisté míry pokrokovou věc v české revoluci. Ale dál se nedostali. Slováci tomu krásně říkají: „Zaostali.“ Páni z Odbočky měli ovšem nejasné tušení, že až za rok bude příští sjezd rozhodovat o tom, kdo povede a v jaké linii povede českou revoluci, že to s nimi může dopadnout nepříjemně.

Možná, že chápali, že příští sjezd bude muset být založen na zcela jiných zásadách než sjezd první, že tam budou zástupci volení na nejširších podkladech volebního práva a že tam nebude smět nikdo nikoho zakřiknout a vyhnat ze sjezdu, jako to učinili tenkrát na sjezdě našemu Čečkovi.

Dál se oni tedy nedostali, než přes tu domácí palácovou revoluci. Oni se nemohli vžít do poměrů, nevybředli ze svých začátků a udržovali se všemožnou formou demagogie u vesla.

Poměry v Rusku utvářely se zatím proti všem měšťáckým názorům světa.

Z politické revoluce ruské, z revoluce palácové, vyrostla po měsících velká revoluce sociální. Z války států, která stvořila českou národní revoluci, vyvinula se neúprosným zákonem vzpoury válka proletariátu s kapitalismem, který začal válku šířit.

Mnozí členové Odbočky Národní rady jako příslušníci českých stran měšťáckých, oné české myšlenkové buržoasie, přirozeně nesympatisovali s heslem revoluce sociální a nechápali, že revoluce politická, revoluce národa, musí nezbytně k ní vést.

Nemohlo se to ovšem čekat od nich, kterým ještě nedlouho po sjezdu zdálo se být slovo „republika“ ať v Rusku nebo v Čechách příliš silné a nepravděpodobné. Říkali, že za to slovo si nemohou jako zodpovědní činitelé vztít zodpovědnost. Je to přílišná skromnost, neboť oni republiku nestvořili.

Když konečně v Rusku se republika stala skutkem a z formy měšťácké republiky jakž takž pro ně přijatelné přešla v republiku socialistickou, v republiku sovětlí, seznali, že v takové republice klesá jejich sláva.

Tu prvně chápali, že přítomnost českého vojska a českých zajateckých organizací v takové republice, kde nejsou buržui na vrcholu moci a slávy, kde je veta po kapitálu, kde pracuje se pro to, aby všichni byli sobě rovni, že ta přítomnost jest nebezpečná jejich vladaření.

Žili čeští vojáci a dělníci v socialistické republice a učili se myslet. Přemýšleli, debatovali, povídali si, marné byly různé

deklamace, že to, co se děje v Rusku, je nebezpečná věc, že jsou v tom německé peníze atd.

A to byla nebezpečná perspektiva pro příští sjezd vojáků a dělníků. Velice nebezpečná perspektiva.

A proto se také v orgánu Odbočky v „Československém Denníku“, psalo, že voják nemá politisovat, ale pilně cvičit. Takový jemný překlad rakousko-německé militérky: „Maul halten und weiter dienen.“

Proto se také odkládal vojenský sjezd, aby neřekl: „Vy mnozí z důstojníků hlásáte bratrství a mluvíte při tom o sovětu sobačích deputátů a děláte ještě jiné věci.“

A pak by to šlo plnou parou, ale o tom až jindy.

Tříkrát byl vojenský sjezd odložen, byla to hrozná volební komedie. Odůvodňovalo se to rozháranými poměry v Rusku, že se nemůže na drahách jezdit, že není spojení, jako kdyby voják potřeboval salonní mezinárodní vozy, a to je zas jiná narážka, kdo s nimi jezdil.

Když se táhlo z Ukrajiny, svolal se sjezd do Pirjatina, jak jsme četli v posledním čísle „Denníku“, které vyšlo u štábu korpusu v Pirjatíně. Tenkrát již věděli, že i z Pirjatina musí a že korpus půjde přes Bachmač, aby se v Pirjatíně ani nezastavil.

To zas patří do strategických plánů ministerstva vojenství – exsoudruha Housky.

Vojáci toužili po sjezdu. Měli svá přání, řekli by si své byly. Oni by řekli, že se jim stále mluví o národní disciplíně, ale že to, co dělá a jak s nimi nakládá Odbočka Národní rady, že to právě není *národní disciplína*.

Páni byli spokojeni. Úřadovny Odbočky Národní rady v noci procházely se stíny padlých hochů, kteří zemřeli, když druhý pluk v říjru byl poslán proti proletariátu do Kijeva.

Páni tam nespali a tak je to nestrašilo, poněvadž to všechno zapřeli v novinách.

Oklamali i profesora Masaryka. Ani to se nestyděli provést v zájmu české věci. Starého učitele socialismu obklopili měšťáci, kteří před ním tvářili se náramně pokrokově a když od něho odcházel, povídali si leccos s poťouchlými úsměvy.

A nade všemi vznášel se Damoklův meč s ostrím po obou stranách. Jedno ostří vojenský sjezd, druhé ostří všeobecný sjezd vojska a dělníků.

Dr. Eisenberger prohlásil, že se musí vojsko vytrhnout z území zamořeného bolševiky. Bolševismu nerozuměl ani za

mák. Domníval se, že bude muset chodit bez pohonů a to že je bolševism.

Prap. Medek sestavil přísahu českého vojáka. To neměl on, starý komunista-básník, dělat. Přečtete si jeho básně „Zborov“. V té je vzpoura, ale jak se k tomu hodí přísaha věrnosti osobám? Nemluvím o Masarykovi, ale Národní radě, respektive Odbočce Národní rady, totiž jemu samému, Dr. Eisenbergovi, Dr. Kudelovi, Dr. Markovičovi, Klecandovi, Juro Královi a ještě několika jednotlivcům.

„Tady se nedá už nic dělat“, byla řeč mnohých důstojníků, kteří prohlašovali, že neuznávají žádné armády rovnoprávných občanů, kde důstojník byl by na roveň vojáků, zejména u nás, poněvadž my, my jsme . . .

Vojáky, reptající proti té panovačnosti třídní, posílali do zajetí, jako soudr. Friedricha, kterého poslali do Dárnice a který později pod Muravěvem v čele armády vtrhl do Kijeva a stal se náčelníkem štábu – bolševiků. S tím se páni z Odbočky, kteří před tím odhlasovali, aby byl poslán „do plenu“, radili, co mají dělat.

Kde byla ta „národní disciplína“? Čím více se na Rusi vyvíjely události pod heslem revoluce světové, jejíž součástíkou je i naše revoluce, tím jasnějším a zřetelnějším stával se poměr Odbočky Národní rady k ní a tak zcela jasně prohlásilo se v „Československém Denníku“, že v Čechách není sociální revoluce možnou, poněvadž je prý tam buržoasie dobře organizována. To byla tedy hlásaná neutralita v zápase politických stran Ruska. To bylo jako kdyby se řeklo: „Organisuj se, buržoasie, pak potřebš sociální revoluci!“

„Československý Denník“ jako orgán Odbočky uveřejňoval zprávy „Národních Listů“ a „Venkova“, které psaly proti bolševikům, ale nepřinášel zprávy z „Práva Lidu“, schvalující jich postup.

Revoluční tisk ostatních směrů neměl do vojska přístupu. „Svoboda“ i „Pochodeň“ dostávaly se tam jen oklikami. Kdo se odvážil mluvit o tom, že i v Anglii i ve Francii jsou kapitalisté, byl stlučen.

Tomu se říkalo vyslechnout klidně cizí názory.

Čím dále tím jasněji se utvářely propasti.

Ve vojsku, kde je 70 proc. socialistů, zavedla se francouzská disciplína.

Nedovolily se tvořit ve vojsku politické organizace, ani soc. demokratům, ani nár. socialistům, ani agrárikům. Vznikly

z toho zbytečné třenice mezi hochy. Vždyť každý z nich velice dobře věděl, že jde dělat revoluci, všichni vedle sebe ať jako příslušník určité strany, ale že neslouží podle rakouského reglama za „supu“.

A těch organizací se právě páni báli, že by ty organizace jim vzaly z ruky nadvládu. Ze zdola z toho zdravého jádra lidu, z kořene, z vojáků i z dělníků v organizacích rostla vzpoura. A povýšenci se zprvu smáli a pak se báli. Ovšem s jich stanoviska.

Dr. Eisenberger se vyjádřil, že zůstaneme-li zde ještě dva měsíce, že důstojníci budou muset jít z jednoho kotle s mužstvem a že bude po Odbočce.

A proto se odjíždí do Francie. Četli jste román Gogolův „Mrtvé Duše“?

Proto se jede do Francie, místo toho, abychom se zde zúčastnili obrození ruské armády a zúčastnili se činně ruské revoluce a pomohli ruskému národu upevnit republiku sovětů, ze které vycházejí paprsky osvobození celého světa i našeho národa.

My jsme zde měli zůstat! A musí zde zůstat každý z nás, který ví, že jsme potomci Táboritů, prvních v Evropě socialistů-komunistů! A to ví každý Čech!

Náš politický význam je zde a nikoliv na západě. Musíme Rusku pomoci!

Tam už to spraví armáda z amerických Čechů a Čechů dobrovolců z Itálie.

My jsme avantgarda vzpoury a ta musí zůstat zde!“

Jak je z článku zřejmé, Hašek již plně chápal příčiny vzniku první světové války, podstatu událostí v Rusku a jejich význam pro rozvíjející se revoluční hnutí pracujícího lidu v Čechách. O T. G. Masarykovi však mluví ještě sympaticky. Tento fakt je v příkrém rozporu s citovaným programovým článkem moskevských komunistů a svědčí o tom, s jakou odvahou a přímostí dovedl Hašek své stanovisko, o němž byl přesvědčen, že odpovídá skutečnosti, prosazovat. Svůj vztah k Masarykovi změnil, pokud víme, teprve za svého pobytu v 5. sovětské armádě. Ostrí svého článku zaměřil proti těm členům Odbočky, proti nimž v podstatě psal již svou satiru „Klub českých Pickwicků“. Na Medka a Čecha, který později v čele západní legionářské skupiny dobýval Penzu a Samaru, se díval ještě sympaticky. Za to, že Odbočka neuveřejňovala články z „Práva Lidu“, se ovšem nebil zcela oprávněně. Tato skutečnost svědčí o tom, že

Haškovo stanovisko k sociálně demokratické straně doma – opět v rozporu s míněním českých komunistů v Moskvě – bylo neujasněné.

Jaroslav Hašek přímo spolupracoval ještě na 2. čísle „Průkopníka“, jež vyšlo 4. dubna 1918. Také toto číslo bylo prochnuto snahou ukázat prostým legionářům, že jejich místo není v kapitalistické Francii, nýbrž v socialistickém Rusku. Hašek v něm uveřejnil dokonce dva své příspěvky. Prvním z nich byl veršovaný „Malý feuilleton“, kterým navazoval na řadu obdobných feuilletonů z „Čechoslovana“. Ovšem tento jeho poslední feuilleton byl nejen hlubší a propracovanější, nýbrž byl nesen úplně jiným duchem, jak je z jeho textu zřejmé.¹

„Malý feuilleton

Vždy s oblibou čtu od „Odbočky“ zprávy:
„Vše v pořádku a nic se nestalo.“
„Jsou všichni s námi,“ „Čechoslovák“ praví
a ze všeho se těší nemálo.
Dál s úsměvem pak líčí ještě páni,
že Turek chce vzít sobě Ardagan,
na Ukrajině Němec bez trestání
kdejaký bere požehnaný lán.
Tisíkrát píší o té těžké chvíli,
jež Rusku přines potupný mu mír,
na tváři Klecandy je úsměv milý,
jak se vším točí politický vír.
Rumunsko s Čermákem už také nejde
a Němce pouští klidně v Oděsu,
co slavjanofilům už na tom sejde,
bij po hubě a já se otřesu.
Ta naše neutralita, toť velká práce,
toť skvělý, slavný revoluční čin,
je zachráněná celá situace
a do Francie jede české matky syn.
Radostná zpráva z Anglie nám letí,
ministr Balfour mluvil v Londýně.
Do Omska rychle všechny české děti,
co nejdřív ať jsme, hoši, na Rýně!

¹ Některé pasáže feuilletonu otiskl Z. Ančík (O životě Jaroslava Haška, str. 75—76 a j.)

A jiná zpráva přišla z Italie,
ministr řečnil, slavný Sonino.
A proto, hoši, všichni do Francie,
na artičoky, koňak, na víno!
Nic od vás nechcem, v lágru budete stát,
toť význam politický, vznešený,
do Vladivostoku jeď pro atestát,
co se zde děje, pro nás bez ceny.
Zde sovětská vlast a ty naše duše
se smutně chvějí jako osyka
v truchlivě trapné ve předtuše,
že k bolševismu voják přivyká.
Jsme z toho všeho, věřte, přenervosní,
jsme měšťáci a máme z toho strach,
a proto do Francie, ta je ženerosní,
jinak zde na nás čeká smutný krach.
My páni jsme a ostatní jsou chátra,
z nás veličina každý, věřte, je.
Oficír na vojně, ten nezná svého bratra,
když ve slávě se před ním zaskvěje.
Co řekne Maxa, to je pravda svatá,
i Klecanda ten pravdu svatou dí,
a slova Kudely jsou slova zlatá,
lhát žádný z nich se nestydí.
Když řeknou, že dnes slunce svítí,
buď ujistěn, že dávno zapadlo,
s většími mlýny nesešel ses v žití,
jež slavně melou, co jim napadlo.
O usilovné práci slavných frásí
z „Odbočky“ teče neskonale proud
a celý korpus do vlaku se sází,
přes Okeán kams do neznáma plout.
Ty všechny tisíce pár lidí řídí,
jimž schopnost schází, trochu rozhledu,
kdo v politiku jejich, hoši, vidí,
ať řekne jim: „Já nikam nejedu!“
„A ke všem čertům, jedte páni sami,
my vzbouřenci jsme, vojsko barikád,
dřív nešli vy, dnes nejdeme my s vámi,
dnes nikdo už vás nemá, páni, rád.
Jste měšťáci a cesty se nám kříží,
my nalevo, vy jdete napravo,

nás k staré vlasti jiné směry vízí
a historie dá nám za právo.“
Náš tatík Žižka Maxy nebyl vůdce,
byl komunistou, všechny pány bil,
a kdyby dnes byl vůdcem revoluce,
tu „Odbočku“ by celou upálil.“

K tomu, aby ukázal, že české a slovenské komunisty z Moskvy vízí k staré vlasti jiné vztahy, sáhl Hašek ve svém druhém příspěvku do historie. Také tento jeho příspěvek byl nesen snahou ukázat proletářským příslušníkům legii jejich správné místo. Nevztíravou formou zdůvodňoval, že cíle, které sleduje ruská proletářská revoluce – vytvoření beztřídní společnosti – jsou obdobné s cíli, které v patnáctém století sledovalo slavné husitské revoluční hnutí. Smyslem článku bylo varovat legionáře, aby se v současné situaci neoctlí tam, kde stáli nepřátelé husitského hnutí, v táboře světové reakce. Je obdivuhodné nejen to, jak hlubokými faktickými znalostmi Hašek disponoval, nýbrž i jeho pojetí husitského hnutí, které ostře kontrastovalo s buržoasním pojetím husitství jakožto směru ryze náboženského. Článek, který byl uveden Haškovým pseudonymem Dr Vladimír Stanko, nebyl dosud nikde – ani částečně – otištěn. Proto jej uvádíme.

„Čeští komunisté století patnáctého

Francouzský dějepisec Arnošt Denis nazval husity „apoštoly svobody“. Abychom porozuměli těmto slovům, musíme znáti význam husitského hnutí a jeho vnitřní vztah nejen k dějinám oné doby, kdy vzniklo, nýbrž i jeho spojitost s vývojem lidského snažení osvoboditi se od předsudků a zbaviti se všech tísnících přítěží.

Česká škola dějepisu až na malé výjimky přidávala husitskému hnutí význam nábožensko-reformačního hnutí, zdůrazňujíc, že husité byli předchůdci německého protestantismu. Palacký ve svých „Dějinách českého národa“ vyjmenováním slavných vítězství Táboritů učinil z nich legendární hrdiny. Byly vydány dokonce spisy, pojednávající o válečné taktice husitské. V dobách osvobození českého národa vzpomínka na slavné doby husitské, vypravovaná buditeli, vykonala své poslání, jak oceňuje prof. Vančura ve svém spise „Dějinách husitského hnutí.“

Ani on, ani profesor Novotný, jeden z mladých českých historiků, nedívá se však blíže na husitskou dobu, a oba omezují se, podobně jako Herben, na vyličení oné slavné doby jako na vítězství českého národa nad Římem a spojenými s ním německými křižáky.

Toto velike období ve vývoji českého národa má však pro celé lidstvo význam hlubší a vážnější než jaký si odnášíme jen povrchně z vyličení vítězství husitů nad křižáky u Tachova a Domažlic nebo z vypravování o slavném tažení husitů k Baltu.

Středověkou revoluci českého národa třeba posuzovati jako jeden článek z řetězů oněch světových vzpour, kterými lidstvo snažilo se vyrovnávati všechny třídní rozdíly a slíti se po zničení nepřátel svobody v jeden volný, nikým neznásilňovaný celek.

Je třeba proto přihlídnouti blíže k tomu, co předcházelo revoluci českého národa ve století čtrnáctém a patnáctém.

Králové čeští, poslední z rodu Přemyslovců a Lucemburského, přivedli do Čech německou šlechtu, kterou obdařili četnými výsadami, totiž tím, že vzali sedlákům pozemky a přivtělili je k nově z privilegií vzniklým panstvím.

Tak přišlo do Čech zřízení feudální. Zatím co na jedné straně rostla moc šlechty, na straně druhé lid byl ožebračen. Aby pak lid byl udržen v porobě ještě tužší a přimkl k pánům, založeny četné kláštery, z nichž hlásáno bylo lidu odříkání se pozemských statků, pokora a neobmezená poslušnost k vrchnosti.

Vznikaly též četné farnosti, mající též účel. Ve městech kněží odírali stejně lid, jako na venkovech kláštery a vedli při tom nemravný život, prodávali odpustky a rozšiřovali čím dále tím více propast mezi národem a Římem, který v prvé řadě chránil zájmy šlechty.

Za tohoto stavu věci psal mistr Jan Hus svou postillu. Nejde tu o to, proč byl Hus upálen, zdali pro čtrnáctou či devatenáctou thesi. Význam Husův jest v jeho vzpouře proti autoritě onoho hrozného Říma, před kterým se trásla celá Evropa.

On naučil myslet národ, že nemusí poslouchat autority. První se opřel proti staré formě. Denis praví, že Husova cesta na hranici byla nejkrásnějším gestem vzpoury.

Hranice jeho uhasla, ale plameny od Rýna zapálily daleko na severu malou českou zem. Trocnovský sedlák-voják Žižka udeřil pěstí na stůl ve své chalupě a řekl: „Hrr na pány!“

A po něm z českého jihu to opakovaly sedlácké pěstě přes Tábor na Prahu, do údolí Ohře, na východ k Orlici.

Po církevní autoritě srazila se k zemi i autorita světská. Českému člověku ve století patnáctém bylo najednou jasno, že v Kostnici neupálili jen Husa, ale že tam shořela i všechna privilegia kněžstva, šlechty, velmožů. Že musí zmizet poddaní a páni, že všichni jsou si rovni.

A tak vznikla komuna Táboritů. Z Tábora po Čechách rozletělo se heslo, že půda patří lidu.

A ve středu pozemků vztyčovaly se hrady a tvrze pánů, kde najatá čeleď měla chránit šlechtické loupežníky. A tak se šlo na pány, šlo se na hrady. A všude po Čechách jsou rozvaliny hradů, které husité rozbili, a ty trosky k vám významněji mluví o vzpouře utlačených a o jejich zápasu s majetnými násilníky než sebe delší kroniky.

A šlo se na kláštery, spojence šlechty. Daleko odtud vidím dnes před sebou rozvaliny klášterů, hradů a tvrzí, jež zničili čeští komunisté patnáctého století, a vzpomínám na slova starého Benešovského letopisu, kde vzpomínají se události té doby a kde mluví o páních jadrně, prostě: „Žrali, panovali, chudým nepřáli i pobiti jsou.“

A k tomu jako zdaleka z minulosti zní husitský chorál: „Bijte, zabijte, nikoho neživte!“

To táhne česká komuna proti křižákům, představitelům buržoasie patnáctého věku ...“

Bylo by omylem se domnívat, že Haškova činnost za jeho krátkého pobytu v Moskvě se vyčerpávala jen jeho spoluprací s „Průkopníkem“. Hašek politicky pracoval všude tam, kde jeho pomoci bylo třeba. Byl jedním z těch, který pomáhal převést moskevskou Československou dělnickou organizaci na sovětskou stranu.

Československou dělnickou organizaci v Moskvě, čítající 800 lidí, založila, jak jsme se již zmínili, Odbočka Čs. národní rady, aby s její pomocí rozbíjela levicové sociálně demokratické hnutí Čechů a Slováků v Rusku. Po Velké říjnové socialistické revoluci, kdy se organizace stávala představitelkou všech Čechů a Slováků v Moskvě, začali se v ní stále důrazněji hlásit o slovo čeští a slovenští dělníci-sociální demokraté. Na schůzi 27. ledna 1918 se již většina členů organizace vyslovila pro Velkou říjnovou socialistickou revoluci a odsoudila oportunistus evropských sociálně demokratických stran. Na schůzi

17. a 24. února vyslovili sociální demokraté nedůvěru k politice Odbočky Čs. národní rady. Když čeští a slovenští levicoví sociální demokraté přešli počátkem března 1918 z Petrohradu do Moskvy, začali věnovat organizaci zvýšenou pozornost, snažíce se ji převést na svou stranu. To se jim podařilo na schůzi, uspořádané 23. března 1918. Mluvili tam přední členové skupiny českých a slovenských komunistů, mezi nimi i Jaroslav Hašek.¹ Hašek se ve své řeči zaměřil hlavně na předpokládaný odjezd legií do Francie, zdůrazňuje, že povinností uvědomělého proletáře je zůstat v Rusku a pomáhat bránit vymoženosti ruské revoluce. Většina členů organizace přešla pak do tábora českých a slovenských komunistů, významně početně posilující jejich řady.

V březnu 1918 se odehrála ještě jedna významná událost v životě Jaroslava Haška: stal se členem bolševické strany.

Hned po založení listu „Průkopník“ se skupina českých a slovenských komunistů v Moskvě stala Československou sekci při Ruské komunistické straně (bolševiků). V tom je nutno spatřovat jednu z významných stránek pomoci, kterou bolševická strana levicovému hnutí Čechů a Slováků v Rusku poskytovala. Českým a slovenským komunistům bylo tak umožněno účastnit se přímo vnitřního života bolševické strany, což jim přineslo nesporně cenné zkušenosti ideologické, taktické a organizační. Mnoho českých a slovenských komunistů se tak již v březnu 1918 stalo členy bolševické strany. Byl mezi nimi i Jaroslav Hašek, jehož dosavadní práce v Moskvě dokazovala, že si této pocty zaslouží. Haškova stranická legitimace, kterou dostal r. 1920 jako příslušník 5. sovětské armády, uvádí jako datum jeho vstupu do strany povšechně jen rok. Bližší údaj obsahuje dotazník, jež v Moskvě vyplňovali všichni čeští a slovenští komunisté, kteří se ze Sovětského Ruska vraceli do Československa, aby pomohli posílit sociálně demokratickou levici. Hašek v tomto dotazníku uvedl, že vstoupil do strany v Moskvě v březnu 1918². Přesnější datum Haškova vstupu do strany nebude již patrně nikdy zjištěno. Od března 1918 vystupuje tedy Hašek jako odpovědný člen bolševické strany. O tom, že si byl plně vědom významu této skutečnosti, svědčí celá jeho práce v Rudé armádě.

Hašek se dlouho v Moskvě nezdržel. Počátkem dubna 1918

¹ Dopis Klecandův presidiu OČSNR z 25. března 1918 (AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 5, čj. 4864).

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, l. 65.

z pověření strany odjel do Samary. Jeho odjezd přímo souvisel s mohutnou akcí, kterou čeští a slovenští komunisté v Moskvě v tyto dny rozvinuli.

Již 27. března 1918 oznámil „Průkopník“, že „v těchto dnech rozjeli se po Rusku naši agitátoři“, že tito agitátoři „jsou ověřeni mandáty naší strany.“ Jejich úkolem bylo informovat v rámci mohutné uvědomovací akce Čechy a Slováky v Rusku, mimo jiné i legionáře, o stavu československého hnutí, o mezinárodním významu Velké říjnové socialistické revoluce; současně měli české a slovenské proletáře v Rusku přesvědčovat o tom, že jejich povinností je všemi silami podporovat socialistické Rusko, neboť jeho pád by znamenal těžkou ránu pro celé světové dělnické hnutí a tedy i pro českou a slovenskou dělnickou třídu, která k socialistickému Rusku upírá své naděje. Tuto rozsáhlou akci prováděli moskevští komunisté zprvu jen svými vlastními silami, neboť vedení kyjevské sociálně demokratické strany bylo v té době ještě upoutáno bojem proti německým vojskům na jihu Ruska. Když pak koncem dubna dosáhlo Moskvy, pokračovalo tam ve vydávání „Svobody“ a přes svůj odpor k jednotlivým představitelům moskevské skupiny se plně zapojilo do této akce, která se stala hlavní náplní práce české a slovenské levice v Rusku v dubnu a květnu 1918.

Své agitátory dirigovali moskevští komunisté sice též do jednotlivých zajateckých táborů, ba dokonce – vybavené stranickým tiskem – i na Ukrajinu mezi české a slovenské jednotky okupační rakouské armády,¹ hlavní pozornost však upírali k čs. legiím. „Nemůžeme si vzít na svědomí,“ odůvodňovali svůj krok, „aby 60 000 nadějných českých hochů obětováno bylo v kapitalisticko-imperialistické válce ve Francii.“² Počátkem dubna se desítky příslušníků moskevské skupiny českých a slovenských komunistů rozjely k legiím, aby s prostými legionáři promlouvaly o nutnosti odmítnout cestu do Francie, odmítnout prolévání krve ve prospěch kapitalistů, aby je přesvědčily o nutnosti zůstat v Rusku a bránit vymoženosti ruského proletariátu.

Proti této akci moskevských komunistů se ostře postavila Odbočka Čs. národní rady. Její členové, kteří dleli v Moskvě a jednali o přepravu legií přes Sibiř, protestovali přímo u sově-

¹ Čechoslováci ve válce a v revoluci, str. 153–154.
² Průkopník č. 2, 4. dubna 1918.

ské vlády, zdůrazňující, že agitaci, směřující k rozkladu legií, nedopustí, že sovětská vláda nemá formovat zvláštní české rudoarméjské jednotky, že lidé, kteří přejdou na stranu moskevských komunistů, půjdou nikoli za československým, ale za ruským programem. Členové sovětské vlády však trvali na možnosti tohoto přesvědčování, uvádějící jako důkaz své dobré vůle volný pohyb legií k Vladivostoku a možnost volného pohybu představitelů legií po celém Sovětském Rusku. Je nutno v této souvislosti říci, že rozhodnutí moskevských komunistů bylo svrchovaně správné. Bylo by těžkou chybou nechat legie bez povšimnutí, nechat je plně na pospas protilidovým zájmům Odbočky Čs. národní rady. Jinou otázkou ovšem je, jak komunisté agitaci prováděli. Mnohde, zvláště v Penze, dalo se tak nikoli jen přesvědčováním, nýbrž mnohdy i vyhrůžkami, jak toho jsou důkazem i některé články v „Průkopníku“. V tomto někdy přehnaně horlivém postupu agitátorů spatřovala pozdější legionářská literatura jeden z hlavních důvodů – ne-li přímo hlavní – protisovětského vystoupení legií. K tomu je třeba říci, že činnost agitátorů byla nikoli důvodem, nýbrž vítanou záminkou k vystoupení. Kořeny intervence čs. legií tkvěly, jak je dnes známo a jak jsme již částečně ukázali a ještě ukážeme, jinde.

Počátkem dubna rozjely se tedy desítky příslušníků moskevské skupiny do velkých měst evropského Ruska i Sibiře, jimiž projížděly nebo měly projíždět čs. legie. V těch městech byly zakládány stranické organizace, které udržovaly spojení s Moskvou. Členové stranických organizací přistupovali k formování českých a slovenských rudoarméjských oddílů. Do těch míst, kam nemohli proniknout agitátoři, byl posílán aspoň časopis a agitační literatura.

Nejvýznamnějším centrem činnosti moskevských komunistů se stala Penza. Do konce května 1918 se podařilo v tomto městě vybudovat českou a slovenskou rudoarméjskou jednotku čítající 720 mužů. V Penze byla založena stranická organizace, která začala od 12. května 1918 vydávat svůj časopis s názvem „Československá Rudá armáda“. Na jeho stránkách se mimo jiné setkáváme i se jménem Jaroslava Haška.

To, že do čela akce v Penze pronikli již stoupenci kyjevské sociálně demokratické strany, kteří stáli v opozici proti některým členům skupiny moskevských komunistů, ukázalo již 1. číslo tohoto časopisu. V článku, kterým se obraceli do řad legií, zdůrazňovali, že s jistými lidmi z moskevského vedení

nemají nic společného. Mezi těmi, kteří „svým minulým jednáním nemají důvěru českého proletariátu ani nás a kteří nyní nechápou vážnost hnutí“, uváděli neprávem i Jaroslava Haška. To byl velmi neobratný krok, který mohl celému hnutí jen uškodit; rozpory, které mezi oběma skupinami byly, se daly, jak se také koncem května skutečně stalo, vyřešit vnitrostranickým jednáním. Těchto veřejně hlásaných rozporů se s vervou chytila Odbočka Čs. národní rady, začala z nich vytloukat politický kapitál a současně prosté legionáře odrazovat poukazováním na to, jaké asi poměry panují uvnitř levicového hnutí Čechů a Slováků v Rusku. „Chudák Hašek! Tak už vypadl! Kam se teď obrátí?“, psal ironicky oficiální orgán Odbočky „Československý denník“ 21. května 1918 v článku příznačně nazvaném „Salon odmítnutých“. „A kdo ze salonu odmítnutých je nyní na očeredi (na řadě – J. K.), aby byl vyhozen z vedení česko-proletářského hnutí?“ Tyto rozpory uvnitř levicového českého tábora se vedení legií snažilo pochopitelně prohloubit především poukazem na to, že Hašek psal kdysi články ostře namířené proti kyjevské sociálně demokratické straně. V tomto smyslu vystoupil jako nástroj Odbočky pravcový sociální demokrat František Richter, který v „Československém denníku“ z 18. května uvedl: „Když komunistický diplomat Jaroslav Hašek nedávno v „Čechoslovanu“ charakterisoval nynější své „kolegy“ jako „revolucionáře“, kteří se šli podívat na barikády a šli spát, kyjevská „Svoboda“ se velmi rozčilovala. Co as napíše *dnes* Jaroslav Hašek?“ Rozpory mezi oběma skupinami, které hnaly vodu na mlýn Odbočky, nedopadly však tak, jak si mnozí představitelé legií tajně přáli. Společný zájem představitelů obou skupin o věc dělnické třídy rozpory překonal.

Stejně jako v Penze vznikaly početné české a slovenské rudoarméjské jednotky v Tambově, Ufě, Petropavlovsku, Omsku, Vladivostoku, Caricynu, Kazani, v oblasti Kamy (kamská říční flotila), menší pak v Saratově, Jaroslavi, Syzrani, Permi, Tjumeni, Tomsku, Čeremchově, Mariinsku, Chabarovsku, v oblasti Pamiru, v Blagověščensku a jiných městech evropského Ruska a Sibiře. Mnoho jednotlivých Čechů a Slováků vstupovalo přímo do ruských částí Rudé armády, mnoho jich jako odborníků sloužilo v sovětském zázemí.

Tak se na jaře 1918 a zvláště pak v období dubna a května začaly především díky práci českých a slovenských levicových sociálních demokratů a komunistů, díky práci strany, vytvá-

řet v Sovětském Rusku jednotky českých a slovenských rudoarmějců, odhodlaných bránit věc ruského proletariátu a tím i věc české a slovenské dělnické třídy. Tvořily ovšem jen malou složku sovětských ozbrojených sil: uvědomíme-li si však, že ještě v červnu 1918 měla Rudá armáda sice více než 450 000 mužů, z převážné většiny dělníků, z nichž však bylo jen 185 386 ozbrojeno a 49 068 řádně vycvičeno a že z tohoto počtu mohlo být okamžitě použito přímo na frontě jen 17 039 mužů,¹ pak je třeba přiznat, že čeští a slovenští rudoarmějci hráli i svou početností v tomto období ne právě nepatrnou úlohu. Oslavná legionářská literatura viděla v českých a slovenských rudoarmějcích, zvláště v těch, kteří přešli do Rudé armády z legií, jen zbabělce a zrádce, kteří se dali lákat zištnými a nízkými osobními důvody a hmotnými výhodami. Nelze říci, že by takových případů nebylo. V jádru však vyvrací buržoasní pomluvy a činí zbytečnou další diskusi o tom, jaké motivy Čechy a Slováky do Rudé armády vedly, již ten prostý fakt, že většina českých a slovenských rudoarmějců položila za věc ruského a tím i světového proletariátu život.

Mezi těmi sovětskými městy, která jsme již jmenovali a ke kterým v dubnu a květnu 1918 čeští a slovenští komunisté v Moskvě upírali značnou pozornost, byla i Samara (dnes Kujbyšev), ležící na střední Volze. Také tímto městem projížděly všechny legionářské vlaky. Tak jako do jiných měst byla vyslána i do Samary skupina českých komunistů, aby pracovala mezi legionáři. Vedoucím této skupiny byl Jaroslav Hašek.

Skupina přijela do Samary v prvních dnech dubna.² Podrobněji o tom informoval Odbočku člen samarské expositury Odbočky Fišer již 7. dubna. Uváděl, že situace se stále zhoršuje, neboť „sem přijeli agitátoři českých komunistů z Moskvy, i bývalý dobrovolc Hašek je zde.“ S uspokojením konstatoval, že „dosud však nebylo nejmenšího incidentu s nimi, protože dbáme, aby v době projezdu co nejméně vycházeli (legionáři – J. K.) z nádraží do města.“³

Okamžitě po příjezdu do Samary navázala skupina v čele s Haškem spojení s místním sovětem. Počala vystupovat jako „České vojenské oddělení pro formování československých od-

¹ N. I. Šatagin: Organizacija i strojitělstvo Sovětskoj armii v 1918–1920 gg., Moskva 1954, str. 63.

² To, že do Penzy a Samary přijela „hromada českých bolševických agitátorů“, oznámil „Československý denník“ již 5. dubna 1918.

³ AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 5, č. 5044.

dílů při Rudé armádě“. Kanceláře dostala v místnostech hotelu „San Remo“ na Dvorjanské ulici. Když pak později začali přicházet první čeští a slovenští rudoarmějci, byl vojenskému oddělení přidělen dům na rohu Voskresenské a Sadové ulice jako kasárna.

Zanedlouho po svém příjezdu se skupina vrhla do práce. Pracovala přímo mezi legionáři na nádraží. Snažila se s nimi diskutovat a přesvědčovat je o neoprávněnosti jejich odjezdu do Francie. Jako hlavního agitačního prostředku používala prvních dvou čísel „Průkopníka“. Od počátku své práce narážela však na překážky, které jí do cesty stavěla Odbočka Čs. národní rady.

Jakmile se Odbočka Čs. národní rady dověděla o chystané akci českých a slovenských komunistů z Moskvy, přistoupila již počátkem dubna k řadě opatření, která měla agitaci čelit. Výrazem těchto opatření byla snaha, aby městy, do nichž přijeli komunisté z Moskvy, legionářské vlaky projížděly co nejrychleji. To však nezáviselo vždy jen na Odbočce. Proto již 7. dubna upozorňovala svou exposituru v Samaře, že nejlepším prostředkem proti agitaci „je dodržování přesného vojenského pořádku v ešelonech, aby se hoši netoulali a také k nim neznámí neměli přístupu.“¹ Ač na jedné straně Odbočka zdůrazňovala, že se agitace nebojí, považovala nicméně na druhé straně za nutné vypracovat přesný seznam opatření, kterými mělo být agitaci čeleno. Tato opatření byla ve formě rozkazu přečtena 8. dubna 1918 ve všech legionářských vlacích. V prvním jejich bodu se nařizovalo, aby legionáři přijímali agitaci klidně, aby na ni neodpovídali násilím. Druhý bod uváděl: „Po celou dobu cesty a na stanicích udržovat v ešelonech nejtvrdší vojenský pořádek, sleduje tím zvláště to, aby: a) nikdo bez dovolení a zvláštních propustek nemohl vyjít z ešelonu a b) nikdo z nezúčastněných osob bez řádného pověření nebyl vpuštěn do ešelonu.“² Toto opatření do značné míry ztěžovalo i práci českých a slovenských komunistů v Samaře.

Mezi překážky, které Odbočka Čs. národní rady kladla českým a slovenským komunistům do cesty, je rovněž nutno počítat i ostré a nevybíravé články, kterými byl „Československý denník“ přeplněn, a které měly za úkol význam levicového hnutí Čechů a Slováků v očích prostých legionářů co nejvíce

snižovat. Hned po Haškově příjezdu do Samary zaútočil proti němu na stránkách „Československého denníku“ 6. dubna 1918 člen Odbočky Rudolf Medek. Vycházejí z jeho článku uveřejněného v 1. čísle „Průkopníka“, uváděl na adresu Haškova, že Odbočka neobětuje legie „na podporu nové „humoristické“ partie.“ Haška charakterisoval slovy, která se vymykají vši kritice a která zřetelně ukazují, jak nízkých prostředků buržoasie v tomto boji používala; píše o něm: „Vidím... Tvůj osud, smutný osud Tvé amorfní duše i bezcharakterního lhostejného lidství: Tvoje rolničky šaškovy našly smutný předmět o této vojně, je to Tvůj nejhnusnější vtip, jenž se nazývá škodití našemu hnutí a dělati mu uvnitř i navenek ostudu. Víím, že se začervenáš posledními zbytky studu, až budeš čísti tyto řádky, poněvadž jsi sentimentální právě tak, jako bývají starší prostitutky...“ Celá tato pasáž je – až na pozoruhodnost, jak dobře znal Medek charakter starších prostitutek – jen svědectvím toho, že Odbočka upírala jednotlivcům právo mít jiné přesvědčení, že ty, kteří měli jiné přesvědčení, vydávala v očích legionářů za bezcharakterní a nečestné lidi. Snaže se prohloubit rozkol mezi kyjevskou sociálně demokratickou skupinou a mezi skupinou komunistů z Moskvy, ujišťoval Medek Haška, že i představitelé kyjevských sociálních demokratů se stanou jeho spojenci. Zcela v rozporu se skutečností tvrdil o těch, kteří přešli na sovětskou stranu, že se tak stalo „jen proto, že ten či onen se nestal členem Národní rady nebo byl pro svoji naivnost a neschopnost nebo zlomyslnost od práce odstraněn.“ Ukázali jsme již výše, že Hašek vždy šel za věci z vnitřního ideového zápalu, nikdy ne z touhy po hmotném či jiném zisku. Těmito vyloženými pomluvami měli být především desorientováni prostí legionáři; proto se také Medek v závěru článku obrací k nim a vyslovuje přesvědčení, že příslušníci legií neuvěří „této maškarádě“.

Všechny uvedené překážky a neopodstatněné nenávistné útoky se strany Odbočky Čs. národní rady nemohly však práci českých a slovenských komunistů v Samaře zastavit. Majíce ztížený osobní styk s jednotlivými legionářskými částmi, projíždějícími Samarou, uchýlovali se i k jiným formám práce. Jednou z takových forem bylo vydávání a kolportování letáků.

Pokud je nám známo, vydali čeští a slovenští komunisté v Samaře v čele s Haškem v dubnu 1918 dva takové letáky. Na prvním svolání, nazvaném „Všem Čechoslovákům“, není podepsán přímo Hašek, nýbrž „Výkonný výbor česko-

¹ AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 5, č. 5914.

² AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 34.

slovenské sekce Ruské komunistické strany“. Provolání poukazuje na další postup německých imperialistických vojsk do nitra Sovětského Ruska, na to, že již padl Charkov a že je bezprostředně ohrožen Kursk. Zdůrazňuje se v něm, že „na této frontě, kde hrozí nebezpečí všem národům“, nemohou česká vojska ustoupit, nemohou nechat ruské revolucionáře bez pomoci. Volá všechny Čechy a Slováky na obranu ruské revoluce a žádá je, aby se účastnili reorganisace Rudé armády. „Tvoříme oddíly skutečných bojovníků za svobodu ze všech, kteří si nepřejí odjetí do Francie,“ končí svolání. „Čekáme vás!“ Druhé svolání, nazvané „Vojáci revolucionáři!“, je „za československou sekci Ruské strany komunistické (bolševiků)“ podepsáno přímo Jaroslavem Haškem.¹ Provolání znělo:

„Vojáci revolucionáři!

Za zády Ruska, kde jsme všichni našli ochrany a které nám umožnilo provést českou revoluci, stojí dnes bodáky Karla Habsburska a Viléma Hohenzollerna.

Ruská federativní republika Sovětů, obávajíc se o osud ruské i revoluce světové, staví Rudou armádu a potřebuje k sesílení svých řad všech zkušených bojovníků za právo člověka.

České vojsko jest velkou, řádně organisovanou jednotkou vojáků revolucionářů.

Ruská republika považovala Vás za své bratry a pomocníky v obraně zájmu revoluce ruské.

Vojska rakouských a německých imperií stojí na hranicích republiky, připravena na vpád do vnitra země.

V té době ozbrojeného míru, kdy bandy imperialistů na jihozápadě republiky věší a střílí všechny Vaše soudruhy, kterým nepodařilo se odejít, a kteří čestně se zbraní v ruce do poslední chvíle bili se za svobodu celého lidstva, projíždějí Vaše eseloný dále na východ od ruských hranic.

V Jekatěrinoburgu² vojska Viléma postřílela 200 Čechů revolucionářů.

V Charkově vojenský rakouský soud pronesl rozsudek smrti nad 12 českými občany, organisovanými v organisaci Odbočky.

A Vy odjíždíte do Francie!

¹ Provolání otiskl Z. Ančík (O životě Jaroslava Haška, str. 77—79).
² Zřejmý omyl. Správně v Jekatěrinoslavi. Jekatěrinburk (dnes Sverdlovsk) leží na Urale. (J. K.)

Necítíte, jak se rakousko-německá diplomacie raduje nad Vaším odjezdem z Ruska?

Rakousko-němečtí imperialisté jásají, že již nebudou se zde museti obávat hrdinů od Zborova a Bachmače.

A my otevřeně říkáme, že Váš odchod z Ruska naplňuje rakousko-německé diplomaty troufalostí.

Jediných, kterých se báli, to jste byli Vy. Oni věděli dobře, že kdyby jste Vy zde zůstali, že by se Vám podařilo reorganisovat ruskou armádu a že Vy byste vdechli nový duch v řady ozbrojených revolucionářů.

Vy ale odjíždíte do Francie, která Vašich sil nepotřebuje.

Vy Rusko opouštíte! Nezdá se Vám, že pášete zradu na ruské a světové revoluci?

Vždyť revoluce všeobecná, která dnes jde Evropou, je názorem světovým, ona objímá a uvádí do pohybu celý svět s jeho hospodářskými, politickými i mravními problémy.

Česká revoluce je její částí. Odejít od ruské revoluce znamená zmenšit intenzitu výbojnosti a rozmachu revoluce světové.

Odjezd do Francie oslabuje ruskou revoluci. Jsem přesvědčen, že vy, vojáci revolucionáři nejen první slavné staré brigády, ale všech divísi, kolikrát jste již o tom uvažovali.

A zapřísahám Vás, nedejte se zlákat romantismem, Vás je zde potřebí dnes mnohem více než na frontách Francie.

Nad Ruskou republikou schylují se nová mračna. A my Čechové musíme být stráží ruské revoluční fronty.

Mluvím k Vám přímo, vojáci revolucionáři! Pomozte ruské revoluci!

Všichni, kteří s námi souhlasíte, vstupte v naše řady. Bude me apoštoly nového vzkříšení ruské republiky. Přimkneme k ruské republikánské Rudé armádě.

Nás oklamala politika Odbočky Národní rady, která odkládá Váš vojenský sjezd do Vladivostoku, kde se konat podle všeho nebude, a kdyby se i konal, bude již pozdě.

Nedejte se strhnout krásnými, ohebnými slovy o Vašem významu ve Francii.

Ruská fronta revoluční má pro nás větší význam a na ní jsme potřebnější.

Nedbejte frází, že je mír a že se zde nedá nic dělat. Mír je na papíře a ta druhá věta zakrývá útěk před ruskou revolucí.

Věřte ruské revoluci, věřte revoluci světové, proberte klidně tuto výzvu k Vám a kdo s tím souhlasí, necht' vstoupí v československé oddíly při Rudé revoluční armádě.“

Uvědomovací práci mezi legionáři prováděli čeští a slovenští komunisté v Samaře nejen pomocí svolání, ale i přímo pomocí veřejných schůzí a diskusí, na něž byli příslušníci legií zváni. Vedení legií nemohlo těmto schůzím zabránit; nemohlo ani – nechťelo-li projeviti slabost, obavu z agitace a tím se diskreditovat v očích prostých legionářů – zabránit účasti příslušníků legií na těchto schůzích. Vysílalo na ně obvykle ovšem skupinu svých mluvčích, kteří měli argumenty komunistů vyvracet.

Takovou veřejnou schůzi svolali čeští a slovenští komunisté již za několik dní po svém příjezdu do Samary, 12. dubna 1918. Schůze byla předběžně ohlášena na plakátech, které oznamovaly, že v městě se bude uvedeného data konat přednáška, na níž promluví Jaroslav Hašek o spojencích a událostech v čs. armádě. Na schůzi bylo přítomno asi 120 lidí; většina z nich byla z legií, ostatní zajatci. Skupina důstojníků z legií v čele s podporučíkem Fajgrlem pronikla až do prvních řad sálu, připravujíc se na legrace, které Hašek bude říkat a na to, že ho přesvědčí o nutnosti jeho opětového vstupu do legií. U předsednického stolu seděli jednak legionáři, jednak komunisté v čele s Haškem, který „měl na sobě starý ošoupaný kabát, tmavou košili s kravatou, vojenské nohavice a polorozbité boty. Na hlavě mu seděla frajersky nová furačka, zpod které hleděl jeho klidný, dobrácký obličej.“¹ Předsedou schůze byl podle přání přítomných zvolen legionář. Ten po krátkém úvodu udělil slovo Jaroslavu Haškovi.

Hašek, nedávaje se rušit častými poznámkami z řad legionářských důstojníků, referoval klidně. Představil se jako bývalý legionář a spolupracovník Svazu čs. spolků na Rusi. Mluvil o počátcích a vývoji hnutí Čechů a Slováků v Rusku, o ruské únorové revoluci, o snaze vedení legií podporovat kontrarevoluční puč carského generála Kornilova, o pomoci legií Prozatímní vládě, která se konkrétně projevila ve dnech Velké říjnové socialistické revoluce v Kyjevě, o náhlém a rychlém odchodu Odbočky Čs. národní rady z Kyjeva ohroženého německými vojsky. Déle se zastavil u Československé revoluční rady dělníků a vojáků, jež vznikla 24. února v důsledku náhlého odchodu Odbočky z Kyjeva. Potom hovořil o současné situaci legií. Poněvadž podle jeho názoru socialistické strany

¹ Tesák: Jak Jaroslav Hašek v Rusku agitoval proti Gajdovi. (Dělnický deník č. 168, Mor. Ostrava 23. července 1926.)

doma v Čechách se sympaticky dívají na program bolševické strany a poněvadž i agrární poslanec Udržal se vyslovil pro rozdělení půdy,¹ navrhl legionářům, aby nejezdili do Francie, aby se přidružili k boji bolševiků proti imperialismu německému a rakouskému a proti buržoasii vůbec, a nenechávali své ruské bratry v tak těžké chvíli bez pomoci. V závěru své řeči oznámil, že v Moskvě se připravuje sjezd zajatců všech národností a vyzval jednotlivé organizace, aby na tento sjezd vyslaly své delegáty.²

K diskusi se přihlásilo několik legionářů. Mluvíli ve prospěch Odbočky; jsouce vedeni buržoasně nacionalistickými myšlenkami, odsuzovali levicové hnutí Čechů a Slováků jako rozbíjení sjednocených řad národa. Hrdě se hlásili k Masarykovi a prohlašovali, že ve Francii budou bojovat i za Rusko. Podporučík Fajgrle, poukazuje na Haškovu dřívější zásluhou práci v legiích, vytýkal mu zradu. České vojsko se prý nemůže na ruské frontě uplatnit nejen pro svou malou početnost, ale i pro „anarchii a možný hlad.“³

Po přednášce se utvořily hloučky, v nichž se o právě vyslechnutých problémech živě debatovalo.³

Schůze nepřinesla zřejmě takové výsledky, jaké Hašek očekával. U posluchačů z řad prostých legionářů ukázala však jistou rozkolísanost. Hašek si uvědomoval, že bude nutno napnout síly mnohem více než dosud. Skupina českých a slovenských komunistů v Samaře však postrádala nejnutnějších základních prostředků, především finančních, aby mohla agitaci plně rozvinout. Tomu ovšem nelze rozumět tak, že by Hašek chtěl přesvědčovat legionáře o nutnosti jejich vstupu do Rudé armády na základě finančních výhod. Taková forma agitace, zvláště v Penze, byla vskutku častá. Rozhodně však věci spíše uškodila než prospívala, a to už pouhým konstatováním legionářů, že slouží z přesvědčení, nikoli za peníze. Hašek se k tomuto způsobu přesvědčování nikdy neuchyloval; přesvědčoval vždy pouze ideovými motivy. Pociťoval-li nedostatek finančních

¹ Tato Haškova slova nutno brát s rezervou přesto, že jsou pravdivá. Někteří vedoucí sociální demokraté z pozdější pravice a Udržal se tak vyslovili z taktických důvodů, pod dojmem mohutného růstu revolučního hnutí českého lidu.

² Podrobný referát o průběhu schůze zaslán Odbočce Hlinkou (AVHÚ, pres. OČSNR, 19).

³ Hlinkova zpráva uvádí, že hned po schůzi se objevil v časopise „Soldat, rabočij i krestjanin“ vysvětlující Haškův článek. Tento článek není dosud znám (AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 19).

prostředků, pak pouze z toho důvodu, že nemohl dobře rozvinout tiskovou akci, že nemohl mezi legiemi pracovat s dostatečným počtem letáků a svolání. Později, když v Samaře začala vznikat česká a slovenská rudoarméjská jednotka, působilo v tomto směru ještě i to, že její příslušníci trpěli vinou nadřízených vojenských orgánů v Samaře, v nichž seděli ještě stoupenci starého režimu, naprostým nedostatkem všech základních potřeb. Jednotliví příslušníci těchto orgánů měli dokonce, jak ještě ukážeme, v době kontrarevolučního vystoupení legií spojení s legionářským vedením, jemuž podávali cenné zprávy o vnitřní situaci v Samaře. Podle svědectví jednoho z čelných příslušníků samarské rudoarméjské jednotky Josefa Pospíšila zápasili čeští a slovenští rudoarmějci jak s nedostatkem oděvu a obuvi, tak i s nedostatkem zbraní a střeliva a především pak potravin. Hašek, na němž jako na vedoucím pracovníkovi ležela veškerá tíha odpovědnosti, podnikal všemožné kroky, aby svízelné situaci čelil.

Hašek se v tomto smyslu nerozpakoval obrátit se přímo na lidového komisaře zahraničních záležitostí. Telegraficky ode-

Чешский
Военный Отдел
для формирования
чешско-словацких отрядов
при Красной армии.

*
14. srpna 1918.

№ 23

Самара

Комиссару по иностранным делам
в Москве.
Митрофанов Николай Иванович Комиссар.
С. Р. и С. в Москве, Военный Отдел,
Командирован нас в Самару для агитации
в ряды Красной Армии.
Мы получили Ваш телеграмму в ответ,
которую получил нашей агитации среди
чешских воинов нашей. Есть много
много в среде их желающих выйти
во фронт. Мы эти мы формируем
отряды белых и красных при Красной
армии. Но мы нуждаемся в поддержке
и просим Вас доподдержку при командир
ском. События до отъезда.

Военный Военный Отдел
для формирования чешско-словацких
отрядов при Красной армии
Самара, Дворников, Отдел Сан. Р. и С.
— Гоме, Танек и Л. Гоме

Jaroslav Hašek žádá lidový komisiariát zahraničních záležitostí o podporu při formování čs. rudoarméjské jednotky v Samaře

slal do Moskvy příslušnou žádost již 15. dubna a opakoval ji 17. dubna. Uváděl v ní, že byli odesláni do Samary, aby přesvědčovali projíždějící legionářské jednotky. Konstatoval, že těch legionářů, kteří nechťejí odjet do Francie, je mnoho a že z nich formují rudoarméjskou jednotku. Žádal v závěru lidového komisaře zahraničních záležitostí o větší podporu se strany samarského sovětu.¹ Obdobný telegram zaslal Hašek 16. dubna i výkonnému výboru československé sekce Ruské komunistické strany (bolševiků) v Moskvě. Oznámil v něm, že již dosáhl spojení s několika legionáři, kteří budou v legiích pracovat jako agitátoři a že proti Odbočce je značné jitření, poněvadž stále odkládá tak dlouho již slibovaný legionářský sjezd. Uváděl dále, že samarská skupina vydala již několik svolání k legionářům a žádal výkonný výbor rovněž o podporu.² Oba telegramy jsou dokladem toho, jaké překážky musel Hašek při své práci přemáhat.

V polovici dubna se jeden člen samarské skupiny českých a slovenských komunistů účastnil jedné z nejvýznamnějších událostí v životě zajatců v Rusku, všeruského kongresu válečných zajatců. Na tento kongres upozorňoval Hašek posluchače v závěru své řeči na veřejné schůzi 12. dubna.

Sovětská vláda začala věnovat pozornost obrovským masám zajatců již v prvních dnech po Velké říjnové socialistické revoluci. Šlo jí především o to, aby zajatci z řad proletariátu pochopili, že imperialistickou válku lze skončit jen revolučním bojem proti vlastní buržoasii, aby myšlenky Velké říjnové socialistické revoluce rozšiřovali v buržoasních armádách po svém návratu domů. Proto z její iniciativy vznikl v prosinci 1917 „Centrální komitét válečných zajatců soc. dem. internacionalistů“, který se stal jediným oficiálním představitelem masy zajatců v Rusku. Mimo to bylo v téže době při lidovém komisiariátu zahraničních záležitostí zřízeno „Byro revoluční propagandy“, jež mělo šířit myšlenky socialistické revoluce a proletářského internacionalismu jak mezi zajatci, tak i mezi vojáky na frontě a v týlu nepřítelů. Centrální komitét přistoupil záhy k formování rudoarméjských jednotek ze zajatců.

Všeruský kongres válečných zajatců, který měl podchytit levicové hnutí mezi zajatci a postavit mu do čela orgán, který by je vedl, se konal v Moskvě ve dnech 13.—14. dubna 1918.

¹ AVHÚ, Dokumenty k vystoupení proti bolševikům, J/8/3, č. 307.

² AVHÚ, Dokumenty k vystoupení proti bolševikům, J/8/3, č. 306.

Bylo na něm přítomno přes 400 delegátů, zastupujících 500 000 zajatců. Mluvili na něm delegáti všech národností. Za Čechy a Slováky hovořil jeden z vedoucích komunistů z moskevské skupiny. Ve svém referátu konstatoval, že imperialistickému bloku Dohody jde o zcela něco jiného než o osvobození malých národů; k národnostnímu a sociálnímu osvobození malých národů lze dojít jen cestou socialistické revoluce, cestou diktatury proletariátu. Závěrem zdůraznil, že povinností všech uvědomělých proletářů je bránit socialistické Rusko. Delegáti zvolili sedmičlenný ústřední výbor, jenž měl vést všechnu práci mezi zajatci. Každá národnost – tedy i Češi a Slováci – v něm měla jednoho zástupce.¹

Spolu se sovětskou vládou věnoval pak nový ústřední výbor mohutné zajatecké organizace všestrannou pozornost těm zajatcům, kteří se v důsledku uzavření míru mezi Sovětským Ruskem a centrálními mocnostmi vraceli do svých zemí. Mezi českými a slovenskými zajatci vedli tuto práci čeští a slovenští komunisté. Je to jedna ze slavných stránek jejich činnosti, která by si zasloužila zvláštní kapitoly. Čeští a slovenští komunisté vyzývali pomocí letáků, novin i osobními rozhovory zajatce, aby se nedali znovu zneužít k bratrovražedné válce, nýbrž aby v armádě rozšiřovali myšlenky ruské proletářské revoluce a aby imperialistickou světovou válku změnil ve válku občanskou. Současně s ujištěním, že doma budou hlídání, protože jim jejich vlády nevěří, jim ukazovali, že „musí svoji zbraň, kterou až dosud dopouštěli se bratrovražd, obrátiti proti svým pravým nepřátelům, proti vládnoucí třídě kapitalistů. Musí zaměnit frontu: smířiti se se svým bratrem, jehož mu jeho kapitalističtí otrokáři označili za „nepřítele“ a vrhnouti se proti svému skutečnému nepříteli v týlu, proti svým kapitalistům-otrokářům.“² Zajatci vracející se z Ruska stali se skutečně organizátory velkých vzpour v rakouské armádě, vzpour, které podstatně přispěly k vnitřnímu rozpadu rakousko-uherské monarchie.³

Delegát, který se za samarskou skupinu účastnil všeruského kongresu válečných zajatců, referoval o jeho průběhu koncem

¹ Průkopník č. 4, 18. dubna 1918.

² Průkopník č. 3, 11. dubna 1918.

³ V této souvislosti je nutno uvést na pravou míru tvrzení buržoasní historiografie (uváděné i ve středoškolských učebnicích), že pozdější povstání čs. legií zabránilo evakuaci německo-rakouských zajatců ze Sibíře domů a tím i prodloužení války. Zajatci vracející se ze

dubna na schůzi, která se stala v životě českých a slovenských komunistů v Samaře velmi významnou. Tato schůze byla svolána do samarského klubu bolševiků a účastnili se jí i zástupci místní organizace Odbočky Čs. národní rady. Po referátu o průběhu všeruského kongresu válečných zajatců mluvil jako hlavní řečník Jaroslav Hašek na thema „Světová revoluce a česká emigrace“. Jeho řeč končila výzvou, aby se organizace Odbočky změnila v organizaci komunistickou. Zástupci organizace Odbočky, zřejmě již předtím naklonění myšlence spolupráce s komunisty, s návrhem souhlasili. Ihned byl proveden zápis členů a volba nového předsednictva místní organizace. Rady českých a slovenských komunistů v Samaře byly tak významně posíleny. Po této „domácí revoluci“ přistoupili komunisté v čele s Haškem k založení stranické organizace.

Nová stranická organizace, k níž denně přistupovali noví členové, se účastnila i průvodu na 1. máje. Šla v něm za polskou skupinou bolševiků. Podle tehdejších zpráv pracovala organizace strany čile, vysílajíc své členy jako agitátory do různých závodů a dílen, v nichž byli čeští a slovenští zajatci, a do zajateckého tábora.¹

Zdá se však, že zvláště v druhé půli dubna nebylo se samarskou skupinou komunistů a především osobně s Haškem vše v pořádku. To je zřejmé nejen z legionářských pramenů, ale i z výpovědi zmíněného již Josefa Pospíšila, který uvádí, že Hašek v tomto období „vypadal nějak ustaraně. Zdálo se, že mu svěřený úkol působí velké starosti.“ O tom svědčí i Haškova řeč na schůzi v Samaře 12. dubna a obě uvedené svolání, jejichž tón je u srovnání s jeho článkem v 1. čísle „Průkopníka“ nesporně mnohem mírnější. Hašek tehdy zřejmě sám kolísal a nebyl ještě úplně přesvědčen o správnosti akce, jíž stál v čele. Jak potvrzují zprávy člena Odbočky Fišera ze Samary, Haškovu duševní depresi způsoboval především nepatrný úspěch přesvědčovací akce. Haškovo oslabení víry ve vlastní síly a v úspěch akce se projevilo hlavně kolem poloviny dubna, a to především ve formě jeho ne již nekompromisního postoje k legiím. V květnu se již s podobnými zprávami nesetkáváme.

Sibíře stali se nositeli revolučních myšlenek; jejich návrat naopak urychloval vnitřní rozklad Německa a Rakousko-Uherska a tím i konec války. Proto je později nejen rakouská, ale po vzniku Československé republiky i buržoasní čs. vláda dlouho odmítala jako nebezpečný element přijímat.

¹ Zprávy o těchto událostech v Průkopníku č. 7, 9. května 1918.

Referát z legionářské strany o průběhu schůze v Samaře 12. dubna 1918 konstatoval, že v jejím závěru „s přáním šťastné cesty do Francie p. Hašek slibuje, že nebude pracovat proti českému vojsku.“¹ Medkova zpráva Odbočce ze 17. dubna uváděla, že Hašek pracoval proti legionářské akci „dříve, pak se zase pokál.“² Rovněž Fišer Odbočce ze Samary 24. dubna s radostí oznamoval, že „v Samaře máme dokonce styky s komitétem zajatců-internacionalistů a s vojenským odborem v čele s Haškem, který již utíchl.“³ Týž Fišer 21. dubna uváděl, že čeští a slovenští komunisté v Samaře nemají v přesvědčovací akci příliš velký úspěch, že mezi nimi a skupinami komunistů jiných národností vznikají bezděčné třenice, že se snaží od ostatních skupin separovat, že Hašek dokonce „vytvořil již oddělenou sekci (asi 30 členů) a navrhuje, aby se neužívalo názvu „komunisté“.“ Dokonce uvažují, není-li možno naléztí spojení s Československou národní radou (nikoli s Odbočkou ČSNR) a jménem prof. Masaryka nazvatí sebe Druhým československým revolučním korpusem.“ Mnozí komunisté v Samaře prý kritizují moskevské vedení, obviňující jeho členy z egoismu a ziskovosti. Rovněž prý prohlásili, že legiím na cestě do Francie nebudou klást žádné překážky, poněvadž očekávají, že legionáři roznesou ideu demokracie do celého světa.⁴

Faktem tedy je, že Hašek v poměru k legiím v dubnu 1918 ještě kolísal. Ovšem ne natolik, že by vyvstávala reálná možnost jeho opětového přechodu na legionářskou stranu. Fišer sám v témž dopise z 21. dubna uváděl, že Samara nebude moci být zvolena za příští koncentrační bod legionářských novobranců proto, že tam byla „horká půda pro agitaci komunistů.“ Tím potvrzoval, že komunisté se přes dočasnou ochablost svých cílů nevzdali. Kolísání Haškovo bylo způsobeno bezpochyby tím, že ještě důsledně nepochopil a nezvládl myšlenky leninismu, že jeho myšlenka o pomoci socialistickému Rusku šla ještě ruku v ruce s jeho dřívějšími nacionálními názory na nutnost boje Čechů a Slováků proti Německu a Rakousko-Uhersku. Neměl ještě nic proti Masarykovi ani proti prostým legionářům, o nichž věřil, že i ve Francii se budou v podstatě bit za správnou věc, i když by jich bylo

více třeba v Rusku. Hašek ještě nedovedl až do kořene analyzovat legionářskou zahraniční akci, nedovedl ještě prostým legionářům beze zbytku vysvětlit, proč jejich boj nemůže být národně osvobozenecským bojem, proč svým bojem po boku Dohody nemohou získat českému a slovenskému národu samostatnost. Tato jeho ideová slabost se pak projevovala v diskusích s legionáři, z nichž tito odcházeli neporaženi, a v jeho dočasném kolísání ve vztahu k legiím.

Přes tyto okolnosti rudoarméjská jednotka Čechů a Slováků v Samaře poznenáhlu rostla. Zprávy o ní se však zachovaly jen v nejskrovnější míře. O tom, jak asi rostla, mluví dva dokumenty ze 7. a 13. května 1918. V prvním z nich se uvádí, že do jednotky toho dne vstoupilo 5 dobrovolců, druhý uvádí 12 dobrovolců.¹ Čeští a slovenští rudoarmějci vytvořili rotu, která byla začleněna do 1. sovětského pluku v Samaře. Rota byla uváděna samostatně i v přehledech jednotek samarské posádky. O její početnosti nemáme rovněž bližších zpráv. Josef Pospíšil, který do jednotky vstoupil 13. května, udává ve svých vzpomínkách, že v době jeho příchodu měla 80 mužů. Na ustavující sjezd Československé komunistické strany na Rusi koncem května 1918 odešli do Moskvy dva delegáti jednotky. Podle směrnic připadal na 100 rudoarmějců jeden delegát. Z počtu delegátů můžeme soudit, že rota měla přibližně 150-170 mužů. Včetně vedoucích soudruhů čítala tedy skupina českých a slovenských komunistů a rudoarmějců v Samaře asi 200 lidí.

Od počátku května nastaly v možnosti přechodu do Rudé armády jisté změny, kterých musela dbát i samarská rudoarméjská jednotka. Dříve mohl vstoupit do armády dělník či chudý rolník jakékoli národnosti, aniž musel podpisovat nějaké závazky. Síla Rudé armády spočívala pouze v proletářském uvědomění jejich příslušníků. Podle usnesení Rady lidových komisařů mohli však od počátku května vstupovat do Rudé armády pouze ti uvědomění dělníci či rolníci, kteří byli ruskými občany nebo ti z příslušníků jiných národů, kteří ruské státní občanství přijali. Češi a Slováci, kteří vstupovali do rudoarméjských jednotek v Samaře a jinde, přijímali od počátku května současně ruské státní občanství. Druhá změna záležela v tom, že podle usnesení Rady lidových komisařů z 22. dubna 1918 složil každý rudoarmějce – tedy i čeští a slovenští rudoarmějci –

¹ AVHÚ, pres. OČSNR. krab. 19.

² AVHÚ, pres. OČSNR. krab. 28.

³ AVHÚ, pres. OČSNR. krab. 26.

⁴ Zápis schůze členů OČSNR v Samaře 21. dubna 1918 (AVHÚ). Pod. Za svobodu, III., str. 120.

¹ AVHÚ, OČSNR-50-dok. 18.

slavnostní slib, kterým se zavazoval k věrné službě proletářskému Rusku. Rudoarmějci svými podpisy potvrzovali, že budou v Rudé armádě sloužit ne méně než 6 měsíců. Měsíční služné rudoarmějce činilo 50 rublů, tedy o mnoho více než v té době v legiích; teprve po protisovětském vystoupení služné legionářů, financovaných mocnou Dohodou, přiměřeně vzrostlo. V dubnu a květnu bylo proto poměrně vysoké služné českých a slovenských rudoarmějců nejčastěji terčem útoků se strany legionářů, kteří rudoarmějce obviňovali, že vstoupili do Rudé armády ze ziskových důvodů. Je třeba v tomto smyslu ještě jednou opakovat, že poctivost svých úmyslů prokázali čeští a slovenští rudoarmějci již tím, že většina jich v boji za věc ruského proletariátu padla. Tento fakt nemohla vyvrátit ani oslavná legionářská literatura.

V té době, v druhé polovině května 1918, se vnitřní život rudoarmějské jednotky v Samaře stejně jako jiných větších českých a slovenských rudoarmějských jednotek řídil již vojenskými řádů, které vypracovalo moskevské stranické vedení. Tyto řády – dosud neznámé – vznikaly na základě bojových zkušeností Rudé armády, byly však zaměřeny výhradně na české a slovenské rudoarmějce.

Moskevské stranické vedení vypracovalo především „Podmínky pro vstup do řad česko-slovenských částí ruské Dělnicko-rolnické Rudé armády.“ Úkolem českých a slovenských komunistů i rudoarmějců mělo podle těchto „Podmínek“ být: „1. Vytvořit organizovanou, disciplinovanou a ozbrojenou sílu ze všech druhů zbraní z československého proletariátu, žijícího v současné době v Ruské sovětské republice. 2. Svrhnout imperialisticko-kapitalistické jádro všech utlačených. 3. Uvést na celém světě ve skutek svatá hesla socialismu a pomáhat vítězství sociální revoluce“. Dále „Podmínky“ uváděly, že příslušníkem Rudé armády se může stát každý český a slovenský proletář, jenž je fyzicky schopný, stvrdí svým podpisem na prosté podřízené se sovětské moci a řádům čs. částí Rudé armády a zaváže se sloužit ne méně než 6 měsíců. Jako rudoarmějce obdrží 50 rublů služného měsíčně.¹

„Řád čs. oddílů ruské Dělnicko-rolnické Rudé armády“ obsahoval v podstatě jen povinnosti rudoarmějce. První článek tohoto řádu charakterizoval rudoarmějce takto: „Každý voják je bojovníkem za vítězství sociální revoluce, za skuteč-

nění velikých ideálů socialismu a obráncem lidských práv ujařmených mas.“ Další články určovaly charakter, mravní povinnosti a chování rudoarmějce. Zakazovaly pijanství a hazardní hry. Dále obsahovaly denní povinnosti rudoarmějce, zdůrazňovaly hygienu a přísně zakazovaly samovolné vzdávání se ze cvičení. Obsahovaly i seznam jednotlivých druhů výcviku a rozvrh denního zaměstnání.¹

„Soudní řád čs. částí Rudé armády“, obdoba dnešního kázeňského řádu, obsahoval nejprve všeobecná ustanovení, jimiž byl charakterisován pojem disciplíny, jež byla důrazně vyžadována a jejíž porušení se trestalo. Řád uváděl, že neposlechnutí rozkazu je možné jedině tehdy, když „rozkaz velitele je jasně a zjevně namířen proti sovětské moci.“ Řád popisoval jednotlivé druhy přestupků a zločinů a příslušné tresty.²

„Řád vnitřní služby“ obsahoval v podstatě povinnosti nadřízených a podřízených a uváděl i úkoly hospodářských orgánů jednotky.

Tyto řády českých a slovenských rudoarmějců se svým politickým charakterem staly přímými předchůdci řádů dnešní naší lidové armády.

Sledujeme-li – pokud nám to prameny dovolí – Haškovu práci v Samaře v dubnu a květnu 1918, překvapí nás na první pohled jedna věc: to, že Hašek se literárně odmlčel. A přece jeho nejradostnější a vnitřně nejpotřebnější práci, jíž se mohl vzdát jen za mimořádně těžkých okolností, bylo psát. Poslední jeho dvě literární práce byly otištěny v 2. čísle „Průkopníka“ 4. dubna 1918. V dubnu pak vydal Hašek v Samaře dvě provolání, která jsme uvedli. Od 4. dubna se však na stránkách „Průkopníku“ odmlčel, ačkoli byl ustavičně ve spojení s Moskvou a jednotlivá čísla „Průkopníka“ se stávala hlavním agitačním materiálem. Odmlčení v dubnu je mimo jiné vysvětlitelné návalem jiné práce. Odmlčení v květnu je již nevysvětlitelné. Z důvodů, jež budou ihned uvedeny, se domníváme, že Hašek v květnu pokračoval ve své literární práci, ve své spolupráci s „Průkopníkem“, že i v květnu otiskoval v tomto časopisu články, které však nebyly podepsány.

Fakt, že v květnových číslech „Průkopníka“ nenalzáme články podepsané přímo Haškovým jménem, není nevysvětl-

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 266, o. 1, l. 9.

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 226, o. 1, l. 9—10.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 226, o. 1, l. 13.

teľný. Uvedli jsme již, že Hašek v dubnu poněkud kolísal, ne ovšem ani zdaleka natolik, aby přicházel v úvahu jeho opětňý přechod do legií. Kolísal jednak proto, že nebyl ještě tak daleko, aby mohl všechny argumenty legionářů s úspěchem odrážet, kolísal jednak i proto, že Odbočka na něho začala nevybíravě a přímo surově útočit. Aby zbytečně nevyvolával proti sobě nenávisť Odbočkou vychovaných legionářů, k nimž cítil upřímné sympatie, Hašek své příspěvky uveřejňoval bez podpisu.

Domněnku, že Hašek psal do květnových čísel „Průkopníka“, vyvolává již článek „Prof. Masarykovi!“, uveřejněný v 8. čísle tohoto časopisu ze 17. května 1918. Článek je podepsán „Vojákem z české armády“, líčí Masaryka ve shodě s názory, jaké vůči němu choval v té době Hašek a zmiňuje se v závěru o Samaře, v níž Hašek působil. Sloh článku je příznačný rovněž pro Haškovu tvorbu. Svým mírným tónem vybočuje poněkud z rámce „Průkopníka“. Zcela bezpečně označit tento článek za článek Haškův však nelze. Lze to však plně říci o článku „Ztracený ešlon“, uveřejněném v 9. čísle „Průkopníka“ z 24. května 1918. Tento článek obsahuje tytéž obraty, kterých Hašek používal v jiných článcích z té doby. Svědčí o tom několikrát opakovaný typický Haškův obrat „v Rusku se nedá nic dělat“ (viz jeho stať v 1. čísle „Průkopníka“), to, že sám v článku uvádí své jméno a posléze jeho typická sčítací metoda. S druhé strany je třeba podotknout, že v řadách českých a slovenských komunistů v Moskvě nebylo ani jednoho tak schopného člověka, který by jako autor přicházel v úvahu. Také mírný tón článku, typický pro Haška a poněkud odlišný od celkového zaměření časopisu, potvrzuje, že autorem článku byl Hašek. Bojuje v něm proti Odbočce Čs. národní rady zajímavým způsobem:

„Ztracený ešlon

Roku 1968 nalezl americký učenec Williams Darling, pátrající po zrudách stonožek, na opuštěné, ztracené a nedokončené trati v jedné ze sibiřských tunder několik mechem obrostlých železničních vagonů.

Z jednoho z nich vystoupil šedivý zarostlý stařec, který na otázku učence, kde se nachází, odpověděl, že nemůže přesně říci, kde, v které části Sibiře se nalézá, ale že jedou do Francie.

Williams Darling začal se zajímati o podivného starce a po-

divnou odpověď a zdvořile se otázal, s kým má tu čest jednat. Šedivý stařec odpověděl, že se jmenuje Maxa, že je profesorem a komisařem československého armádního sboru, který jede do Francie, poněvadž se v Rusku nedá nic dělat.

Během této rozmluvy vylezlo namáhavě z vagonů několik stařečků, kteří se představili panu Darlingovi třesoucím se hlasem jako členové Odbočky Československé národní rady.

Malinký stařeček s plnovousem pojmenoval se praporčíkem Houskou, českým ministrem vojenství, úplně zarostlý hubený stařeček dr. Kudelou, chlupatý stařeček dr. Markovičem a plešatý dědeček s usazenými očima řekl: „Já jsem br. David.“

Williamsu Darlingovi nebylo stále jasno, oč se vlastně jedná, a proto s povděkem přijal pozvání dědečka Maxy, aby vešel do jednoho mechem obrostlého, spuchřelého vagonu, kde dostane se mu vysvětlení z úst železničního odborníka, českého ministra železnic MUDr. Girsy, který při svých 100 letech zachoval si nicméně nadšení a výbornou paměť a podá přesné zprávy a výpočty o podniku, který v historii lidstva nemá sobě rovna.

Výsledek toho byl, že Williams Darling uveřejnil dle sdělených mu podrobností staletým českým ministrem železnic MUDr. Girsou obšírné pojednání, které se stalo cenným doplňkem k pramenům o vývinu české revoluce roku 1918.

Podáváme některé znamenité výňatky z celého interviewu: MUDr. Girsu: „Do Francie, pokud se pamatuji, vyjeli jsme před padesáti lety.“

Williams Darling: „Můžete mě říci, čemu přičítáte vinu, že po padesáti letech nalézáte se ještě v Sibiři?“

MUDr. Girsu (s nadšením): „K čemu to ironické: „Nalézáte se ještě?“ My se do Francie dostaneme. My tam musíme, neboť to je nejkratší cesta dostat se do Čech, domů. My pevně věříme, že je to nejkratší cesta. Zde v Rusku se nedá nic dělat. Přišly sice zprávy před mnoha lety, že je v Rakousku a Německu revoluce, že se utvořila Světová federace socialistických republik, ale my říkáme: „Soudruzi, nedejte se vyprovokovat. Socialistické republiky zbudovala a vydupala rakousko-německá diplomacie, Beneš s Knoflíčkem dostali od rakouské vlády dvě miliardy korun a dali Haškovi a Hulovi 10 milionů, aby psali proti Odbočce národní rady. My jsme dostali od Francie 16 milionů na cestu a 7 milionů na Anglickou banku v Charbině a Francie od nás koupila za to naši revoluční zá-půjčku, ze které jsme vydávali s deficitem Československý

denník a půjčovali bratrům důstojníkům na frenče a boty. My jsme se zavázali značně s Francií a proto je naši povinností do Francie jeti. My jsme si od Francie vypůjčili peníze a proto musíme jí být vděční a splatiti jí za to i životy 50.000 našich vojáků, kteří se proti nám beztoho bouřili a kdyby zůstali v Rusku, měli bychom poslávě. Takhle ale je ve Francii pobijou i se všemi komitáty a bude po rebelii a my budem důstojníky čestné legie. Představte si, že už před padesáti lety chtěli míti vojenský sjezd v Penze, pak před 25 lety v Omsku, před 10 lety v Citě a pánbůh ví, kde ještě. My ale ty myšlenky z nich vezem.“

Williams Darling: „Nadhodil jste, pane doktore, že vy jste vypracoval plán odjezdu do Francie, nemohl byste mně sdělit bližší podrobnosti?“

MUDr Gírsa: „Abych pravdu řekl, nebyl jsem sám původcem celého plánu. Na myšlenku cesty do Francie připadl profesor Maxa před padesáti lety, když se mu náhodou dostala do ruky knížka Jules Vernea „Cesta kolem světa v osmdesáti dnech“, kterou zakoupil Americký spolek křesťanských mladíků pro knihovnu korpusu. Podotýkám, že i praporčík Houska rád čítal cestopisy a dr. Kudela Mayovy romány. I nebožtík Klecanda rád cestoval a čítal Baedekry. Pak do toho přišli bolševici, Němci šli na Ukrajinu a tak jsme s celou naší neutralitou vlezli do ešelonů, vzali tužku a počali počítati, kde bude poslední ešelon, když bude první ve Vladivostoku. Přiznávám, že následkem nepředvídaného tlaku vzduchu v Sibíři naše ešelony se o něco opozdily, ale padesát let sem, padesát let tam, co na tom, jen když se do Francie jede a to je hlavní. Chyby ve výpočtu jsou nepatrné. V Samaře vydali jsme před padesáti lety pro naše hochy slovníček anglických nejpotřebnějších frází, jako: „dejte mně tučet ústřic, dejte mně hubičku, já mám mořskou nemoc. Máte vy také mořskou nemoc?“ V Rusku se nedá nic dělat“ a tak cesta ubíhá jedna radost.“

Williams Darling: „Vy jste mně nadhodil, že jste počítali, kde bude poslední ešelon, když bude první ve Vladivostoku. Mohl byste mi říci bližší podrobnosti?“

MUDr Gírsa: „Milerád, jako chirurg neměl jsem zprvu o železnicích ani ponětí. Též v Odbočce Národní rady nebyl nikdo, kdo by věděl, co je to semafor. Ale znáte přísloví: Zkusil a udělal trakař. A tak to bylo zcela jednoduché. Vzali jsme u korpusu papír a tužku a počítali. Bitva na Bílé Hoře byla roku 1620, z Kyjeva do Vladivostoku je 9870 verst, to

je dohromady 11 490, bolševický převrat byl v měsíci říjnu, to je desátý měsíc; dělte tedy 11 490 deseti a máte 1149. Jedna lokomotiva je dlouhá 8 aršínů. Dělte 1149 osmi a vyjde vám přibližně 144, zahraniční Národní Rada skládá se ze tří členů, tedy $144 + 3 = 147$, profesor Maxa váží 78 kg. Připočtete k 147 a máte 225, dělte 30 a vyjde vám 7 měsíců 15 dní. Je to jak vidíte, náramně jednoduché a prosté. Za tu dobu měly být všechny ešelony ve Vladivostoku.“

Tento výňatek ze znamenitého interviewu uveřejněn o rok později roku 1969 v knize „Tragedie Odbočky Národní Rady“, ve které vyličení poutavě mechem obrostlí stařečkové, zapíchnuvši do sibiřských tunder svůj setlelý prapor s revolučním heslem Národní Rady: „Tady se nedá nic dělat!“ A kniha končí tklivějším rozloučením se s nimi: „S bohem navždy.“ I my opakujeme s pietou ta krásná slova a voláme: „S bohem navždy, slavná stará Odbočko. Za to, co jsi zde natropila, nedá se vskutku pro Tebe nic dělat.“

V květnu 1918 došlo ve vnitřním životě českých a slovenských levicových sociálních demokratů a komunistů ke třem význačným událostem, které se odrazily i v pozdější Haškově politické práci. Bylo to ustavení Federace zahraničních skupin, Československého oddělení při lidovém komisariátu pro záležitosti národnostní, a posléze ustavující sjezd Československé komunistické strany na Rusi. Tyto události svědčí o veliké péči a pomoci, kterou bolševická strana věnovala levicovému hnutí Čechů a Slováků v Rusku.

Počátkem roku 1918 vycházely v Rusku nejen časopisy českých a slovenských levicových sociálních demokratů, ale i sociálních demokratů-internacionalistů německých, maďarských, rumunských a srbských. Péči bolševické strany se kolem těchto časopisů sjednotila první skupina 435 agitátorů ze zahraničí, kteří pracovali mezi zajatci. Skupina působila v rámci oddělení mezinárodní propagandy při lidovém komisariátu zahraničních záležitostí. Za první tři měsíce doznalo hnutí a jeho organizační struktura stále širšího rozmachu a výraznějšího charakteru; pod vlivem osob, stojících v čele tohoto hnutí a nacházejících se v té době již v řadách Ruské komunistické strany (bolševiků), dostalo čisté bolševický charakter.

Hnutí však stále mělo jen polooficiální ráz. Proto z iniciativy bolševické strany byly jednotlivé skupiny v březnu 1918 změněny v zahraniční sekce Ruské komunistické strany (bol-

ševiků), a to přímo při jejím Ústředním výboru. Nejdříve byla zřízena sekce maďarská a rumunská, později pak jihoslovenská, československá a německá.

V důsledku toho, že cíle, sledované všemi těmito jednotlivými skupinami, a principy, kterými se řídily, byly tytéž, v důsledku toho, že musely pracovat v kontaktu, vznikla potřeba vytvořit orgán, který by tyto zahraniční skupiny sjednotil a vedl po ideové stránce. Takovým orgánem se stala Federace zahraničních skupin Ruské komunistické strany (bolševiků). Každá národnostní skupina měla v ní dva své představitele. Federace byla nejvyšším vedoucím orgánem jak v principiálních, tak i v taktických otázkách jednotlivých skupin, tedy i skupiny československé. Ústřední výbor bolševické strany potvrdil Federaci jako vedoucí orgán všech cizozemců-komunistů. Svou činnost zahájila Federace v květnu 1918.¹

Velkou pomoc prokázala bolševická strana českým a slovenským komunistům zřízením Československého oddělení při lidovém komisariátu pro záležitosti národnostní. Význam tohoto oddělení tkvěl v tom, že se stalo jediným zákonným a autoritativním představitelem všech Čechů a Slováků na území Ruska. Odbočka Čs. národní rady všechna svá bývalá práva ztratila.

Až do konce května existovaly v Rusku dvě levicové skupiny Čechů a Slováků: bývalá skupina petrohradská a kyjevská. Obě skupiny sice od konce dubna v Moskvě spolupracovaly, docházelo však i mezi nimi k rozporům a celé levicové hnutí bylo tak roztrženo. Všechny tyto problémy měl vyřešit společný sjezd. Sjezd se měl konat proto, „aby dovršil dílo sjednocení všech českých a slovenských socialistů, stojících na zásadách hlásaných K. Marxem a B. Engelsem v Komunistickém manifestu, současně aby z československých organizací socialistických v Rusku utvořil jednotnou, československou sekci Ruské komunistické strany, aby dělnická třída česko-slovenského národa dopracovala se společně se soudruhy druhých národů téhož úspěchu, jakého dosáhlo komunistické hnutí na Rusi.“²

Sjezdu se účastnilo 79 delegátů, zastupujících 5600 členů sociálně demokratických organizací, a 22 delegátů, zastupujících 1850 příslušníků českých a slovenských rudoarmějských jednotek. Již poměrně malý počet delegátů zastupujících ru-

¹ VIII. sjezd RKP(b) 18.—23. marta 1919 g., Moskva 1933, str. 434—439.

² Průkopník č. 8, 17. května 1918.

doarmějce ukazuje, že všechny rudoarmějské jednotky, na příklad vladivostocká, na sjezdu zastoupeny nebyly. Samarskou jednotku, jak jsme se již zmínili, zastupovali dva delegáti. Celkem tedy bylo na sjezdu přítomno 101 řádně zvolených delegátů. Mimo to se sjezdu účastnilo 22 hostů, zástupců to bolševické strany a sociálně demokratických organizací jednotlivých národů Rakousko-Uherska.

24. května 1918 se konaly v Moskvě sjezdové předporady. Byl na nich dohodnut konkrétní průběh sjezdu a schváleny jednotlivé referáty. Předporady se zabývaly i hodnocením čeljabinského incidentu, který se odehrál 14. května a měl za následek sebevědomé obsazení města legionáři. Místnímu sovětu se podařilo zabránit krvavé srážce jen s vypětím všech sil a souhlasem se všemi podmínkami legionářů. V důsledku incidentu byl zatčen v Moskvě komisař čs. legionářského sboru Prokop Maxa. Nejnovější zprávy, které na předporady došly, hlásily, že se legionáři „vzbouřili a zaujali dráhu mezi Čeljabinskem a Omskem.“ Bylo usneseno, aby sjezd vzpouru důrazně odsoudil.¹

Zajímavé je, že předporady jednaly o Jaroslavu Haškovi jako o jednom z těch, kterým se jako neodpovědným činitelům podařilo vniknout do strany. Je zřejmé, že kyjevti sociální demokrate se ještě v této době nehdodlali smířit — zcela neprávem — účastí Haškovou v levicovém hnutí, že ještě nezapomněli na jeho útoky v „Čechoslovanu“. Okolo Haška se na předporadách rozvířila celá diskuse, v níž se za něho stavěli především oba delegáti ze Samary, kteří s ním dva měsíce spolupracovali. Bylo posléze rozhodnuto, aby se jeho záležitost neřešila na sjezdu, nýbrž byla odevzdána k posouzení výkonnému výboru.² Jak znělo rozhodnutí výkonného výboru, není známo. Některé okolnosti, zvláště pak kladný posudek na Haška politickým orgánům 5. armády v souvislosti s jeho prací v Bugulmě, nasvědčují tomu, že rozhodnutí výkonného výboru mluvilo pro Haška.

Vlastní sjezd se konal ve dnech 25.—26. května 1918. Referáty a diskusní příspěvky se týkaly především problémů, které byly označeny již koncem dubna za hlavní body sjezdového jednání, a to „československého komunistického a sociálně demokratického hnutí a jeho stanoviska k sociální revo-

¹ Československá Rudá armáda č. 4, 9. června 1918.

² Záписы предпoрад (IML, Partarchiv, f. 17, d. 299, o. 1, 1. 49).

luci“ a „vztahu k československé revoluční armádě“, vztahu k legiím. Sjezdová jednání vrcholila přijetím tří resolucí, z nichž první formulovala vztah českých a slovenských komunistů v Rusku k proletariátu ve vlasti, druhá jejich vztah k legionářské zahraniční akci a třetí jejich vztah k ruskému proletariátu.

Resoluce „Československému dělnictvu v hranicích Rakousko-Uherska“¹ zdůrazňovala, že dělnická třída musí provádět svou vlastní třídní politiku, že jakýkoli kompromis s buržoasií je nemožný. Vyzývala českou a slovenskou dělnickou třídu, aby ruku v ruce s proletariátem ostatních národů Rakousko-Uherska povstala do boje proti rakouskému imperialismu i proti vlastní buržoasii. Dokazovala, že tento boj, vedený na základě jasného a ryzího programu III. Internacionály, přinese českému a slovenskému proletariátu nejen osvobození národnosti, ale i sociální. Vyzývala české a slovenské proletáře ve vlasti, aby tak, jako se čeští a slovenští komunisté v Rusku opírají o jejich revoluční boj doma, se oni opřeli o levicové hnutí v Rusku a ujišťovala je, že spolu s proletariátem všech národů Ruska budou čeští a slovenští komunisté v Rusku první, kteří jim v boji s kapitálem přijdou na pomoc.¹

Resoluce o vztahu českých a slovenských komunistů v Rusku k legionářské zahraniční akci prohlašovala, že Odbočka Čs. národní rady nebyla nikdy mluvčím českého a slovenského proletariátu v Rusku, který za její činnost nemůže být nikdy činěn odpovědným. Správně konstatovala, že za její činnost jsou odpovědní především pravicoví sociální demokraté v legiích, kteří „stali se náhončími reakčně nacionalistických živlů, soustředěných v Odbočce Národní rady.“ Resoluce vyzývala všechny proletáře v legiích, aby odešli od těch, kteří vědomě zrazují ruskou proletářskou revoluci a prodávají legie francouzské buržoasii. Zdůrazňovala, že ten, „kdo v hodinu nebezpečí opustí socialistickou republiku ruskou, stává se zrádcem zájmů mezinárodního socialistického proletariátu.“²

Resoluce, vyjadřující vztah strany k ruskému proletariátu, prohlašovala, že čeští a slovenští komunisté, uvědomující si, že „v svobodě ruského proletariátu spočívá záruka svobody celého světa“, jsou rozhodnuti bránit po boku proletariátu všech zemí vymoženosti prvního socialistického státu světa.

¹ Československá Rudá armáda č. 4, 9. června 1918.

² Průkopník svobody č. 1, 7. června 1918.

Vyzývala české a slovenské proletáře v Rusku, aby vstoupili do řad Rudé armády.¹

Květnový sjezd měl pro hnutí Čechů a Slováků v Rusku závažný význam. Byla na něm ustavena Československá komunistická strana na Rusi, která ve svých řadách sjednotila všechny levicové skupiny Čechů a Slováků. Hnutí bylo postaveno na jednotnou ideologickou, taktickou i organizační základnu. Strana, budovaná na principech leninismu, se vypořádala se sociálně demokratickou minulostí a postavila se nadšeně pod prapory vznikající III. Internacionály. Jednoznačně se vyslovovala pro zřízení československé socialistické republiky.

O založení a činnosti strany, jejímž tiskovým orgánem se stal časopis „Průkopník svobody“, se dověděl i proletariát ve vlasti, v českých zemích. Zprávu o jejím založení přineslo 16. července 1918 Právo lidu. Soustavněji seznamoval své čtenáře se založením strany a s obsahem „Průkopníka svobody“ brněnský centralistický „Dělnický denník“. Čeští a slovenští komunisté v Rusku pomáhali, pokud bylo v jejich silách, posilovat zvláště koncem roku 1919 a v roce 1920 sociálně demokratickou levici v Čechách, z níž v květnu 1921 vznikla dnešní Komunistická strana Československa.

Čeští a slovenští komunisté a rudoarmějci se se zbraní v ruce postavili na obranu proletářského Ruska, nad nímž se stahovaly mraky dohodové intervence. Intervence začala již v dubnu 1918, kdy se vylodila japonská vojska ve Vladivostoku a anglická a francouzská vojska na severu Ruska. Na severním Kavkaze a na Donu operovala vojska carských generálů, podporovaných Angličany, Francouzi a Němci. Po krátkém období oddechu muselo proletářské Rusko napínat všechny síly, aby útok vnějších nepřátel odrazilo.

Nejnebezpečnějším nepřítelem, který v té době vystoupil proti sovětské moci, byly československé legie.

Uvedli jsme již, že protisovětské vystoupení bylo v hrubých rysech připraveno mezispojeneckým vedením, dohodovými velvyslanci v Rusku a vedením legií již v prvních měsících roku 1918. Zvláště jasné světlo vrhají na tuto přípravu dopisy sekretáře Odbočky Čs. národní rady Jiřího Klecandy, který jednal jako vedoucí legionářské delegace v druhé polovině března 1918 se sovětskou vládou o volný průjezd legií přes Sibiř do Vladivostoku. Vedle těchto dohodových příprav k le-

¹ Československá Rudá armáda č. 4, 9. června 1918.

gionářské intervenci se ovšem dály se strany důstojnického sboru i příslušné přípravy uvnitř legií.

Již 13. dubna 1918 se velitelé jednotlivých pluků 1. legionářské divise usnesli na své důvěrné schůzi v Kirsanově požádat velitelství sboru a Odbočku o povolení nevydávat zbraně a probíjet si cestu na Vladivostok násilím. Takoví horkokrevní důstojníci nebyli ovšem jen v 1. divisi, nýbrž i v 2. divisi. Mezi ně patřil zvláště velitel 7. legionářského pluku dobrodruh Gajda, který v dopise Odbočce z 8. května vyslovoval přesvědčení, že „dřív nebo později ke konfliktu s bolševiky dojde“ a současně oznamoval, že „učinil všechna možná opatření pro případ boje, vše přesně vyzvěděl a připravil, co by bylo zapotřebí k eventuálnímu obsazení linie Novonikolajevsk–Krasnojarsk–Irkutsk–Čita–Karimská . . .“¹ Byl to také jeho pluk, který se již 25. května ocitl v boji se sovětskými vojsky u Mariinská a v jiných sibiřských městech. Legionářští důstojníci trpně přihlíželi a v mnoha případech přímo legionáře ponoukali k všemožnému uschovávání zbraní, jejichž největší část měly legie v Penze odevzdávat. Legionářům se tak podařilo provézt Penzou velké množství nadpočetných zbraní, kterých pak použili při protisovětském vystoupení. Od počátku května bylo ve všech plucích nařízeno věnovat větší pozornost kulometnému výcviku a vrhání ručních granátů. V té době vypracovalo velitelství 4. pluku, který měl jako poslední legionářská část projet Penzou, plán nástupu na Penzu. Na rozkaz velitele 1. divise bylo 12. května odesláno několik desítek špiónů do Samary s úkolem sbírat zprávy o početnosti sovětských posádek na trati Syzraň–Samara, zjistit, jak je chráněn důležitý Alexandrovský most přes Volhu u Syzraně a podat návrhy, jak se mostu zmocnit, aniž by jej sovětská vojska měla čas zničit.² Z těchto skutečností je zřejmé, že vedení legií se na vystoupení plánovitě připravovalo.

Současně vedení legií podnikalo mnohá opatření, aby masa prostých legionářů byla na protisovětské vystoupení psychologicky připravena. V tomto směru ruku v ruce s usilovnou buržoasně nacionalistickou výchovou hrálo nejdůležitější úlohu rozněcování protisovětské nenávisti legionářů. Nejčastějším argumentem Odbočky Čs. národní rady bylo to, že bolševici jsou spojenci Němců. Tento argument uplatňovala Odbočka

¹ AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 36.

² AVHÚ, 4. střel. pluk, dok. 31, 67.

se vším důrazem, zvláště před polovicí května, kdy se masa legionářů dověděla, že polovina z nich má odjet do Francie přes Vladivostok a polovina přes severní Rusko, přes Archangelsk. Toto opatření bylo vykládáno jako přímý nepřátelský krok sovětské vlády vůči legiím, jako krok, který má umožnit legie roztrhnout a jejich část, která se měla přepravovat přes Archangelsk, vydat – prý podle úmluvy bolševiků s německou vládou – na pospas německým ponorkám. Protisovětská agitace vedení legií měla v tomto směru nesporný úspěch; celé legionářské pluky odmítaly podřídit se příkazu a odjet na Archangelsk. Aby vedení legií učinilo protisovětské vystoupení pro masu legionářů přijatelnější, operovalo nikoli otevřeným přiznáním protisovětského boje, nýbrž frází probíjení se na východ, na Vladivostok, k další domnělé cestě do Francie. Rozkaz, aby legionářské pluky obrátily směr svého postupu z východu na západ, vydalo vedení legií z taktických důvodů poněkud později.

16. května 1918 byly v Čeljabinsku zahájeny legionářské sjezdové porady. Jak se lze dočíst v každé obsírnější legionářské publikaci, bylo na nich již 20. května usneseno odjíždět na východ „vlastním pořádkem“, probíjet se na Vladivostok. To bylo jasné vyhlášení nepřátelství sovětské vládě a počátek intervence legií. O tom – jak tvrdila dřívější oslavná legionářská literatura – že vystoupení legií způsobily telegramy Trockého z 21. a 23. května, které žádaly úplně odzbrojení a reformování legionářského sboru, není třeba diskutovat, poněvadž vystoupit proti sovětské vládě bylo rozhodnuto již 20. května. Zmíněné telegramy Trockého vedení legií ovšem uvítalo, neboť v očích prostých legionářů měly vystoupení ospravedlnit.

Sovětská vláda vynakládala všemožné úsilí, aby konfliktu zabránila, uvědomujíc si jasně jednak nebezpečí, které vystoupení legií pro socialistickou revoluci znamenalo, a jednak ještě malou připravenost a početnost svých ozbrojených sil. Úsilí sovětské vlády plně podporovali čeští a slovenští komunisté. Delegáti ustavujícího sjezdu vypracovali provolání k legiím, v němž legionáře vyzývali, aby, nechtějí-li navždy zostudit jméno českého proletariátu, zastavili bratrovražedný boj. Podobných výzev bylo v následujících dnech vypracováno více. V oficiální sovětské mírové delegaci, která opustila Moskvu 29. května a jednala s představiteli legií 3. června u Bezenčuku, ležícího 60 km západně od Samary, bylo rovněž několik čes-

kých komunistů. Jiné smírné provolání k legiím podepsal i zatčený komisař čs. sboru Prokop Maxa. Poněvadž však legionáři tvrdili, že toto provolání bylo na něm vynuceno nátlakem, odjel Maxa v doprovodu tří českých komunistů na frontu osobně. Veškeré pokusy o smírné vyřešení konfliktu ztroskotaly na neústupnosti legionářských důstojníků.

Povstání legií se událo za situace pro velení legií velmi výhodné. Legionářské pluky byly rozloženy po celé délce sibiřské magistrály, od Penzy až do Vladivostoku. Členily se ve tři velké skupiny. Skupina penzenská, nejzápadnější, čítala asi 10 000 mužů, skupina čeljabinská, která operovala v prostoru mezi Čeljabinskem a Bajkalem, čítala rovněž asi 10 000 mužů, skupina vladivostocká, nejvýchodnější, operující mezi Bajkalem a Vladivostokem, čítala přibližně 20 000 mužů. Tyto tři skupiny ovládly během několika týdnů celou oblast sibiřské magistrály a středního Povolží. Tak pronikavý úspěch nelze ovšem považovat za nějaký zázrak. Legie vystoupily v době, kdy sovětská vláda demobilisovala starou carskou armádu a kdy novou armádu ještě prakticky neměla. Dekret o založení Rudé armády podepsal Lenin 28. ledna 1918. Až do počátku července byla budována z nejuvědomělejších dělníků a rolníků na základě dobrovolnosti. V časovém úseku od ledna do vystoupení legií nemohla být pochopitelně nová armáda postavena. Rudá armáda byla ještě slabá a málo početná. Její jednotlivé jednotky předčil legionářský sbor v té době taktickými bojovými zkušenostmi, pevnou vojenskou organizací i dokonalým vojenským výcvikem. Vystoupení legií se mimo to stalo v době, kdy sovětská moc nebyla v Povolží a Sibíři ještě definitivně zakotvena, kdy musela ještě potlačovat jak kontrarevoluční povstání buržoasie ve městech, tak i četná povstání kulaků na venkově. Početné kontrarevoluční podzemí poskytl legiím v jejich protisovětském povstání neocenitelnou pomoc. To byly hlavní příčiny, které způsobily – na přechodnou dobu ovšem – počáteční velké úspěchy legií.

Západní legionářská skupina, čítající asi 10 000 mužů, zahájila protisovětské povstání bojem o Penzu. Tato skupina byla velmi dobře vyzbrojena, neboť značná její část neprojela ještě Penzou a tudíž zbraně ještě neodevzdala. Počet legionářů útočících na Penzu odpovídal asi polovině celé penzenské skupiny. Penzu bránilo asi 2000 rudoarmějců, mezi nimi ne méně než 400 příslušníků 1. čs. revolučního pluku Rudé armády. Boj o Penzu se rozvinul již v poledne 28. května. Tohoto

dne však legionářské jednotky nedosáhly žádných podstatných úspěchů. Boj se s mnohem větší úporností rozvinul opět ráno 29. května, kdy se útočícím legionářským jednotkám dostalo značných posil. V pouličních bojích začali legionáři se všech stran pronikat do města. V poledne 29. května přešla Penza do rukou legií.

V bojích o Penzu padlo 128 českých a slovenských rudoarmějců. O jejich hrdinné smrti se záhy dověděl proletariát doma, v Čechách. U příležitosti prvního výročí boje o Penzu bylo jejich smrti vzpomenu v brněnském „Dělnickém denníku“, v kladenské „Svobodě“, v třebíčské „Jiskře“ a v jiných levicových sociálně demokratických časopisech. Český proletariát tak zdůraznil, že bude pokračovat v boji jimi započatém. Mimo mrtvé ztratil 1. čs. revoluční pluk i 15 zajatých.¹ Zajatci nebyli hned popraveni, nýbrž odevzdáni těm legionářským jednotkám, v nichž před svým přechodem do Rudé armády sloužili. Zacházení s nimi se vymyká vši lidskosti. Nejvýznamnější ze zajatců, čelní představitelé 1. čs. revolučního pluku Alois Skoták, Josef Pospíšil² a Ludvík Otčenášek, byli 5. června u Lipjag bez soudu oběšeni nad šlehající hranicí, když předtím odmítli prohlásit, že vstoupili do Rudé armády za peníze...

Legionářské jednotky dlouho v Penze nezůstaly. Již 30. května opouštěly první z nich město. 31. května odjely z Penzy poslední legionářské vlaky na východ k Samaře, nejvýznamnějšímu středisku středního Povolží.

Zatím jiné legionářské jednotky západní skupiny, posilované legionáři opouštějícími Penzu, obsadily již 30. května Kuzněck a velké město Syzraň na Volze. Stalo se tak téměř bez výstřelu v důsledku nesprávných mírových návrhů se strany představitelů syzraňského sovětu. Vedení legionářské skupiny takticky využilo těchto návrhů, aby získalo čas, a poměrně slabými silami město obsadilo. Jednání syzraňského sovětu mělo katastrofální následky; téměř současně s městem obsadili legionáři takřka bez výstřelu neporušený železniční Alexandrovský most, který byl otázkou jejich života či smrti, a stanuli tak na východním břehu Volhy. Ve sféře bojových operací se octla bezprostředně ohrožená Samara.

Uvědomuje si hrozící nebezpečí, vyslal samarský sovět proti legionářům několik svých jednotek. Tyto jednotky se srazily

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 259, o. 1, 1. 25.

² Není totožný se spolupracovníkem Haškovým ze Samary.

s legionáři 1. června v boji u vesnice Michajlovskij, ležící poblíže trati v nevelké vzdálenosti na východ od Majtug. Boje se účastnila i skupina českých a slovenských rudoarmějců ze samarské rudoarméjské jednotky, budované českými a slovenskými komunisty v čele s Jaroslavem Haškem. Byla to první srážka českých a slovenských rudoarmějců ze Samary s legionáři.

Obranné posice u Michajlovského se opíraly jednak o samu vesnici, jednak o návrší na východním břehu říčky Bezenčuku. Rudoarméjské síly čítaly podle legionářských i sovětských pramenů celkem 300 mužů. Přesto však první nápor legionářů ztroskotat na houževnaté obraně. Příspěli k tomu nemálo čeští a slovenští rudoarmějci, kterých bylo asi 40¹ a kteří obsadili spolu s jinými jednotkami pravé křídlo obranných posic. Nastupující legionáři zřetelně slyšeli jejich české povzbuzující výkřiky.² Obránci přecházeli dokonce k protiútokům a snažili se i o obchvat protivníka. V důsledku posil, které přišly legionářům na pomoc, museli však opustit postavení a ustoupit.

V dalším postupu obsadili legionáři převahou sil Bezenčuk a muniční sklady v Ivaščenkově a 3. června stanuli před Lipjagami, poslední železniční stanicí před Samarou.

Od prvního okamžiku vystoupení čs. legií prožívala Samara dny horečného vzrušení. Uvedli jsme, že hlavní příčinou dočasných, avšak pronikavých úspěchů čs. legií bylo to, že sovětská moc v Povolží a na Sibiři se opírala jen o málo početné jednotky Rudé armády a že nebyla ještě pevně zakotvena. To lze plně dokumentovat na Samaře.

Koncem května 1918 nebylo v Samaře téměř ozbrojených sovětských sil. Jejich naprostá většina byla již od konce roku 1917 mimo město v boji s carským generálem Dutovem a povstávajícími kozáky, kteří ohrožovali samarskou gubernii z oblasti Orenburka (dnes Čkalova) a Uralska. Také politická moc v samarské gubernii nebyla pevně v rukou bolševiků; bolševici měli většinu pouze v městském sovětu, zatím co gubernský sověť ovládali eseri, anarchisté a menševici. Oba sověty mezi sebou bojovaly prakticky o moc. To se projevilo nejen v tom, že pravicové prvky vystupovaly na 1. máje s heslem „Všechna

¹ Relace bojů penzenské skupiny se sovětskými vojsky (AVHÚ 4. střelec. pluk, dok. 31, 67). Některé zprávy dokonce tvrdí, že čeští a slovenští rudoarmějci tvořili posádku obrněného vlaku (V. Dorazil: Jan Gayer, Praha 1933, str. 106).

² „Držte se, je jich tam málo“ (M. Pleský: Dějiny 4. střel. pluku Prokopa Velikého 1917—1920, Praha 1927, str. 176. Pod. jinde).

moc Ústavodárnému shromáždění“ a s požadavkem boje proti „komisaroděržaví“, nejen v tom, že tyto prvky v době ohrožení Samary legiemi vznesly požadavek ukončení občanské války, ale i v přímých povstáních proti sovětské moci, z nichž největší vypuklo 17. května a bylo potlačeno za půl druhého dne jen s vypětím všech sil. S postupem legií k Samaře rostla i odvaha kontrarevolučního samarského důstojnictva, s nímž bylo vedení legií ve spojení a od něhož získalo nejen plány obranných prací, ale i přesný plán nástupu na město.¹ Bolševici v Samaře byli tedy nuceni bojovat na dvou frontách.

K prvním opatřením přistupovali sovětské představitelé v Samaře hned poté, když přišly zprávy o vystoupení legií. Již 30. května prohlásil předseda samarského revolučního výboru V. V. Kujbyšev město ve stavu obležení. Téhož dne byl vytvořen tříčlenný bojový revoluční štáb, jehož členem byl vedle Kujbyševa i velitel Samary M. S. Kadomcev, který v boji u Lipjag padl. V provolání vyzval samarský revoluční komitét všechny závodní výbory a výbory odborových organizací, stojících za sovětskou mocí, aby mobilisovaly dělníky do bojových oddílů a neprodleně je odesílaly k dispozici štábu.² Všichni komunisté, schopní nosit zbraň, byli prohlášeni za mobilisované. Na základě těchto opatření stoupl za několik dní počet ozbrojených sil Samary ze 400 mužů na 2000 mužů. Již sám způsob, jakým byly tyto jednotky narychlo postaveny, svědčí o jejich bojových kvalitách. Odhodlání bojovat s legiemi do poslední kapky krve nescházelo; scházel však téměř naprosto řádný bojový výcvik a pevná vojenská organizace. Nebylo též vojenských odborníků. Stejně jako počtem předčily legie i po této stránce nesrovnatelně narychlo budované samarské rudoarméjské jednotky.

Častých porad revolučního bojového štábu se podle svědectví Josefa Pospíšila účastnil za českou a slovenskou rudoarméjskou jednotku i Jaroslav Hašek. Přesto, že jím povstání legií do hloubi duše otřásl, přesto, že byl deprimován zprávami o nenávisti legionářů vůči své osobě, nepřechliků z Penzy o nenávisti legionářů vůči své osobě, nepřestával pracovat. Hašek na schůzích štábu často mluvil, zesměšňuje přitom přítomné anarchisty. Sám Kujbyšev projevoval o českou a slovenskou rudoarméjskou jednotku zájem, zvláště pokud se týče její politické spolehlivosti. O práci Haš-

¹ Všechny tyto a další skutečnosti F. Popov: Čecho-slovackij mjaťež i samarskaja učredilka, Samara 1932, kap. „Borba za Samaru“.

² Izvěstija VCIK č. 110, 1. června 1918.

kově mluví i pokus českých a slovenských komunistů, který po ztroskotavším smírném pokusu samarského sovětu je i v sovětské literatuře uváděn jako poslední pokus o zabránění krveprolití vůbec. K tomuto kroku přistoupili čeští a slovenští komunisté v čele s Haškem 1. června 1918. Stalo se tak v provolání, které koncipoval Hašek a které bylo rozšiřováno mezi postupujícími legionářskými jednotkami. Provolání znělo:

„Provolání ke všem Čechoslovákům

Jedna část československého vojska, vedená Národní radou, zradila svaté ideje revoluce. Obsadila nádraží a město Syzran, zničila v Penze a Syzrani naše české komunistické organizace a zatkla naše socialistické zástupce v těchto městech.

To je politika České Národní rady, která se vždy bála skutečných revolučních hesel. Místo toho, aby přikázala československému vojsku bojovat za ideje světové revoluce ruku v ruce s ruským proletariátem, Rada mu přikázala odejet do kapitalistické Francie a nyní mu vydala rozkaz násilím pokračovat v cestě na východ a obsazovat města. Známe dobře náladu všech Čechů doma v Čechách, kteří jsou připraveni jít do boje za vítězství světové revoluce. Proto prohlašujeme, že všichni Čechoslováci, kteří se účastní dobrodružství Československé národní rady, jsou zrádci světové revoluce a že jim český lid ve vlasti nikdy nedovolí, aby se vrátili domů, do svobodných Čech.

My, českoslovenští komunisté, vyzýváme všechny opravdové československé revolucionáře, aby hájili zájmy Ruské sovětské federativní republiky až do úplného vítězství nad všemi zrádci světové revoluce.

Všichni českoslovenští revolucionáři do československých oddílů Rudé armády!

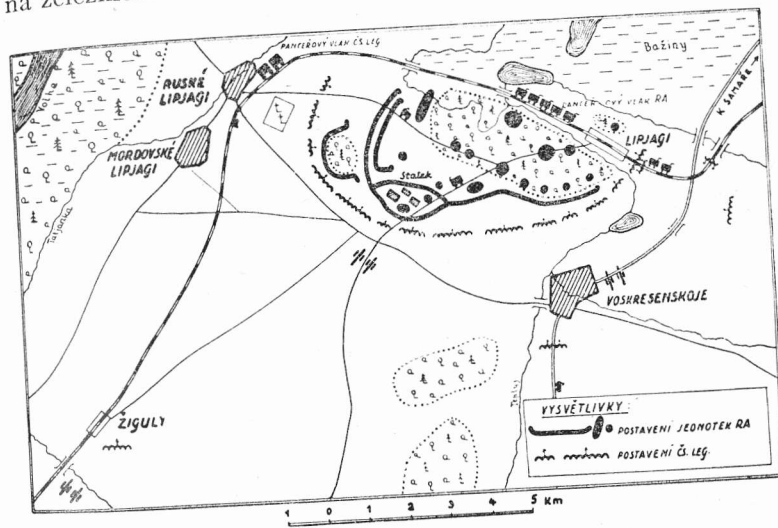
Za výkonný výbor Československé sekce Ruské komunistické strany Jaroslav Hašek.

Za československou komunistickou organizaci v Samaře František Šebesta.

Za české vojenské oddělení pro formování československých oddílů Rudé armády v Samaře Josef Pospíšil.¹

¹ Soldat, rabochij i krestjanin č. 318, 1. června 1918. Provolání částečně otištěno v Československém denníku č. 138 z 31. července 1918. Provolání otiskl Z. Ančík (O životě Jaroslava Haška, str. 79–80), ovšem ve značně nepřesném znění.

Toto provolání, které ukazuje již mnohem ostřeji Haška jako nekompromisního bojovníka za socialistickou revoluci a které „Československý denník“ hodnotil jako „podlé“, bylo 1. června otištěno jednak v samarských novinách a jednak v mnoha tisících exemplářů rozhazováno podél trati, po níž se dál postup legii. Na průběh boje však nemělo vliv. Když ztroskotaly všechny smírné pokusy se strany samarského revolučního výboru, bylo rozhodnuto postavit se legionářům na odpor u vesnice Lipjagy, ležící 15 km jižně od Samary na železniční trati.

Bitva u Lipjagy 4. června 1918 (situace v 09.00 hod.)

Obranné postavení bylo poměrně vhodně zvoleno. Právě jeho křídlo překračovalo železniční trať a opírajíc se o řeku Tatjanku a vesnici Ruské Lipjagy, dosahovalo přes zalesněný terén téměř až k Volze. Jádrem obrany bylo lipjažské návrší, dominující celému okolí a porostlé řídkým lesem. Tato střední část obranného postavení, umožňující dobrý výhled na nepřitele, se opírala o dvůr a přilehlé budovy sídla někdejšího knížete Ščerbakova, které byly silně opevněny. Levé křídlo

¹ Československý denník č. 145, 8. srpna 1918.

obranu se stácelo k severu a překračovalo opět trať, která v tomto místě tvořila oblouk. V prostoru vesnice Voskresenskoje byla soustředěna nepočetná bolševická jezdecká skupina. Obránce podporovaly dvě dělostřelecké baterie, umístěné severněji u stanice Krjaž. Nedostatečně promyšlenou zůstala pouze otázka případného ústupu, jenž se po bitvě dál bažinatým terénem a přes rozvodněnou řeku Tatjanku.

Síly obou stran byly jak po stránce bojových zkušeností, tak i po stránce početní nerovné. O tom, že obránci Samary po stránce odborné vojenské způsobilosti a vycvičenosti nedosahovali ani zdaleka úrovně legií, jsme se již zmínili. Ani početně se obě strany nemohly rovnat. Zatím co u Lipjag bojovala největší část celé západní legionářské skupiny, síly obránců dosahovaly počtu necelých 3000 mužů. Byly to oddíly různorodé. Tvořili je rudoarmějci, samarští dělníci, námořníci a značně početné internacionální oddíly. Mezi posledními byla i většina české a slovenské rudoarmějské jednotky ze Samary. To mnohokrát výslovně potvrzují zprávy z legionářské strany.¹ Legionáři, kteří se bitvy účastnili, udávali, že v řadách obránců bylo „slyšeti ruské, maďarské, německé i české povely.“² Legionářské prameny udávají rovněž, že boje u Lipjag se účastnila 1. a 2. rota rudoarmějců-internacionalistů z Omska a tři rotý rudoarmějců-internacionalistů z Ufy³; byli-li i mezi těmito českými a slovenskými rudoarmějci, není zatím známo. Internacionalisté, tedy i čeští a slovenští rudoarmějci spolu s námořníky zaujali střední úsek obranných posic, hlavně opevněné objekty knížecího statku. Podle legionářských údajů tvořili internacionalisté oddíly věrně oddané sovětské vládě a bijící se do posledního dechu.

Obránci Samary nebyli slabí jen počtem a malými bojovými zkušenostmi, nýbrž i tím, že velitelství západní legionářské skupiny znalo podrobně plán obrany města. Vědělo, že obrana má upoutat hlavní síly legií a pohyblivé rudoarmějské jednotky že mají útočící legionáře napadnout s boku a zatlačit k Volze. Dovědělo se o tom „hlavně z výpovědi členů protibolševických samarských organizací, kteří přestrojení přecházeli frontu a prozrazovali plány nepřítele... Zaslouhou této

¹ M. Pleský: Dějiny 4. střel. pluku..., str. 184; Za svobodu, III, str. 498 a j.

² J. Hlinský: Ruskem a Sibiří, Praha 1922, str. 53.

³ Relace bojů penzenské skupiny... (AVHÚ, 4. střel. pluk, dok. 31, 67)

zpravodajské služby vědělo“, uvádí jeden legionářský zasvěcenec, „naše velitelství o všech přípravách nepřítele, znalo jeho sílu, jeho úmysly a podle toho mohlo se připravovati k bitvě...“¹

Boj u Lipjag se rozpoutal již v časných ranních hodinách 4. června 1918. Legionářské jednotky zaútočily jednak čelně, jednak se obchvatným manévrem na obou křídlech obrany snažily vniknout do týlu obránců Samary. Obchvatný manévr se legionářům do značné míry podařil; pravé obranné křídlo zatlačili až ke vsi Ruské Lipjagy a po urputném boji se zmocnili i samé vsi. Ještě větší počáteční úspěch měly legionářské části i na levém obranném křídle. Podařilo se jim rudoarmějské jednotky vytlačit nejen ze vsi Voskresenského, ale proniknout dokonce až k železniční trati, čímž odřízly obráncům možnost ústupu do Samary po železniční. Kolem 9. hodiny dopolední obránci stáhli své síly na poměrně malý prostor lipjažského návrší, jemuž vévodil zmíněný již knížecí statek. Ze západu, jihu i východu byli již obklíčeni nepřítelem; nejtěžší boj však teprve začínal.

Legionářské vedení si uvědomovalo, že jádro obrany, jehož bylo nutno dobýt, tvoří opevněný knížecí statek, bráněný námořníky a internacionalisty. Na tento bod obrany soustředilo svou pozornost. Několikrát opakované útoky byly však prudkou palbou a za velkých ztrát pro legionáře odrazeny. Než odolávat prudkým útokům početnějšího nepřítele se všech tří stran nebylo dlouho možno. Na knížecí statek byla soustředěna palba legionářského dělostřelectva. Rozzuření legionáři začali vnikat do postavení obránců. O statek se rozvinul krátký, ale urputný boj muže proti muži. „Vojáci Rudé armády bránili se zoufale. Někteří střelají z pušek a kulometů ještě na pět kroků. Je třeba probodnout i ženu, střelající z kulometu do posledního okamžiku. V opevněném velkostatku drží se internacionalisté a námořníci, i když byly okolní zákopy vzaty... Je to zbytečná odvaha, práh statku nikdo živý nepřekročil.“² Přes nebyvalé příklady osobního hrdinství obránci byli poraženi. Bitva u Lipjag, v níž šlo o osud Samary, skončila po poslední 4. června vítězstvím legionářů.

Ztráty rudoarmějců byly obrovské. Do Samary se vrátila jen jejich malá část. Ostatní buď padli, utonuli v řece Tatjance

¹ M. Pleský: Dějiny 4. střel. pluku..., str. 184.

² K. Kavena: Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova..., Praha 1937, str. 290.

nebo byli zajati. Značné ztráty měla i skupina českých a slovenských rudoarmějců. Většina zajatců byla na místě zastřelena. „Z námořníků a internacionalistů nebyl ušetřen nikdo.“¹ Do zajetí padl i „jeden zajatý komunista Čech, který... byl odstřelen.“² Cesta na Samaru byla legionářům otevřena.

Ještě odpoledne téhož dne odjela ze Samary několikačlenná mírová delegace, do níž byl podle zpráv Josefa Pospíšila původně navržen i Jaroslav Hašek. Delegace nabídla legionářskému velitelství volný průjezd Samarou za podmínky, že nebude zasahovat do vnitřního stavu věcí ve městě. „Návrh delegace byl však rázně odmítnut.“³ I tento fakt z počátku povstání legií svědčí o tom, že legionářskému vedení nešlo o to vynutit si průjezd do Vladivostoku, nýbrž přímo o svržení sovětské moci.

Samary dobyly legionářské jednotky poměrně snadno. Zatočily na města ráno 8. června. Za boje, v němž revoluční výbor disponoval jen malým počtem ozbrojených sil, vypuklo v týlu obránců ozbrojené povstání městské buržoazie. Tísnění dvojím ohněm byli rudoarmějci nuceni stáhnout se z města. Samému Kujbyševovi se podařilo opustit Samaru jen s největšími obtížemi. Středisko středního Povolží, Samara, se ocitla v rukou legií.

Vše, co legionáři v dobytém městě prováděli, ustupuje do pozadí u srovnání s tím, jak se vypořádali se svými bývalými nepřáteli, se zajatci. Očitý svědek o tom vypráví: „Vedli zajatce. Vpředu šel stařec s dlouhou šedivou bradou a za ním mnoho ostatních.

Kudy je vedli, všude lidé vybíhali. Posmívali se zajatcům a plivali na ně. Stařec s šedivou bradou šel majestátně, jako by vedl slavnostní průvod. To patrně dohřálo mladíky. Jeden z nich plívl starci do obličeje.

„Dokomisařovali!“

Druhý, chtěje svého kamaráda překonat, uchopil starce za bílou bradu a několikrát prudce škulb starcovými vousy.

„Neřáde jeden!“, křičel.

Zajatce vedli přes most, po kterém se ráno vedl útok.

Když došli zajatci doprostřed mostu – strážci z opatrnosti zůstali před mostem – rozštěkaly se na vysokém náspu kulomety. Strílely přímo do zajatců. V Samaře ještě zvony slavnostně vyzváněly...“¹

Těsně před pádem Samary se v městě nalézalo ještě několik desítek českých a slovenských rudoarmějců spolu s četnými českými a slovenskými stranickými funkcionáři v čele s Haškem. Město o překot evakuovalo jednak po lodích do severního Simbirsku (dnes Uljanovska), jednak po železnici na východ k Ufě. Skupina českých a slovenských rudoarmějců dostala závěrečný rozkaz: udržovat pořádek na nádraží do poslední chvíle. Aby nepadla do rukou legionářům, obdržela ke své dispozici od místních sovětských představitelů lokomotivu s několika nákladními vagony, která je měla odvézt v poslední chvíli do bezpečí. Díky tomuto opatření zajali legionáři v Samaře jen jednoho českého komunistu; byl jím jeden z obou delegátů, kteří se za samarskou rudoarmějskou jednotku účastnili ustavujícího sjezdu Československé komunistické strany na Rusi. Zajatec byl nejprve držen jako rukojmí a 11. července odeslán do Čeljabinska před legionářský soud.²

Jaroslav Hašek se posledního úkolu, uloženého skupině českých a slovenských rudoarmějců, již neúčastnil. Zůstal v hotelu San Remo, kde byly kanceláře strany a vojenského odboru, aby zničil nejdůležitější spisy. Těsně před pádem Samary opustil v převlečení město a zmizel beze stopy. Legionářské vedení po něm usilovně pátralo, ovšem bez výsledku. O tom, jakou pozornost mu věnovalo, svědčí zatykač, který na rozdíl od jiných zatykačů, z nichž každý jmenoval hned několik českých a slovenských komunistů, byl vydán speciálně jen na něho. Zatykač, nesoucí datum 25. července 1918, zněl: „Polní soud československého vojska vydává tímto na základě návrhu veřejného žalobce zatykač na Jaroslava Haška, býv. člena redakce „Humoristických listů“ v Praze, býv. dobrovolce 1. čs. Jana Husi pluku, redaktora „Čechoslovana“ v Kyjevě, člena redakce časopisu soc. dem. kom. „Pochodeň“ v Moskvě, organisátora československého rudého vojska v Samaře, obviněného z opakovaného zločinu velezrady na československém národě. Všem příslušníkům československého revolučního hnutí se přísně ukládá kdekoli a kdykoli ho zatknouti a dopravit pod silnou stráž k polnímu soudu československého vojska.“³ Veškerá námaha se však ukázala marnou. Vedení legií

¹ M. Pleský: Dějiny 4. střel. pluku..., str. 195.

² Cestami odboje, IV., Praha 1928, str. 97.

³ Relace bojů penzenské skupiny... (AVHÚ, 4. střel. pluk, dok 31, 67).

¹ V. Kaplický: Gornostaj, Praha 1936, str. 106—107.

² AVHÚ, pres. OČNSR, krab. 35.

³ Československý denník č. 135, 27. července 1918.

však nebylo jediné, které nemělo zpráv o Haškovi. O něm a vůbec o celé samarské české a slovenské skupině nemělo zpráv ani stranické vedení v Moskvě. V polovině června oznamovalo redakci „Věstníku lidového komisariátu národností“, že podobný sekretariát, jako v Penze, „pracoval i v Samaře. Tam se rovněž vydávala provolání a organisoval český oddíl Rudé armády. Co se s ním stalo po vystoupení českých ešelonů, není nám známo.“¹

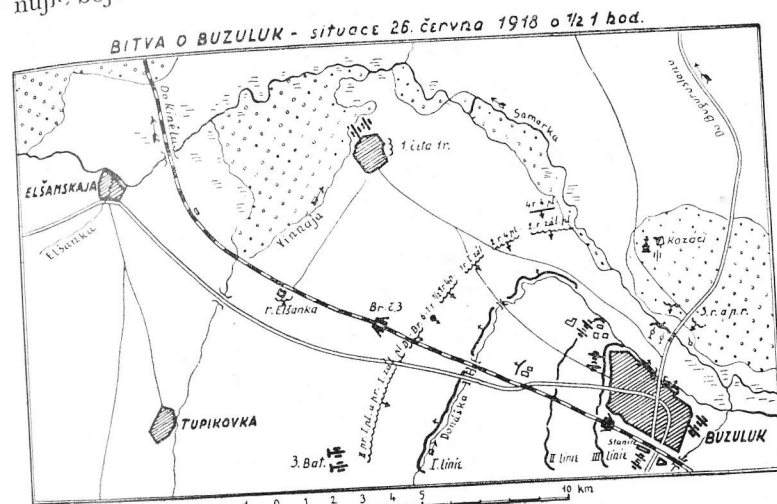
Tak skončilo první období Haškovy práce v Rudé armádě. Hašek se stal členem bolševické strany a bojovníkem za věc socialistické revoluce. Osvojuje si základní myšlenky leninismu, zbavoval se postupně svých starých nesprávných názorů. Stranická práce jej podle zachovaných zpráv již v tomto období změnila i charakterově; svůj starý předválečný způsob života téměř úplně opustil. Pod jeho vedením byla v Samaře budována stranická organisace a rudoarméjská jednotka, která se svými skrovnými silami podílela na boji proti kontrarevolučním čs. legiím a jež přesvědčení o nutnosti pomáhat socialistickému Rusku potvrzovala svou prolitou krví.

Akce, již stál Hašek v čele, však jeho odchodem ze Samary nekončila. Skupina českých a slovenských rudoarmějčů, udržující pořádek na samarském nádraží, ustoupila z města a později se znovu účastnila prudkých bojů s legiemi. Podle dopisu, který Hašek psal těsně po svém odchodu ze Samary a který padl legionářům do rukou v Kinělu, se vedení západní legionářské skupiny dovědělo, že mnoho bolševických vlaků, „mezi nimi i vlak českých komunistů“, vyjelo ze Samary nikoli východním směrem na Ufu, nýbrž jihovýchodním směrem na Orenburk (dnes Čkalov).² Tak tomu také skutečně bylo. Čeští a slovenští rudoarmějci ze Samary se s legiemi ještě jednou střetli v urputném boji o Buzuluk.

To, že hlavní nápor legií směřoval podél trati Samara-Ufa, umožnilo rudoarméjským částem na trati Samara-Orenburk reorganisovat se a přecházet k protiakcím v týlu legií. Vedení západní legionářské skupiny se proto rozhodlo oddíly Rudé armády na trati Samara-Orenburk likvidovat. Tak došlo k bitvě o Buzuluk, která je z legionářské strany označována za „nejkrvavější, nejtěžší a nejdelší bitvu penzenské skupi-

ny“.¹ Legionářské prameny výslovně potvrzují, že v Buzuluku bojovali v řadách Rudé armády, tvořené do značné míry internacionálními oddíly, „i čeští komunisté“.² Bitva o Buzuluk se tak stala posledním bojem české a slovenské rudoarméjské jednotky ze Samary proti legiím.

Bitva o Buzuluk trvala tři dny. Legionářské vedení, podceňující bojovou schopnost rudoarméjských jednotek, k ní přistu-

Bitva u Buzuluku 24. - 26. června 1918

poválo jako k neobyčejně snadnému úkolu. To pramenilo jednak ze sebevědomí, z dosavadních snadných úspěchů a z mylného předpokladu, že jednotky Rudé armády ustoupivší ze Samary jsou demoralisovány, jednak z toho, že legie na svém postupu k Buzuluku získávaly jednu železniční stanici za druhou téměř bez boje. Ukolébáno do bezstarostnosti vedení legií se domnívalo, že vezme Buzuluk prvním náběhem a s poměrně málo početnými silami.

Bitva začala ráno 24. června 1918. Legionáři v řetězu zaútočili na rudoarméjské posíky, které se opíraly o říčku Donašku, obkávající ze severozápadu Buzuluk, a které tvořily tři zá-

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 259, o.1, 1. 25.

² M. Pleský: Dějiny 4. střel. pluku..., str. 216. Pod. Relace bojů penzenské skupiny... (AVHÚ, 4. střel. pluk, dok. 31, 67) a j. Uváděný dopis Haškův není jinak znám.

¹ Za svobodu, III., str. 552.

² M. Pleský: Dějiny 4. střel. pluku..., str. 224. Pod. K. Kavena: Dějiny dělostřeleckého pluku I..., str. 312-313 a j.

kopová pásma. Útok byl však záhy mohutnou palbou obránců zastaven. Nově opěťovaný nápor, podporovaný legionářským pancéřovým vlakem, byl opět odražen. Po celodenním boji se legionáři za velkých ztrát museli večer stáhnout do svých východních posic. Jakmile došli legionářům druhého dne posily, přistoupili k novým útokům. Tento den je legionářskou literaturou označován za nejčernější den buzulucké bitvy. Urputný boj trval opět až do večera. Obránci vyřadili z boje legionářský pancéřový vlak, legionářské dělostřelecké baterie a odrazili pokus o boční obchvat. Ráno třetího dne bitvy obdrželi legionáři nové posily. Zaútočili obchvatem na obě křídla obranných postavení. Za podpory povstávších kozáků, kteří vpadli obráncům do zad, se jim podařilo proniknout do města. Došlo k urputnému pouličnímu boji. Odpoledne 26. června se Buzuluk ocitl v legionářských rukou.

Po boji o Buzuluk přestala samarská rudoarmějská jednotka, budovaná českými a slovenskými komunisty v čele s Haškem, existovat.

Česká a slovenská rudoarmějská jednotka z Penzy a Samary nebyla jediná, s níž se dočasně vítězíci legionáři střetli. Obdobně tomu bylo u Ufy, Simbirsk, Kazaně, na Kamě, u Permi, Petropavlovsk, Tjumeně, Jekatěrinburka, Čeremchova, Vladivostoku a na mnoha jiných místech. Většina českých a slovenských rudoarmějců v Povolží a na Sibiři buď padla nebo byla zajata.

Boj českých a slovenských rudoarmějců, mezi nimi i rudoarmějské skupiny ze Samary, proti kontrarevolučním legiím v oblasti Povolží a Sibiře má zvláštní význam. Je pravda, že i na jiných frontách občanské a intervenční války, jako tomu bylo u Caricynu, bojovali v této době v Rudé armádě Češi a Slováci; jejich boj však nedosahuje významu boje českých a slovenských rudoarmějců proti legiím. Bylo tomu tak nejen proto, že legie se zmocnily ohromného a nesmírně významného území Sovětského Ruska, ale především proto, že východní fronta, otevřená povstáním legií, znamenala od června 1918 až do léta 1919 (kromě několika zimních měsíců) smrtelné nebezpečí pro samu existenci socialistického Ruska, takové nebezpečí, jaké nepředstavovala žádná jiná fronta v této době. Zvláštní význam boje českých a slovenských rudoarmějců proti legiím spočíval i v tom, že se střetávali s těmi, kteří hovořili stejnou řečí. Mnohde šlo doslovně o bratrovražedný boj. Znamenalo to, že čeští a slovenští rudoarmějci museli být zvlášť duševně

i ideově silní, aby takový boj mohli podstoupit. Jejich účast v Rudé armádě ovšem nelze přeceňovat; tvořili jen nepatrný zlomek ozbrojených sovětských sil v Povolží a na Sibiři. Přesto však zůstane jejich boj příkladem boje za lepší budoucnost lidstva, boje, jemuž neváhali obětovat ani své životy.

Na kontrarevoluční povstání čs. legií, jež smrtelně ohrozilo mladou sovětskou republiku, odpověděla bolševická strana usilovným budováním Rudé armády. Výstavba Rudé armády, jež se dala za nevýslovně těžkých podmínek, náleží k jedné z nejslavnějších stránek hrdinné minulosti bolševické strany.

K některým opatřením, jež měla zpevnit vnitřní strukturu mladé Rudé armády, přikročila sovětská vláda již na jaře 1918. Byla odstraněna volitelnost velitelského sboru a stanoven přesný početní a materiální stav divisí a pluků. K dalším zásadním opatřením, týkajícím se armády, přinutila sovětskou vládu připravovaná intervence kapitalistických států, jejíž počátek byl dán vysazením cizích vojsk v Rusku a povstáním čs. legií.

Tváří v tvář hrozícímu nebezpečí byla sovětská vláda nucena zvýšit především početnost Rudé armády. Princip dobrovolného vstupu do Rudé armády nemohl již dostačovat. Na V. všeruském sjezdu sovětů počátkem července 1918 bylo proto rozhodnuto zavést všeobecnou vojenskou povinnost pro pracující. S veškerou naléhavostí vystoupila nutnost podřídit různorodé jednotky, které bojovaly v Povolží proti čs. legiím podle míst svého vzniku a více méně na svou vlastní pěst, jednotnému velení. To se stalo 13. června 1918, kdy podle rozhodnutí sovětské vlády bylo zřízeno vrchní velitelství Východní fronty, jemuž se podřizovaly všechny rudoarmějské oddíly, bojující v oblasti Povolží, Uralu a Sibiře. Průběhem července a srpna byly všechny jednotky, bojující na Východní frontě proti čs. legiím, včleněny do pěti armád. Jednotky operující v Povolží mezi Simbirskem a Syzraní byly sloučeny v V. V. Kujbyševem v 1. armádu. Jednotky bojující na řece Kamě v prostoru Sarapul-Čistopol byly sloučeny v 2. armádu. Z jednotek bojujících severně od 2. armády v prostoru Permi byla organizována 3. armáda. 4. armáda byla vytvořena z jednotek, operujících na jižním křídle Východní fronty v oblasti Saratova. 15. srpna 1918 vznikla posléze z jednotek, operujících v prostoru Kazaně, 5. armáda (viz mapku, str. 259). V této armádě působil vedle řady českých a slovenských rudoarmějců

Jaroslav Hašek.¹ Obdobně byly z rudoarmějských jednotek organisovány armády i na jiných frontách.

V době svého vzniku měly jednotlivé armády Východní fronty velmi nízký početní stav. Tak 5. armáda čítala necelých 9000 mužů.² Proto byly zesilovány přílivem svěžích sil a stranických pracovníků z oblastí centrálního evropského Ruska.

6. září 1918 vznikl Revoluční vojenský sovět republiky (RVSR), jemuž se podřizovaly všechny armády a fronty po stránce bojové a operační. Nejvyšším představitelem obrany státu a ozbrojených sil, kterému v nejširším měřítku podléhala všechna práce fronty i týlu a mobilisace průmyslu a dopravy, se stal Sovět dělnické a rolnické obrany v čele s V. I. Leninem, vzniklý 30. listopadu 1918. Do čela každé armády byl postaven Revoluční vojenský sovět (RVS), složený z velitele-vojenského odborníka a dvou politických komisařů. Vedoucími orgány každé armády – tedy i 5. armády, v níž pracoval Jaroslav Hašek – byly: 1. Revoluční vojenský sovět armády; 2. štáb armády s odděleními: operačním, administrativním a oddělením vedoucího přepravy vojsk; 3. politické oddělení; 4. oddělení inspektora dělostřelectva; 5. oddělení inspektora ženijních útvarů; 6. oddělení náčelníka pro zásobování armády; 7. oddělení vojenské kontroly a 8. oddělení revolučního vojenského tribunálu. Ruku v ruce s upevňováním vedoucích orgánů Rudé armády bylo organisováno pravidelné zásobování vojsk vším potřebným bojovým materiálem, doplňování bojujících armád novými silami ze záložních částí Rudé armády, všeobecné upevnění vojenské disciplíny. Ke zvýšení bojeschopnosti vojsk podstatně přispěly jednotlivé vojenské řády, zaváděné do Rudé armády na přelomu let 1918–1919. Ohromnou roli ve výstavbě Rudé armády sehrála politická výchova vojsk. Představiteli strany v armádě se stali vojenští komisaři, z jejichž iniciativy vznikala v armádách a divisích politická oddělení, jimž také stáli v čele. Politická oddělení a vojenští komisaři měli za úkol vést politickou kulturně osvětovou práci nejen mezi vojáky, ale i mezi obyvatelstvem přifrontové oblasti. Politické oddělení armády – v jednom takovém pracoval i Jaroslav Hašek – se skládalo z evidenčního, organizačně-instruktorského, agitačně-osvětového, informačního,

¹ Z. Ančík (Svět sovětů, roč. XVII., č. 49, 7. prosince 1955) nesprávně udává, že boj proti čs. legiím byl uložen pouze 5. armádě.

² N. I. Šatagin: Organizacija i strojtělstvo Sovětskoj armii v 1918–1920 gg., str. 84.

hospodářského a expedičního oddělení. Velkou oporou politických oddělení i vojenských komisařů byly stranické organizace v jednotkách Rudé armády; jejich činnost byla postavena na pevný základ směrnicemi, vydanými Ústředním výborem bolševické strany v lednu 1919. Nejvyšším představitelem politických orgánů Rudé armády se od 26. května 1919 stala Politická správa Revolučního vojenského sovětu republiky (PUR).¹

Všechna tato opatření bolševické strany byla schválena v březnu 1919 na VIII. sjezdu strany. Sjezd za situace, kdy země byla vojenskou intervencí kapitalistických států nucena stát se jediným vojenským táborem, stanovil další linii budování Rudé armády ve smyslu jejího vnitřního upevnění, zvýšení její početnosti a dosažení železné disciplíny.

Usilovné budování Rudé armády se ovšem projevilo i na frontě. Iniciativu v bojových operacích převzala z rukou legií Rudá armáda. I zprávy z legionářských pramenů uváděly, že „nepřítel, provádějící usilovnou mobilisaci a reorganisaci svých sil, zdá se býti jakýmsi nezmarem.“² V srpnu dosáhla legionářská intervence největšího rozpětí svých sil. Pak nastal obrat. Rudá armáda 10. září 1918 dobyla Kazaně, 12. září Simbirsku, 7. října Samary. V druhé polovici října byly legie nuceny opustit Bugulmu, v níž pak začal působit Jaroslav Hašek. Koncem prosince dobyla Rudá armáda Ufy a vrhla legionářské pluky až na Ural. Přechodného úspěchu dosáhly legie jen na severním úseku fronty, když koncem prosince 1918 byla sovětská vojska nucena vyklidit Perm.

Úspěchy Rudé armády na Východní frontě šly ruku v ruce s vnitřním morálním rozkladem legií, jenž nebyl ničím jiným než uvědomovacím procesem a výrazem odporu prostých legionářů nadále bojovat proti ruskému lidu za zájmy imperia-listické Dohody.

Po prvních porážkách začala masa prostých legionářů především zjišťovat, že tvrzení vedení legií o boji proti Němcům neodpovídá skutečnosti. Stále častěji se vyskytovaly „ne ojedinelé hlasy, kde že je ten germánský front, a že prý protivník proti nám bojující skládá se v ohromné většině z ruských dělníků.“³ Ruku v ruce s tím šla i rostoucí nedůvěra ke „spojencům,“ kteří se omezili na pouhé sliby.

¹ Z. Ančík (O životě Jaroslava Haška, str. 85) nepřesně vykládá zkratku PUR jako Politické vedení dělnicko-rolnické Rudé armády.

² Naše revoluce, roč. III., Praha 1926, str. 310.

³ Dopis Gajdovi z 31. října 1918 (AVHÚ, pres. OČSNR, krab. 12).

V době, kdy na Východní frontě sváděla Rudá armáda urputné boje s čs. legiemi, které skončily jejím vítězstvím, pokračovala ve své významné a mnohostranné práci i Československá komunistická strana na Rusi. Její snahou bylo podchytnout všechny Čechy a Slováky v Rusku, politicky je vést, přesvědčovat je o nutnosti pomáhat mladému Sovětskému Rusku a připravovat je na úkoly, které je čekají doma, v Čechách.

Československá komunistická strana na Rusi rozvíjela především horlivou činnost organizační. V důsledku obsazení jižního Ruska, středního Povolží a Sibíře intervenčními vojsky zůstala ovšem její činnost omezena na oblast centrálního evropského Ruska. Strana pomocí svého ústředního orgánu „Průkopníka svobody“ i pomocí svých členů - agitátorů pronikala do míst, v nichž byli soustředěni čeští a slovenští zajatci, a vyzývala nejuvědomělejší české a slovenské proletáře k zakládání stranických organizací. Současně věnovala všestrannou péči těm stranickým organizacím, které byly založeny již dříve.

Pokud se týče počtu členstva strany, máme přesnější zprávy teprve z prosince 1918 a z března 1919. Podle nich bylo od počátku června do prosince 1918 založeno 35 organizací, které na počátku prosince čítaly 979 členů.¹ Poměrně malý počet vyplývá z toho, že po vzniku Československé republiky odjelo mnoho českých a slovenských komunistů domů. Na poradě Ústředního výboru strany s čs. oddělením lidového komisariátu národnosti 2. března 1919 byla data o počtu členů strany podstatně doplněna. Ve zprávě o činnosti sekretariátu se konstatovalo, že od června 1918 do počátku března 1919 bylo založeno 46 organizací strany. Znamenalo to, že přes odchod mnoha českých a slovenských komunistů do Československa vzrostl v období mezi prosincem a březnem počet organizací o 11. Všechny organizace měly k uvedenému datu celkem 2685 členů.² V tomto počtu nejsou zahrnuti členové strany v těch organizacích, které vznikly do konce května 1918 (tedy organizace v Povolží a na Sibíři, zničené vystoupením čs. legií); nejsou v něm uvedeni ani ti čeští a slovenští komunisté, kteří jako jednotlivci v různých odlehlých oblastech Ruska neměli spojení s moskevským stranickým ústředím, nýbrž byli přímo

členy bolševické strany. Takových jednotlivců byl, ať už v civilních sektorech či v Rudé armádě, značný počet; od podzimu 1918 patřil mezi ně i Jaroslav Hašek.

Od vzniku Československé komunistické strany na Rusi věnovalo vedení strany všestrannou pozornost politické výchově jak příslušníků strany, tak i zajateckých mas. Dálo se tak jednak pomocí „Průkopníka svobody“, jednak přímou korespondencí a vysíláním agitátorů. Vedení strany objasňovalo současnou situaci i úkoly strany, rozpracovávalo v člancích základní myšlenky marxismu-leninismu, hodnotilo význam vzniku, existence a úspěšné výstavby prvního socialistického státu světa. Informovalo čtenáře o událostech v Rakousko-Uhersku. Pro potřeby politické práce vydalo v češtině Marxův a Engelsův Manifest komunistické strany, sovětskou ústavu a později i některé významné spisy Leninovy.

Značnou pozornost věnovali čeští a slovenští komunisté objasňování úlohy sociálně demokratické strany doma v Čechách. Již v červnu 1918 konstatovali, že její politika „je prostě nepochopitelná. V době, kdy pod vlivem ruské sociální revoluce jest zapotřebí rozhodného kroku a následovati příkladu našich ruských soudruhů, sociální demokracie dělá politiku kompromisu, což považujeme za velkou a neomluvitelnou chybu. Proto my, čeští dělníci, nalézající se v Rusku, hledající nové cesty, které vedou k uskutečnění našich ideálů, berouce si příklad ze zápasu, který se před našimi zraky odehrává, vracíme se ke starému přísně třídnímu programu, který načrtl Karel Marx ve svém Komunistickém manifestu. Dle našeho soudu tato posice jest jedinou, kterou může dělnictvo zaujmout. Každá druhá posice značí upevnění stávajícího řádu . . .“³ Dovedli tedy ještě dlouho před koncem války správně úlohu sociální demokracie zhodnotit; upozorňovat pak na tuto její oportunistickou úlohu bylo jedním z hlavních úkolů komunistů vracejících se po vzniku republiky z Ruska domů. Na druhé straně však již koncem září 1918 v souvislosti s připravovaným sjezdem sociálně demokratické strany, který se pak konal v prosinci 1918, vyslovovali naději, že na něm „ne-li většina, tedy aspoň značná část, zvláště levá pod vedením Šmerala, promluví ve prospěch bolševiků.“⁴

Usilovnou práci rozvíjeli čeští a slovenští komunisté v listo-

¹ VIII. sjezd RKP(b) 18.—23. marta 1919 gg., str. 438.

² Průkopník svobody č. 39, 9. března 1919.

³ Dopis členům strany v Turinsku z 19. června 1918 (IML, Partarchiv, f. 17, d. 259, o.l. l. 5).

⁴ IML, Partarchiv, f. 17, d. 259, o.l. l. 10.

padu 1918 v souvislosti s ukončením války, rozpadem Rakousko-Uherska a vznikem samostatné Československé republiky.

Hodnotícím východiskem jejich práce se stalo „Provolání Všeruského Ústředního výboru Rady lidových komisařů a Moskevské rady k pracujícím lidu rakousko-uherské říše“, podepsané Leninem a Sverdlovem a uveřejněné ve 23. čísle „Průkopníka svobody“ ze 7. listopadu 1918. Provolání pozdravovalo proletariát bývalého Rakousko-Uherska jako vítěze nad otrokáři, jako vítěze, kteří svrhli jeho nacionálního útisku. Vyslovovalo přesvědčení, že „mužní a čestní dělníci čeští ne proto svrhli jeho vídeňského imperialismu, aby dopustili nechat se klamati českou buržoasií s Kramářem v čele“, a že „neponechají řízení své politiky v rukách bankéřů s Preissem v čele“. Provolání zdůrazňovalo, že dílo národnostního osvobození je třeba dovršit, že „ne ve spojení s nacionální buržoasií, nýbrž ve spojení proletářů všech národů, žijících v Rakousku, jest záruka vítězství“. Žádalo dělníky a vojáky Rakousko-Uherska, aby nedovolili svým vládním zapařhnout je do káry anglo-amerického kapitálu, který je stejným nepřítelem dělnické třídy jako kapitál německý. Žádalo, aby se obrátili o pomoc k ruskému proletariátu, který též očekává podporu s jejich strany.

Čeští a slovenští komunisté v Rusku však záhy konstatovali, že předvídaná Leninova slova se nesplnila. Konstatovali, že do čela nového československého státu „postavila se česká buržoasie se svými Kramáři a Preissy“, že „československá sociální demokracie v osobách Soukupů, Tusarů a Habrmanů spřáhla se s buržoasií v jeden nacionální šik“, že lžisocialisté podepsali 28. října 1918 manifest, ve kterém „slavnostně se prohlašuje svatost a nedotknutelnost soukromého vlastnictví.“¹ Zjišťovali, že díky politice pravicových sociálně demokratických vůdců, stojících v jednom šiku s buržoasií, se Československo ocitá v područí dohodového imperialismu. Vyzývali československý proletariát, aby „neprodleně organisoval se ve straně komunistické.“² Hned po vzniku Československé republiky vystupovali tedy čeští a slovenští komunisté v Rusku s názory, ke kterým se musela sociálně demokratická levice v Čechách od druhé polovice r. 1919 jen těžce propracovávat.

S vědomím nutnosti boje proti buržoasií i pravicovým so-

¹ Průkopník svobody č. 24, 17. listopadu 1918.
² Průkopník svobody č. 39, 9. března 1919.

ciálně demokratickým vůdcům, s vědomím nutnosti pravdivě informovat dělnickou třídu v Československu o významu událostí v Rusku odjela řada českých a slovenských komunistů hned po vzniku republiky domů. Odjížděla illegálně, poněvadž buržoasní československá vláda odmítala jakýkoli styk se Sovětským Ruskem. Ústřední výbor strany se snažil návrat řádně organisovat; žádal jednotlivé organizace strany, aby na svou pěst nic nepodnikaly. Do Československa odjela nejprve řada členů Ústředního výboru. Pak odjížděli ti soudruzi, kteří byli „naprosto spolehliví, přesvědčení komunisté.“¹

Velkou pozornost věnovala v této době strana českým a slovenským zajatcům, které buržoasní Československá republika odmítala přijímat. Strana na stránkách „Průkopníka svobody“ dokazovala, že se tak děje úmyslně, že se československá vláda zajatců a jejich revolučního smýšlení bojí, stejně jako se jich bála dřívější rakousko-uherská monarchie. To nová vláda dokazovala již tím, že na několikrát opakované mírové návrhy sovětské vlády mlčela. Strana vyzývala české a slovenské zajatce, aby po svém návratu domů nezapomněli na to, co viděli v Rusku, a aby své síly dali do boje proti české a slovenské buržoasií.

Přesto, že mnoho komunistů odjelo v listopadu a v prosinci 1918 do Československa, aby tam svými zkušenostmi posílili rozvíjející se revoluční dělnické hnutí, práce strany v Rusku se nezastavila. Strana se prostřednictvím jednoho člena svého Ústředního výboru účastnila počátkem března 1919 ustavujícího sjezdu III. Komunistické internacionály, významného mezníku v dějinách celého mezinárodního dělnického hnutí.

Významnou úlohu hrál i vztah strany ke kontrarevolučnímu povstání čs. legií. Pokud bylo v jejich silách, přispívala od června až do konce roku 1918 k jeho potlačení. Vedle přímé pomoci vojenské, o níž se hned zmíníme, pracovala mezi legiemi především pomocí tisku a letáků. Jejím významným pomocníkem se stal „Průkopník svobody“, jehož každé číslo obsahovalo články, týkající se vzniku a rozboru legionářské intervence a vyzývající české a slovenské proletáře v legiích k zastavení bratrovražedného boje a k přechodu na stranu Rudé armády. Jednotlivé výtisky časopisu byly do legionářských posic shazovány s letadel. Stejně tak se dalo s řadou letáků a svolání, které strana v tomto období vydala. Letáky se tiskly ne-

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 259, o. 1, l. 170, 172.

jen v Moskvě, ale jako pravidelně vycházející „Československý bulletin“ i přímo ve dvou přifrontových tiskárnách, a to u štábu armád Východní fronty v Arzamasu a u štábu 3. armády v Permi. Na Východní frontu bylo v uvedené době odesláno několik desítek českých a slovenských komunistů, kteří pracovali jako rozvědky i v týlu legií. Koncem roku 1918, kdy legie byly stahovány do hlubokého týlu, byla agitace práce českých a slovenských komunistů na Východní frontě zastavena.

Jednou z nejvýznamnějších stránek činnosti Československé komunistické strany na Rusi v druhé polovině roku 1918 bylo formování českých a slovenských rudoarméjských jednotek. Tuto práci prováděla strana prostřednictvím vojenské sekce čs. oddělení lidového komisariátu národností.

Vědom si nebezpečí, které v létě 1918 hrozilo socialistickému Rusku především se strany čs. legií, usnesl se Ústřední výbor strany počátkem srpna přikročit k mobilisaci všech českých a slovenských komunistů v Rusku. Podle tohoto usnesení byli všichni členové strany – až na lidi tělesně neschopné – povinni podrobit se vojenskému výcviku a vstoupit do řad Rudé armády. Ti členové, kteří by se tomuto rozhodnutí nepodrobili, měli být vyloučeni ze strany.¹ Závazek vstoupit do Rudé armády stal se také od této doby podmínkou při vstupu do řad strany. Vedle těch českých a slovenských rudoarméjských oddílů, které existovaly v Povolží a na Sibiři, a které byly většinou vystoupením legií rozbity a vedle těch oddílů, které se hrdinně bily na jiných frontách občanské a intervenční války (Uralsk, Penza, Caricyn, Tambov), začaly vznikat oddíly nové.

O počtu Čechů a Slováků v Rudé armádě mluví blíže zprávy až z prosince 1918. Podle nich bylo na frontě přibližně 4000 českých a slovenských rudoarméjců.² Zprávy z počátku března 1919 uvádějí, že vojenských oddílů, které existovaly od června 1918, bylo 11. Čítaly 5000 rudoarméjců. Čtyři oddíly v počtu 4100 mužů bojovaly k uvedenému datu na uralské a jižní frontě.³ Znamenalo to, že na Východní frontě se účastnil vítězných podzimních a zimních bojů Rudé armády proti čs. legiím značný počet českých a slovenských rudoarméjců. Je nutno však zdůraznit, že uvedený počet 5000 se týká jen

¹ Průkopník svobody č. 10, 9. srpna 1918.

² VIII. sjezd RKP(b) 18.–23. marta 1919, str. 438.

³ Průkopník svobody č. 39, 9. března 1919.

těch českých a slovenských rudoarméjců, kteří tvořili vlastní větší či menší jednotky. Do tohoto počtu nejsou zahrnuti rudoarmějci těch jednotek, které před červnem 1918 vznikly ve středním Povolží a na Sibiři a které byly rozbity vystoupením čs. legií, ani ti rudoarmějci, kteří jako jednotlivci sloužili přímo v ruských útvech, na železnicích a v sovětském týlu. Takových jednotlivců a malých skupinek bylo mnoho. Setkáváme se s nimi i ve všech armádách Východní fronty. Uvedeme-li tedy, že občanské a intervenční války v Rusku se účastnilo na 10 000 českých a slovenských rudoarméjců, nebudeme daleko od pravdy.

Jedním z těch Čechů, který vstoupil do Rudé armády jako jednotlivec, byl i Jaroslav Hašek. Od prosince 1918 se stal příslušníkem 5. armády Východní fronty.

Po vystoupení čs. legií byly, jak jsme uvedli, jednotky českých a slovenských rudoarméjců ve středním Povolží a na Sibiři rozprášeny. Byl rozbit i český a slovenský oddíl Rudé armády v Samaře. Jednotliví rudoarmějci, pokud nepadli nebo nebyli zajati, byli nuceni, ocitnuvše se v týlu legií, prchat a skrývat se. O tom, jaký osud by je čekal v případě zajetí čs. legiemi, byli dobře informováni. Jedním z takových štvanců byl i Jaroslav Hašek. Opustil Samaru těsně před jejím pádem 8. června 1918. Octl se v nenávisném nepřátelském prostředí, v týlu čs. legií. Poněvadž nemohl hned přejít na sovětskou stranu, musel se po mnoho týdnů pohybovat v převlečení po samarské gubernii mezi Mordviny.¹ Jak sám uvádí, hrál „smutnou úlohu blbého od narození syna německého kolonisty v Turkestanu, který se ztratil v mládí z domu a bloudí světem, čemu věřily i chytré hlídky českých vojsk, prochodící krajem.“² Za podzimních vítězných protiúderů Rudé armády se mu podařilo přejít frontu a proniknout na sovětskou stranu do Simbirska. Poněvadž se Rudá armáda zmocnila Simbirska 12. září 1918, je zřejmé, že se tak muselo stát v druhé polovině září. Znovu se octl v prostředí, v jakém pracoval v jarních měsících roku 1918 v Samaře.

Hašek, který prošel tak tvrdou několikaměsíční školou, neváhal a jako přesvědčený bojovník za věc socialismu nabídl své služby politickému oddělení Revolučního vojenského sově-

¹ Toto období popsal ve své nedokončené Jubilejní povídce, kterou objevil Z. Ančík.

² Haškov dopis Salátovi ze 17. září 1920 (uvádí Z. Ančík: O životě Jaroslava Haška, str. 83–85).

tu Východní fronty. Když zástupce politického oddělení informoval o svých dosavadních osudech a práci, byla jeho nabídka přijata. Hašek se stal opět příslušníkem Rudé armády.

První dokument, v němž se po dlouhém období setkáváme opět s Haškovým jménem, pochází ze 16. října 1918. Toho dne byl Hašek ze Simbirsku delegován politickým oddělením Revolučního vojenského sovětu Východní fronty „jako organizátor“ do města Bugulmy, ležícího necelých 300 km východně od Simbirsku, a to k dispozici sovětského představitele města.¹ Stalo se tak přesně v den, kdy Bugulma pod údery 5. armády padla.

Hašek odjížděl do Bugulmy, kterou několik hodin předtím nepřítel opustil, v poměrně významné politické funkci jako člověk, který měl pomáhat nastolovat sovětský řád v nově dobytém městě. Cestoval po řece Volze a Kamě a na povoze pak z Čistopole do Bugulmy, ležící v ryze tatarském prostředí. O tom, jak a v kterém oboru Hašek v Bugulmě konkrétně pracoval, nic bližšího nevíme. Faktem je, že Hašek neztratil svou dobrou náladu a smysl pro praktičnost; o tom svědčí s několika stran potvrzená skutečnost, že městská kasárna, která zůstala po odchodu nepřitele ve zuboženém stavu, dal vyčistit hloučkem vystrašených řeholnic z blízkého kláštera. V Bugulmě se začal rovněž věnovat práci, kterou v pozdějších měsících rozvinul do velké šíře: práci mezi příslušníky neruských národů, především práci mezi rakousko-uherskými a německými zajatci. Zřejmě na požádání Haškovo byl 19. prosince 1918 vojenským oddělením místního výboru strany v Simbirsku odeslán do Bugulmy jeden český, německý a maďarský příslušník 3. roty 1. simbirského sovětského dělnického pluku „za účelem agitace mezi cizozemci.“²

V té době Hašek ještě nebyl přímým příslušníkem 5. armády; svou funkci v Bugulmě byl pověřen politickým oddělením Revolučního vojenského sovětu Východní fronty. Bugulma byla však dobytá a ležela dosud ve sféře operací 5. armády; v Bugulmě bylo koncem roku 1918 i politické oddělení 5. armády. Hašek v městě spolupracoval přímo s představiteli 5. armády a podřizoval se jejich rozkazům. Taková situace vyžadovala, aby se stal přímým příslušníkem 5. armády. Se strany politického oddělení proti tomu nebylo námitek, pro-

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, l. 76.

² CGAKA, f. 185, o. 2, d. 380, l. 78.

tože za Haška hovořila zřejmě jeho dosavadní práce v Bugulmě. Představitelé politického oddělení měli všechnu možnost blíže poznat jeho pracovní schopnosti, jeho houževnatost a oddanost věci socialismu. Poněvadž v důsledku toho připravovali pro něho mnohem významnější funkce, považovali za nutné – dříve, než k takovému kroku přistoupí – informovat se o něm u Ústředního výboru Československé komunistické strany na Rusi. Dotaz byl odeslán z Bugulmy do Moskvy 24. prosince 1918.¹ Telegrafická odpověď zněla: „Soudruh Hašek vystoupil v březnu z českého korpusu (legionářského – J. K.). Od těch dob byl ve styku se stranickými orgány. Po dobytí Samary Čechoslováci není nám o něm nic známo.“² Tenbyť to posudek rozptýlil poslední pochybnosti. 25. prosince 1918 byl Hašek jmenován politickým oddělením 5. armády pomocníkem velitele města Bugulmy³ a 28. prosince 1918 spolupracovníkem politického oddělení 5. armády.⁴

Ve funkci pomocníka velitele Bugulmy však Hašek dlouho nežůstal. Počátkem ledna 1919 se Revoluční vojenský sovět a politické oddělení 5. armády rozhodly začít místo dosavadního časopisu „Grazhdanskaja vojna“ („Občanská válka“) vydávat nový časopis, deník s názvem „Naš put“ („Naše cesta“). Hašek jako „člověk znající a milující novinářskou práci“⁵ byl ihned vybydnut, aby jednak převzal vedení tiskárny, v níž se časopis tiskl; jednak aby se stal spolupracovníkem listu. Hašek přijal s radostí. Politické oddělení ho uvolnilo z jeho dosavadní funkce a odeslalo z Bugulmy k dispozici redakci nového listu do Ufy, obsazené 31. prosince 1918 sovětskými vojsky. Na 1. čísle „Našeho puti“, které vyšlo v Ufě 11. ledna 1919 jako orgán politického oddělení 5. armády a zatímního revolučního komitétu města Ufy, Hašek již spolupracoval.

Hašek tak dosáhl toho, co pocítoval jako svou nejniternější potřebu a co mu bylo od června 1918 odepřeno: pracovat na politicko-literární frontě, psát. Svého úkolu vedoucího ufimské

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 370, o. 1, l. 121.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 370, o. 1, l. 118. Na základě této odpovědi, jakož i na základě toho, že přišel do Simbirsku až v druhé polovině září 1918, soudíme oproti mínění Z. Ančika, že Hašek v tomto období nebyl vůbec v Moskvě.

³ IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, l. 79.

⁴ Tamtéž, l. 82.

⁵ Článek „Jaroslav Hašek jako feuilletonista frontového tisku“ od V. Sorokina, redaktora „Našeho puti“. (Literaturnaja gazeta č. 25, 5. května 1938). Na tento článek upozornila I. Kalašniková.

Декрет, jímž politické oddělení Revolučního vojenského sovětu 5. armády jmenovalo Jaroslava Haška pomocníkem velitele města Bugulmy

tiskárny a spolupracovníka časopisu se ujal s velkým elánem. Díky jeho práci – podle svědectví redaktora „Našeho putí“ V. Sorokina – bylo zajištěno pravidelné vydávání listu. Spolu-práce s listem „Naš putí“ a pozdější spolupráce i s jinými časo-

pisů 5. armády tvořila jednu z hlavních náplní Haškovy politic-ké práce v 5. armádě.

První Haškova literární práce od doby jeho vstupu do řad 5. armády byla otištěna v 3. čísle „Našeho putí“, které vyšlo 14. ledna 1919. Jmenovala se „Z deníku ufimského měšťáka.“¹ V tomto feuilletonu, který otiskujeme, se Hašek vysmíval zba-bělostí buržoasie a tlachům o ukrutnosti bolševiků, posiluje tak v rudoarmějcích víru v nevyhnutelnou porážku kontra-revoluce.

„Z deníku ufimského měšťáka

Mluví se, že bolševici vzali Kazaň. Náš biskup Andrej při-kázal zachovávat tříměsíční půst. Zítra budeme jist třikrát denně brambory s konopným olejem. Ať žije Ústavodárné shromáždění! Český důstojník Palička, který je u nás na bytě, si u mě vypůjčil dva tisíce rublů.

Tlachy o vzetí Kazaně rudými se skutečně liší od dřívějších zvláště tím, že mají jisté objektivní opodstatnění. Naši opustili Kazaň proto, že, jak mi tajně sdělil český důstojník Palička, do Kazaně přišly dva miliony německých vojáků. Ze všech kupců a jejich žen, kteří padli v Kazani do zajetí rudým, se-dřeli kůži a tisknou na ní rozkazy Mimořádné vyšetřovací komise. Mluví se, že přijdou běženci z Kazaně. Je třeba uklidit cukr ze skladiště, aby trochu stouply ceny. Našinci z Kazaně mají peněz mnoho. Ať žije Ústavodárné shromáždění!

Mluví se, že bolševici vzali Simbirsk. Naši strhli most přes Volhu. Při stavbě toho mostu můj strýc vydělal pětset tisíc rublů. Čeští důstojníci povídají, že pád Simbirsku je nesmysl a že vše se děje podle strategického plánu. Důstojník Palička mně ukradl zlaté pouzdro na cigarety. Ať žije Ústavodárné shromáždění!

Dnes přibyla do Ufy první skupina běženců z Kazaně a ze Simbirsku. Po cestě je omylem okradli orenburští kozáci. Bylo slavnostní přivítání. Vypil jsem dvě láhve koňaku a napsal jsem prohlášení na podomka, že je bolševik. Podomka odvedli do vězení.

Noviny píší, že bolševici v Simbirsku odebrali všem bohá-čům děti a dali je na vychování Číňanům. Ve všech kostelech

¹ Tato práce, jakož i většina ostatních v češtině ještě nevyšla. V rušti-ně ji vydala I. Kalašniková (J. Gašek: Rassказы-feljetony, str. 205—207).

jsou bohoslužby. Biskup prosí všechny pravoslavné křesťany přísně dodržovat půst, poněvadž bolševici postupují na Samaru.

Včera jsem snědl trochu šunky a večer přišel telegram, že padla Samara. Jednoho člena výboru Ústavodárného shromáždění poslali do blázince přímo ze společenského klubu, protože hovořil, že pád Samary je maličkost. Běženců přibývá. Vyprávějí, že bolševici všechno šmahem zařezávají a hlavy měšťáků nakládají na speciální vlaky a odesílají do Moskvy, kde je balsamují a uschovávají ve skladištích v Kremlu.

Jeden štábní kapitán vyprávěl včera na schůzi šlechticů, že bolševici polévají měšťáky vařící vodou, že z žen a dětí smaží karbanátky, kterými krmí ve vězeních pravé esery a kadety. Kupce polévají petrolejem a používají jich pak pro osvětlování dobytých jimi měst. Aristokraty a fabrikanty svlékají, vaří ve speciálních kotlích, přidávají copy ubitých žen aristokratů a vyrábějí z toho válenky pro Rudou armádu.

Včera opět poslali do blázince jednoho z pravých eserů. Vyzýval na bazaru ženské, aby šly pokořit Moskvu a zapsaly se do Rusko-českého pluku. Můj důstojník Palička si u mě vypůjčil ještě dva tisíce rublů, které slíbil vrátit v ten okamžik, kdy Národní armáda vezme opět Kazan. Myslím, že peníze už nikdy neuvidím.

Naši ustoupili od Bulgulmy. Není žádných pochyb o tom, že je to jen strategický manévra a že to nic neznamena. Je to velmi malé městečko. V novinách se píše, že s námi jde Anglie, Francie, Japonsko a Amerika. Sám Wilson přijede do Ufy. Proti tomu Bugulma – maličkost. Francouzský konsul už odešel z Ufy. Jistě jede naproti Wilsonovi. Ať žije Ústavodárné shromáždění!

Včera jsem četl v novinách, že k vůli osvobození Ruska od bolševiků a jeho probuzení k novému životu je třeba evakuovat Ufu. Dnes jsem na Centrální ulici uviděl skutečného Francouze s omrzělými ušima. Prodával v kavárně za dva ruble pohlednice se svou fotografií a podpisem: „Kapitán Légalé“. Bratři Čechoslováci se zotavují trošku z vítězství a obchodují na bazaru zápalkami, doutníky, cigaretami a samohonkou.

Poslední ešelon Čechoslováků se ztratil z Ufy. Můj nájemník vzal s sebou mé hodinky, dceru a šest tisíc rublů, které našel v psacím stole. Nazdar!

Admirál Kolčak vydal rozkaz o uvěznění všech členů Ústavodárného shromáždění. Za takové situace jsem dospěl k zá-

věru, že Ústavodárné shromáždění je, možno říci, tretka. Ztratil jsem s tímto Ústavodárným shromážděním dceru, dvacet tisíc rublů, zlaté pouzdro na cigarety, hodinky a místo toho mám v ruce nějakou směnku. Ať žije admirál Kolčak!

Kárný oddíl Kolčakovců zabavil mně pár koní, dvacet pudů cukru, sto balíčků zápalek a odvedl jako vojáky mé příručí. Z Francouzů zůstali v městě jen dva mladíci, kteří vystupují v cirkusu. Našeho biskupa viděli na nádraží u velitele stanice. Velmi se zajímal o to, kdy jede vlak na Čeljabinsk. Budu potřebovat také odejít na nádraží.“

Je možno říci, že tento feuilleton, který vedle sžíravého výsměchu nad zbabělostí buržoasie naznačoval i metody nové Kolčakovy vlády, učinil Haška rázem populárním v celé 5. armádě. Podle svědectví V. Sorokina se „první Haškův feuilleton... čtenářům velmi líbil. Rudoarmějci se z duše smáli...“ Feuilleton, psaný bezvadnou ruštinou, je současně dokladem toho, jak hluboce se již Hašek sžil s ruským prostředím, jak jako přesvědčený bolševik dobře chápal nejvážnější politické problémy tehdejší doby. Velmi dobře vystihl stav morálně rozložených čs. legií. K pokračování deníku ufinského měšťáka se v druhé polovici března 1919 ještě několikrát na stránkách listu vrátil.

O tom, jak Hašek dobře chápal vnitřní problémy výstavby socialistického Ruska, svědčí jeho boj proti maloburžoasii a spekulantům, kteří se stali hlavní brzdou vnitřního hospodářského rozvoje Sovětského Ruska. „Spekulant, kořistník v obchodu a sabotér – to je náš hlavní „vnitřní“ nepřítel ekonomických opatření sovětské moci“, psal v té době V. I. Lenin. Činností maloburžoasních vrstev „do všech pórů našeho společensko-ekonomického života místo státního monopolu proniká spekulace.“¹ Maloburžoasie zevnitř hospodářsky ohrožovala přímo samu existenci sovětské moci.

Hašek na stránkách „Našeho putí“ satirickou formou ostře kritisoval činnost spekulantů a kořistníků v obchodu. Bojoval tím za nejvlastnější zájmy sovětské moci. O tom, jaké formy k tomu volil, nechme mluvit jednu z jeho prací.

¹ V. I. Lenin: Stati o vojenství, str. 292.

Jsou zloději, kteří pracují sekerou, obuškem. Kramář Bulakulin se zabýval spekulací a nikdo ze zlodějů se nechoval ke svým obětem tak klidně a výsměšně jako on.

Na tržišti platíš za pud brambor 6 rublů a u něho za pud 6 rublů 50 kopéjek. Pohlédneš s úžasem na brambory a pomyslíš si, že už už o tobě řekne své ženě: „Podívej se na nicemu, zrovna hoří vášní k bramborám.“

Ve svém krámě si počíná jako despota. Kupující jsou v jeho očích chamradí a on, dívaje se na vyděšené koupěchtivé publikum, hovoří: „Je pro mne obtížné zabývat se takovou holo-
lotou.“

A večer, přepočítává peníze, všechny ty roztrhané marky, rublíky, pětky, kupony a nečisté keranky, které sedřel s pracujícího lidu, vzdychá: „Ach! Ta moje nevděčná práce“. A člověk v těchto okamžicích je u něho vrahem idiota, nechápajícího svůj zločin.

Ale v krámě jeho rozmary neberou konce.

„Nekoukej se sem, když nechceš kupovat,“ říká stařence, která se nemůže hnout s místa poté, když jí oznámil, že libra postního konopného oleje stojí čtyřicet rublů. „Proč naříkáš, chystáš se snad rodit?“

„Jako kdybyste neslyšeli,“ obrací se k publiku, „že v Moskvě stojí teď libra 100 rublů.“

Všichni vědí, že vypasený zloděj lže, ale jejich osud je v jeho rukou.

Ustrnulí čekají, co řekne dále.

Stařenka se snaží vzpamatovat.

„Berte libru konopného oleje za 40 rublů,“ je slyšet tichý hlas krvežíznivce „zítra bude za 48 rublů . . .“

„To je spekulace,“ řekl kdosi.

„Nevrč, bratříčku. Jakápak spekulace? Strašné mrazy, jaké Ufa ještě nezažila, občanská válka a budu-li chtít, i 52 ruble za libru zaplatíš . . . My jsme kupci. Ty nám peníze, my tobě zboží.“

„Dám 30 rublů za libru,“ ozývá se kdosi z publika nesmělým hlasem, jako by se bál, že za ta slova povedou ho na popraviště.

¹ Naš puť č. 49, 9. března 1919. Stať nebyla ještě v češtině otištěna. V ruštině ji otiskla I. Kalašniková (J. Gašek: Rassказы-feljetony, str. 208—210).

„Nedělej si blázný,“ odpovídá kramář Bulakulin, „30 rublů za libru konopného oleje! Chceš mě zničit, udělat žebrákem, ne? Chceš, abych se šel utopit? Vždyť mám děti.“

Tvář kramáře dostává výraz vyčerpanosti, beznaděje. Koupěchtivé publikum poznává, že je všemu konec a kupuje libru konopného oleje za 40 rublů.

„Kolik stojí salám?“ táže se nový kupující. Kramář dlouho mlčí a tře si zátylek. Před týdnem se libra salámu prodávala za tři ruble. Ve středu za 12 rublů, v sobotu za 16 rublů a dnes v pondělí . . .

Ťěžká otázka.

„To je ten nejlepší salám,“ doporučuje směs koňského masa a mouky, „pravý krakovský, cena 22 rublů za libru“. Kramář Bulakulin opět slyší slovo „spekulace“ a uraženým hlasem jistě prohlašuje:

„Nemáte co mluvit a posuzovat, podívejte se po Ufě, jak to vypadá v jiných koloniálních krámech. Chcete, abych k vůli vám zbankrotoval, ne?“

Obvykle byl kramář Bulakulin v úplném nadšení, zeptal-li se ho někdo, nejsou-li zápalky.

První jeho odpověď byla velmi neutěšená.

„Můžete u mě všechno rozbít na třísky, sirky nenajdete. Nestojí zato je prodávat, cena je příliš vysoká. Sám jsem jich koupil desítku za 120 rublů.“

Na sýpce měl uschovány dvě bedny ještě od té doby, kdy krabička stála kopějku.

„Chcete-li, mohu vám přenechat,“ pokračuje krvežíznivec, „krabičku za 12 rublů.“

„Nechci, nepotřebuji.“

Kramář Bulakulin potřásá pěstí: „Jaký to nevděčný lid — zřůda.“

Vylekaný ufimský občan bezděčně vytahuje z kapsy 12 rublů, bere krabičku sirek a šeptá: „Odpusťte mně zlořečenému, už vás nebudu víc zlobit“ a vyběhne z koloniálního krámu s přesvědčením, že si náhodou zachránil život.

Nikdy v životě mně nebylo tak strašně jako jednou. Bylo to v Bulakulinově krámu.

Při vzpomínce na tuto příhodu mi ještě dnes běhá mráz po zádech.

Přišel jsem se v tento strašný den do koloniálního krámu Bulakulinova otázat, kolik stojí studené žebríčko, které jsem viděl mezi sýrem a salámem.

„Dvacet rublů,“ řekl Bulakulin tak strašným hlasem, že mi vlasy vstaly na hlavě.

V tomto hlasu bylo vše, i „ruce vzhůru“ i úder sekýrou, obuškem.

Na další se nepamatuji. Ležím v nemocnici a lékaři tvrdí, že mám zápal mozku . . .

Včera jsem se ptal ošetřovatele, co se stalo s kupcem Bulakulinem.

Říká, že ho za spekulaci zastřelili a že tvrdošíjně mlčel a teprve před smrtí, když již stál u zdi, zeptal se sám sebe:

„Ale možná, že jsem salám prodal příliš lacino. Možná, že kdybych ho byl schoval, získal bych o 2000 rublů více.“

Proti spekulantům z řad maloburžoasie vystoupil Hašek na stránkách „Našeho putí“ ještě několikrát.

Velkou pozornost a mnoho svých prací věnoval problému náboženských předsudků, které zvláště v Rusku byly hluboce zakořeněny. Hašek v tomto směru předně na skutečných událostech ukazoval, že církev a její služebníci jsou předními slouhy kapitalismu a odpůrci socialismu. Uváděl třeba takovýto příklad:

„Život podle katechismu“

U jednoho popa jsme našli kulomet a několik bomb. Když jsme ho vedli na popravu, plakal.

Chtěl jsem ho uklidnit a rozhovořil jsem se s ním o vzkříšení mrtvých, které ho mělo podle jeho vyznání víry očekávat.

Bez účinku. Řval na celou obec.

Dále jsem s ním hovořil o tom, proč se počestným duším prisuzuje po smrti úplné blaho a proč se jim připisuje počátek blaha ještě před posledním soudem.

Pop zaplakal ještě více.

Neuklidnil ho ani rozhovor o věčném životě a o blaženosti duše.

Když jsem s ním hovořil o prospěchu, který mu může přinést rozjímání o smrti, o vzkříšení a o posledním soudu, o věčné blaženosti, pop nevydržel, padl na kolena a křičel: „Smilujte se, už do vás střílet nebudu.“

¹ Naš putí č. 10, 22. ledna 1919. Tuto stať otiskl již Z. Ančík.

Aby ukázal, že církev stála vždy na straně utlačovatelů, sáhl Hašek do hluboké minulosti. V obšírném článku „Kristus a popí“ („Naš putí“ č. 45, 5. března 1919) se pokusil zjišťovat, jak se mohlo původní Kristovo učení o rovnosti všech lidí změnit v nástroj, používaný vládnoucí třídou k utlačování a ohlupování lidu. V článku ostře pranýřoval současnou reakční úlohu církve a její vyhraněné protisovětský vztah, nerozpačuje se na adresu popů používajících velmi silných výrazů („Řekněte mi, vy bando ziskuchtivých podvodníků, proč nyní vždy podporujete kontrarevoluci a nepodřizujete se sovětské vládě? . . . Sejměte svůj kříž, taškáři . . .“). Ačkoli článek, proťkaný citáty z bible, svědčí o jeho hlubokých znalostech historie, přece jen se všemi jeho vývody nelze souhlasit. To si patří, ně uvědomovala i redakce listu, o čemž svědčí její poznámka, že k autorovu hodnocení Kristova křesťanství jako prvotního komunismu má výhrady. Pro ožehavou aktuálnost však článek uveřejnila. V článku „Co je odluka církve od státu“ („Naš putí“ č. 25, 9. února 1919) informoval rudoarmějce o příčinách a významu tohoto kroku sovětské vlády. Článek „Přeosvícený biskup Andrej“ („Naš putí“ č. 19, 2. února 1919) odhaloval kořistnickou úlohu a nesmiřitelný protisovětský postoj služebníků církve. Práci s touto tematikou, uveřejňovaných v „Našem putí“ i v jiných časopisech, napsal Hašek značný počet. Byly sebrány a vyšly dokonce ještě za občanské a intervenční války ve zvláštní knize, kterou dosud blíže bohužel neznáme.

Ostří své satiry zaměřil Hašek i proti těm provokatérům, kteří v sovětském zázemí pracovali pomocí falešných zpráv a na nejednom místě tak vyvolávali paniku. V malém feuilletonu „Ufinský Ivan Ivanovič“ („Naš putí“ č. 31, 16. února 1919) i v jiných článcích líčil jejich rozvratné metody a žádal ostré zákroky proti nim.

Také byrokratismus si bral Hašek na mušku. V článku „Byrokrati zamrzli v sovětských úřadech“ („Naš putí“ č. 46, 6. března 1919) líčil charakter pracovníků sovětských úřadů, kteří, pocházejíce se staré školy, nechápali, co se kolem nich děje, nebyli stoupenci sovětské moci a sloužili jí jenom proto, že jim platila.

Hašek nepranýřoval však jen všeobecně, nýbrž i přímo, jmenovitě. K takové kritice přistupoval nebojácně a otevřeně. Když jednoho únorového večera viděl, že ulicemi Ufy projíždí opilý plnomocník polygrafického oddělení a křičí z plných

plic: „Podívejte se, jak jezdí komisař!“, neváhal a napsal do redakce „Našeho putí“ ostrý protest proti tomu. Zdůrazňoval v něm, že „všechny nesvědomité pracovníky, kteří zrádně ničí úctu lidu k vládě pracujících, je třeba nemilosrdně postavit na pranýř, vyhnat z úřadu a potrestat nejostřejším způsobem revoluční doby.“¹ Současně upozorňoval i na nesrovnalosti v polygrafickém oddělení, kam na vedoucí místa pronikli bývalí vykořisťovatelé. Na základě protestu Haškova, který „Naš put“ zřejmě jako příklad kritiky otiskl, byl plnomocník zbaven své funkce. O druhém bodu Haškovy stížnosti se rozvinula delší diskuse, v níž Hašek odpovídal velmi pohotově a která ukazovala, jak hluboko je do problému vnitřního života v Ufě zasvěcen. Uvedená kritika svědčí nejen o přímosti Haškovy povahy, ale i o něčem jiném: takto kritizovat mohl jen člověk, který sám byl úplně čistý a hluboce oddaný sovětskému zřízení. Kritisoval-li Hašek opilost, pak tento fakt svědčí o tom, že život, který vedl v Rudé armádě, se nedal ani zdaleka přirovnat k životu, který vedl před válkou.

Hašek věnoval pozornost i nejostřeji protisovětsky naladěné straně, početné straně sociálních revolucionářů, z níž se rekrutovala většina příslušníků bývalého Ústavodárného shromáždění, kteří uprchli na Sibiř a vytvořili tam po povstání čs. legií jednu z „prozatímních ruských vlád“. Kolčák se s nimi po svém převratu 18. listopadu 1918 krutě vypořádal; pokud nebyli postříleni, museli hledat pomoc na sovětské straně. Stať „Vae victis“ („Naš put“ č. 13, 26. ledna 1919) odhaluje protisovětskou úlohu pravých eserů. Jiný článek, který otiskujeme rovněž po prvé v češtině jako dosud úplně neznámou práci Jaroslava Haška, je zajímavý jednak eserskými protisovětskými argumenty, které v mnoha směrech připomínají i dnešní argumenty odpůrců socialismu, jednak líčením Kolčakova panství.

„Tvořivost eserů“

Při analýze celé eserovské literatury přijdeš k závěru, že všechny své duševní disertace a nepotřebné projekty psali z nudy.

Tvořivost eserů se stala synonymem nejasnosti. Jen eseri

¹ Naš put č. 30, 15. února 1919.

² Naš put č. 39, 26. února 1919.

mohli ve svých brožurách říkat takové nesmysly, protože člověk obvykle říká hlouposti, když sám ví, že nemá pravdu. Eseri, lidé neveselých hrdinských činů, stavěli se do středu světa, který si představovali jako ohromné ústavodárné shromáždění.

Jakýsi B. K. v čas. „Armáda a národ“ zahaluje hlavy eserů nadpozemskou aureolou a básní, že „bolševici zahynou, ale nám není konce.“

Mezi eserovskými spisovateli bylo vůbec velmi málo lidí, kteří by, poznavše nevyhnutelnou katastrofu, zapěli: „Hlavo, ty moje chrabrá, jak dlouho tě budu nosit,“ jak zapěl jeden uvědomělý důstojník – eser z rusko-českého pluku v „Ufinském věstníku“.

Nehledě na to většina eserů se nezrekla zbožnění strany a jakýsi Zazykov v tomtéž „Věstníku“ píše: „Dobře vím, že není jednoho dělníka a rolníka v Rusku, který by nepovažoval za správnou naši politiku, jež je vyzváněním do celého světa a vznešeným a triumfálním manifestem.“

Častější blouznění v eserovské literatuře se týká dosud direktivy, vydané ÚV soc. rev. pro práci mezi širokými masami.

Tak v brožuře „Soudruhům pracujícím na vesnici“ se obrací pozornost agitátorů na celou řadu lživých provokačních zpráv, kterých se snaží využít na vesnici při všeobecné kritice bolševismu.

„Je třeba rolnictvu říci,“ píší eseri v této brožuře, „že v otázce rozdělení půdy se projevují nevyhnutelné rozbroje a zesiluje se anarchie. Do takového světla je nutno stavět ve vesnici agrární otázku ve spojení s bolševismem.“

Při práci ve vesnicích je nutno na dělnické politice bolševiků ukazovat, že bolševici zavířili všechny továrny. Nebudou-li vám věřit a budou-li nablízku továrny pracovat, je možno postavit věc tak, že „bolševiky vedená dělnická kontrola zničí la ruský průmysl.“

Eserovští kejklíři a šarlatáni, získavše takovým způsobem sympatie všech kulaků a továrníků, se obracejí, ignorující jakoukoli rozumnou kritiku, v druhé brožuře „ke všem členům strany – pracovníkům odborového hnutí, dělnickým organizacím“, úpěnlivě je prosíce, aby nebyly organizacemi revolučními.

Eserovští kejklíři protestují proti bolševiky vyhlášené povinné účasti všech dělníků v odborových svazech.

V oné brožůře sami sebe pěkně nazývají: „iniciativní menšina odborových pionýrů“.

Psychiatr by to označil takto: „Slovo, ztrativší spojení s reálným světem, ztrácí i logické spojení posledního. Tehdy dostaneme slovní zmatenost.“

Takovou slovní zmatenost vidíme i v brožůře esera J. M. Timofejeva „Cesty k míru“, v níž píše: „Brest-litevský mír je zvrácením podstaty této revoluce. Brest-litevský mír může zrušit pouze Ústavodárné shromáždění. Kampaň za demokratický mír vyžaduje i boj za Ústavodárné shromáždění.“

Na konci brožury se stkví heslo, že „je třeba, aby soc. rev. obnovili spojení s koalicí Dohody.“

Toť spojení se jim nakonec podařilo obnovit. Koalice poskytla sumy peněz admirálu Kolčakovi, který pověsil několik členů Ústavodárného shromáždění a provazem jim ukázal cestu k boji za jasnou linii světové politiky.

A tak úhrnem náleží eserovská literatura historii. Ústavodárné shromáždění eserů nepřežilo mořskou bouři. Zachránilo se několik lidí, kteří úplně nazi vylezli na břeh, padli na kolena a šeptali: Bože nedopusť, abych více odsuzoval to, co neznám a čemu nerozumím.

A s chladěm drkotajícími zuby odešli zahrát se k bolševikům.“

Ruku v ruce s odhalováním reakčního ledví protisovětských politických stran odhaloval Hašek i reakčnost krvavého Kolčakova režimu na Sibíři („Přeběhlci“, „Naš put“ č. 64, 5. dubna 1919). V příslušných článcích, mezi jiným v článku „Armáda admirála Kolčaka“ („Naš put“ č. 23, 7. února 1919) poukazoval na Kolčakovo úsilí vybudovat k boji proti sovětské vládě silnou armádu, odhaloval její reakční podstatu, její „hrdinství“, jež se projevovalo v okrádání a vypalování vesnic a upozorňoval na nespokojenost lidu s Kolčakovým režimem. V řadě jiných, rovněž velmi závažných článků, si Hašek všiml významu vítězství Rudé armády pro proletariát západní Evropy („Mezinárodní význam vítězství Rudé armády“, „Naš put“ č. 37, 23. února 1919), života Rudé armády („Život Rudé armády“, „Naš put“ č. 56, 22. března 1919), protestoval proti zavraždění Karla Liebknechta a Rosy Luxemburgové („Dva výstřely“, „Naš put“ č. 9, 21. ledna 1919)¹,

¹ Oba články otiskl již Z. Ančík.

vyzvedal hrdinství rudoarmějců, bojovníků za lepší zítřek pracujícího lidu („Svatá krev“, „Naš put“ č. 8, 19. ledna 1919). K této tematice se vracel i na stránkách časopisu „Krasnaja Evropa“. Považoval za nutné informovat příslušníky 5. armády nejen o růstu revoluční vlny v západní Evropě, ale i přímo v Československu. V článku „V Československé republice“ („Naš put“ č. 36, 22. února 1919), který obsahoval několik mylných dat, pramenících z nedostatečné informovanosti, poukazoval správně na to, že „propaganda komunismu v Čechách jde rychlým krokem vpřed“, že „v čele hnutí stojí s. Šmeral“. To, že o Masarykovi mluví jako o „vůdci československých kontrarevolucionářů“, dokazuje, že kolísavý a v podstatě sympatický postoj Haškův k Masarykovi, typický pro první období jeho práce v Rudé armádě, se již od základu změnil.

Když v polovici března 1919 byla Rudá armáda pod tlakem Kolčakovy armády nucena opustit Ufu, nepřestal Hašek ani za ztížených podmínek s listem spolupracovat. Vrátil se tehdy k tematice svého prvního feuilletonu, k pokračování v „Deníku ufimského měšťáka“. Pokračování bylo uveřejněno v „Našem puti“ 22. března 1919. Hašek v něm líčí radost buržoasie z příchodu Kolčakových vojsk i to, co tento příchod znamenal pro dělnictvo a drobné rolnictvo. V závěru Deníku Hašek uváděl:

„Přišlo skutečné jaro pro nás, měšťáky... Všechny ulice září třpytnými zlatými nárameníky. Všude je slyšet: „Vaše blahorodí, vaše vysokoblahorodí, vaše excellence...“ Dnes bylo uveřejněno nařízení, kterým se bere půda rolníkům a dává statkářům a šlechtě... Pro proletářskou chamrad byly zrušeny všechny svobody. Každý dělník se musí denně hlásit na policii...“

U nás se usadil jeden důstojník čeljabinského pluku. Nařídil mně, abych při jeho vstupu do pokoje křikl na celou rodinu: „Vstát, pozor!“ Bojovný chlapík. Každý den chce víno a mrská svého sluhu... Ať žije dikatura buržoasie!

Včera byla u nás pitka. Můj důstojník rozstřílel všechna zrcadla a lampy, pořežal si ruce, zamazal si krví obličej a zpíval: „Bože, cara chraň!“... V noci viděl všude bolševiky a schoval se pod postel. K ránu ho odnesli do nemocnice. Lékař řekl, že je to otrava alkoholem...“

Mluví se, že bolševici za každou cenu vezmou opět Ufu. Pa-

ne bože, co bude, co bude . . . Mluví se, že už je odrážena cesta od Věrchněuralaska na Zlatoust, schovat se není kam . . .

Proklaté dobrodružství Kolčakovo!¹

Také v příštím čísle listu „Naš put“ z 23. března uveřejnil Hašek svůj článek, nesoucí název „Přehled vojenských událostí.“ Článek, hodnotící postup Kolčakovy armády k Povolží, končil bojovou výzvou: „Každému je jasné, co je nutno nyní dělat. Nejen vzít Ufu zpět a postoupit k Uralu. My musíme překročit Ural. Ufu máme při cestě. Necht každý rudoarmějce zná svou pochodovou osu: Ufa–Zlatoust–Čeljabinsk.“²

Taková byla asi činnost Jaroslava Haška, pokud se týče jeho spolupráce s listem „Naš put“ v období od počátku ledna do konce března 1919.

Ze všech uvedených Haškových prací je zřejmé, do jaké šíře svou politickou činnost rozvinul. Se šízravou ironií tepal zbabělost buržoasie, bojoval proti spekulantům, náboženským předbásníkům, provokatérům, byrokratismu a nesvědomitosti, proti eserům a Kolčakovi, s nadšením proletářského bojovníka mluvil o významu Rudé armády, sliboval pomstu za vraždu Karla Liebknechta a Rosy Luxemburgové, se sympatiemi psal o růstu revolučního hnutí v Československu. Bojoval na té frontě, kde jeho sil sovětská moc nejvíce potřebovala. Oproti poměrně jednostranné činnosti v Samaře Hašek na stránkách „Našeho putí“ vystupuje jako člověk, který hluboce pronikl do všech problémů, jimiž tehdy žilo Sovětské Rusko, jako přesvědčený bolševik s širokým politickým rozhledem, jako charakterově vzorný a přitom stále prostý rudoarmějce. Do boje za sovětskou moc, který se stal náplní jeho života, dával bez reptání všechny své síly. Z celkového počtu necelých 70 čísel listu „Naš put“ byly jeho feuilletony a články – v mnohém čísle i několik najednou – otištěny ve 20 číslech. Haškovy stati získaly velkou popularitu mezi rudoarmějci, kteří si jejich autora zamilovali a jeho práci vysoko hodnotili. Hašek ve svých pracích odhaloval slabiny nepřítele a upevňoval v rudoarmějcích přesvědčení o nutnosti konečného vítězství ruského proletariátu, konečného vítězství socialismu. Jeho politická činnost šla tak ruku v ruce s upevňováním bojovnosti 5. armády.

Na první pohled by se zdálo, že práce, kterou Hašek rozvíjel jako spolupracovník a vedoucí tiskárny listu „Naš put“ v prvních třech měsících roku 1919, bylo na jednoho člověka až dost. Této práce skutečně bylo hodně. Haškovi jako přesvědčenému bojovníkovi za věc proletariátu však ani zdaleka nestačila. Hašek po svém příchodu do Ufy začal v uvedených třech měsících rozvíjet v oblasti ufimské gubernie všestrannou organizační a politickou práci mezi cizozemci, především mezi bývalými rakouskými a německými zajatci. Cílem této práce bylo osvětlovat cizozemcům význam toho, co se dalo v Rusku, rozšiřovat mezi nimi ideje proletářské revoluce, získávat je do internacionálních oddílů 5. armády a připravovat je v rámci jejich návratu domů na nevyhnutelnost boje za svržení buržoazního panství.

Význam této práce byl značný. Na Sibiři dosud žilo několik set tisíc bývalých válečných zajatců, mezi jiným i značný počet českých a slovenských zajatců. Politická práce mezi nimi, vedená jejich rodným jazykem, mohla přinést – a také přinesla – významné úspěchy. Nebyla však vedena jen mezi zajatci, nýbrž i mezi příslušníky internacionálních oddílů 5. armády, v nichž byli „v nevelkém množství i Češi.“¹

Mezi příslušníky cizích národností začal Hašek, jak jsme se zmínili, pracovat již za svého pobytu v Bugulmě koncem roku 1918. Do této práce se znovu vrhl hned po svém příchodu do Ufy. Je pravdou, že vedle Haška podobně působili i příslušníci jiných národností, ale nepřeceňujeme skutečnost, když řekneme, že Hašek byl duší celé akce.

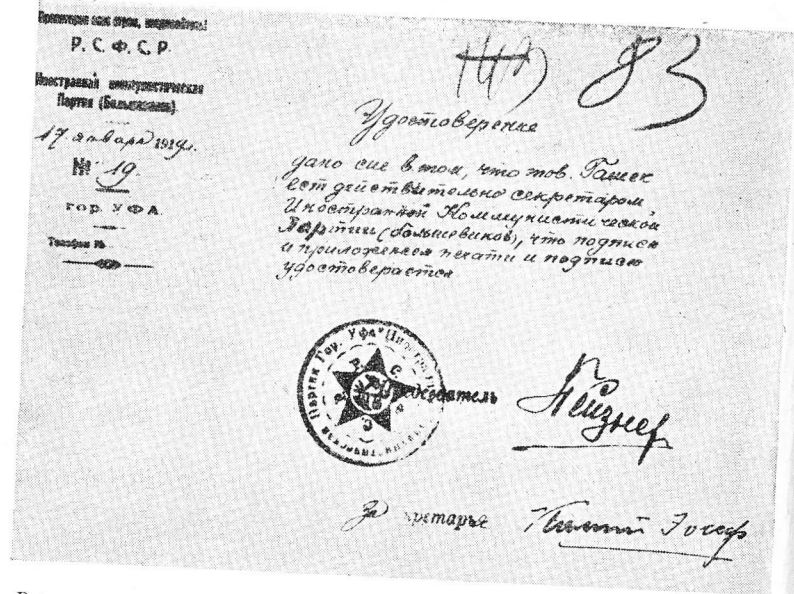
Hašek si uvědomoval, že prvním krokem na této cestě musí být ustavení internacionální organizace zahraničních komunistů, členů bolševické strany, která by všechnu práci řídila. K založení takové organizace došlo v Ufě 12. ledna 1919. Z Haškovy iniciativy byla toho dne svolána schůze čelných představitelů zahraničních komunistů, příslušníků 5. armády, na níž se měla projednat otázka ustavení organizace zahraničních komunistů, volba výboru, otázka doporučení agitátorů pro Rudou armádu a otázka současné situace.² Na schůzi byla založena Zahraniční komunistická strana (bolševiků) a zvolen její výbor, jehož členem ve významné funkci sekretáře se stal i Jaroslav Hašek. Existence nové strany byla 15. ledna 1919

¹ Citováno podle článku V. Sorokina.

² Citováno podle článku V. Sorokina.

¹ Naš put č. 7, 18. ledna 1919.

² Naš put č. 1, 11. ledna 1919.

Potvrzení o volbě Jaroslava Haška sekretářem Zahranicni komunistické strany (bolševiků) v Ufě

potvrzena politickým oddělením 5. armády. Již 16. ledna požádal Hašek jako sekretář strany politické oddělení 5. armády, aby pro práci ve výboru strany uvolnilo dva německé, maďarské a české komunisty, příslušníky internacionálních jednotek Rudé armády. Této žádosti vyšlo politické oddělení hned příštího dne ochotně vstříc.¹ Téhož dne, 17. ledna, potvrdilo také Haška ve funkci sekretáře Zahranicni komunistické strany (bolševiků).² Nové hnutí se začalo úspěšně rozvíjet.

První akcí zahraničních komunistů v Ufě bylo svolání velkého zajateckého meetingu, na němž se mělo referovat o politické situaci v Evropě, o ruské revoluci a úkolech válečných zajatců. Meeting se konal 19. ledna 1919.³ Navštívilo jej na 2000 lidí. Jednotliví řečníci referovali rusky, maďarsky, německy, česky (Jaroslav Hašek), tatarsky, lotyšsky, ukrajinsky a polsky. Všichni podtrhli nutnost pomáhat socialistickému

¹ CGAKA, f. 185, o. 2, d. 600, l. 11.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, l. 83.

³ Vpered! č. 12, 18. ledna 1919.

Rusku v jeho boji proti světovládné Dohodě. V resoluci, která byla přítomnými posluchači přijata, se mimo jiné pravilo: „My cizozemci, vyslechnuvše projevy řečníků všech národností, jsme připraveni se zbraní v ruce podporovat proletářskou revoluci a pomáhat Sovětskému Rusku odrážet útoky zahraničních imperialistů, carských generálů a důstojníků v čele s Kolčakem do konečného vítězství světové revoluce.“ Po meetingu se mnoho posluchačů zapsalo do řad strany jako sympatisující.¹

Takových akcí konali zahraniční komunisté v Ufě v lednu a v únoru více. 22. ledna se ve velkém počtu účastnili manifestace, pořádané jako protest proti zavraždění Karla Liebknechta a Rosy Luxemburgové.² 3. února uspořádali divadelní představení, spojené s přednáškami v ruském, maďarském, německém, židovském a tureckém jazyce.³ 21. února uspořádali přednášku na thema „Liga národů a III. Internacionála“, kterou přednesl rusky Jaroslav Hašek.⁴ 23. února se všichni členové strany a sympatisující účastnili slavnostní manifestace u příležitosti prvního výročí vzniku Rudé armády.⁵

Mezi masami zajatců pracovali zahraniční komunisté i pomocí provolání, otiskovaných v listě „Naš puť“. V nich zajatce upozorňovali, že moc ve státech západní Evropy mají v rukou pravicoví socialisté, kteří jsou dohodnuti s buržoasií, že tyto pravicoví socialisté se Scheidemannem v čele se podíleli na zabití vůdců německého proletariátu Karla Liebknechta a Rosy Luxemburgové. Současně zdůrazňovali, že revoluční hnutí západoevropského proletariátu může být úspěšné jen tehdy, „bude-li stát na východě na stráži zájmů proletariátu Rakousko-Uherska a Německa kolos proletářské diktatury – silné Sovětské Rusko.“ Proto jsou zajatci-proletáři povinni socialistické Rusko podepřít a vstoupit do Rudé armády.⁶

Cílem všech těchto akcí bylo získat zajatce-proletáře ze zemí dřívějších centrálních mocností ke vstupu do Rudé armády a k podpoře snah ruského proletariátu. Při výboru strany vzniklo vojenské oddělení, které ze zajatců, přejících si vstou-

¹ Naš puť č. 10, 22. ledna 1919.

² Vpered! č. 15, 23. ledna 1919.

³ Naš puť č. 19, 2. února 1919.

⁴ Naš puť č. 35, 21. února 1919.

⁵ Naš puť č. 36, 22. února 1919.

⁶ Naš puť č. 14, 28. ledna 1919; totéž v čas. Vpered! č. 20, 29. ledna 1919.

pít do Rudé armády, formovalo internacionální oddíly 5. armády.

Vedle této práce věnovali zahraniční komunisté velkou pozornost i těm válečným zajatcům, kteří se vraceli domů. Vysvětlovali jim, že v zemích střední Evropy nevládne lid, ale „továrníci, obchodníci, finančníci a lidé koupení buržoasií“, kteří se všemi silami snaží revoluční úsilí proletariátu potlačit. „Vaše povinnost,“ volali k zajatcům, „je neprodleně vstoupit do organizací revolučního proletariátu. V Maďarsku, Čechách a Rakousku – do strany komunistické, v Německu – do strany spartakovců.“ Zdůrazňovali, že úkolem uvědomělých zajatců-proletářů je „přenést prapor proletářské diktatury z Ruska na západ do své země.“¹

Zkušenost ukázala, že tyto dosavadní prostředky, s kterými zahraniční komunisté pracovali mezi zajatci, nedostačují. Výborem strany bylo rozhodnuto přistoupit k vydávání vlastního časopisu, jenž by se stal hlavním mluvčím zahraničních komunistů. Politické oddělení 5. armády návrh schválilo. A tak 15. února 1919 vyšlo v Ufě jako „organ Zahraniční komunistické strany dělníků, rolníků a rudoarmějců“ 1. číslo nového časopisu pod názvem „Krasnaja Evropa“ („Rudá Evropa“). První dvě strany časopisu, vycházejícího jednou týdně, byly psány rusky, třetí strana maďarsky a čtvrtá německy.

Nikterak nepřeceňujeme skutečnost, když řekneme, že organizátorem a duší tohoto časopisu byl Jaroslav Hašek. Haškova ruka je patrna na každém čísle. Hašek také přispěl do čtyř čísel časopisu, která celkem vyšla, řadou článků.

Úvodník 1. čísla, který byl psán ne-li přímo rukou Haškovou, tedy nesporně za jeho spolupráce, stanovil úkoly nového časopisu. První úkol spočíval „v ujasňování a rozšiřování idejí proletářské diktatury mezi cizozemci“, druhý pak ve snaze, aby „zahraniční dělníci a vojáci“ přenesli „z rudého Ruska vítězný prapor proletářské revoluce do západní Evropy“. V tomto duchu přinášela jednotlivá čísla články o problémech světové revoluce, o růstu revolučního hnutí ve střední Evropě, o základních poučkách marxismu-leninismu, o nacionalismu a internacionalismu, o vnitřní situaci Sovětského Ruska. Významné byly i články, které hodnotily dílo zavražděných vůdců německého proletariátu Karla Liebknechta a Rosy Luxemburgové, články, napsané k prvnímu výročí vzniku Rudé

¹ Naš pul' č. 41, 28. února 1918.

armády, a obšírný článek, vítající založení III. Komunistické internacionály.

Do rámce úkolů a zaměření časopisu zapojoval své příspěvky, které jsou v češtině dosud zcela neznámé, i Jaroslav Hašek. Příspěvky psal rusky, jeden z nich německy. Všechny jsou charakteristické svou zcela vážnou formou; od satirického způsobu psaní Hašek ve své spolupráci s tímto časopisem zcela upustil. Tak jako některé jeho předešlé práce jsou jeho články z tohoto časopisu příznačně úsečně, stroze stavěnými větami, které význam a smysl slov jen podtrhují.

Jeden ze svých článků pod názvem „Bestia triumphans“ věnoval památce Karla Liebknechta a Rosy Luxemburgové.¹ V článku, ostře odsuzujícím zrádnou úlohu německých praviceových socialistů, zdůrazňoval, že tato zákeřná vražda podnítí německý proletariát k ještě intensivnějšímu revolučnímu boji.

K prvnímu výročí vzniku Rudé armády napsal Hašek článek, v němž hodnotil její význam nejen pro proletariát Ruska, ale i pro proletariát celé Evropy a celého světa.² V závěru vyzýval zahraniční proletáře-zajatce k podpoře socialistického Ruska. Článek zněl:

„Ozbrojené síly proletariátu

Ve dnech velké proletářské revoluce se zrodila otázka ozbrojených sil proletariátu pro boj s ozbrojenou buržoasií.

Otevřená občanská válka třídy proti třídě vydělila z mas povstávajícího proletariátu Rudou armádu.

Ona je štítem svobody proletariátu, jeho nezávislosti a hrůzou pro všechny nepřátele sovětské moci.

Proletariát se slil v Rudé armádě v jeden živý organismus, ona ho vede k touženému cíli, k jeho diktatuře, ke splnění bojových úkolů Internacionály a k definitivnímu konečnému vítězství nad imperialismem.

Rudá armáda je ozbrojený lid, který vystupuje na všesvětové pole bitvy, aby zvítězil nad buržoasií, zničil kontrarevoluci a postavil se do cesty imperialistickým dravcům.

Historická minulost, v níž proletariát okusil na sobě útlak buržoasie a imperialismu, probudila ho k útoku na všechny nepřátele.

¹ Krasnaja Evropa č. 1, 15. února 1919.

² Krasnaja Evropa č. 2, 22. února 1919.

Probudila v něm úsilí vybojovat svou diktaturu. Známe dvě epochy v historii, v nichž si dělník a rolník k puškám připevnili bodáky.

První byla epocha, kdy je hnali na všesvětové jatky, aby pro buržoasii své země dobývali cizí trhy.

Katí jim přikázali vzít do rukou pušky kvůli průmyslové konkurenci továrníků.

Druhou byla epocha, kdy dělník a rolník vzali pušku, aby se osvobodili od katů. Vytvořili Rudou armádu, bojový nástroj na obranu proletariátu celého světa.

Pušky v rukou dělníka a rolníka – toť jeho čest.

Rudá armáda je velikou zbraní občanské války.

Vytvořivši silnou Rudou armádu, Ruská Sovětská Republika drtí nyní nejen buržoasně-statkářskou kontrarevoluci, ale odráží, čelí i náporu imperialistů, bráníc tím všesvětovou revoluci.

Rudá armáda je štítem revolučního proletariátu v jiných státech.

Silná rudá armáda zde je baštou všesvětové revoluční fronty.

Imperialističtí dravci, kontrarevolucionáři a sociál-zrádci s hrůzou očekávají okamžik, kdy z této pevnosti vyjdou masy ozbrojeného proletariátu na pomoc revolučnímu proletariátu jiných států.

Tisíce ze zahraničních dělníků a rolníků bojují již v řadách Rudé armády. Naše povinnost, povinnost všech zahraničních komunistů, je formovat se v nové a nové oddíly pro posílení řad Rudé armády.

Vy, zahraniční dělníci a rolníci, jste povinni být ozbrojeni, jste povinni být připraveni k boji s kontrarevolucí a sociál-zrádci ve svých zemích.

Vstupujte neprodleně do Rudé armády a sdružte se s ruskými soudruhy v zájmu společné věci – obrany proletářské diktatury.

Vy, zahraniční rudoarmějci, budete spolehlivou záštitou vítězství proletariátu nad buržoasií ve všech státech. Ať žije Rudá armáda a její hrozné bodáky!

Hašek stejně jako jiní zahraniční komunisté věnoval velkou pozornost revolučním událostem ve střední Evropě. Když koncem února 1919 v Bavorsku vznikla sovětská republika, přivítal ji Hašek obšírným horoucím článkem „Převrat v Němec-

ku. (Bavorsko sovětskou republikou).¹ Popisoval v něm růst revolučního hnutí v Německu, vítaje především fakt, že německý proletariát odhalil konečně protilidovou úlohu pravicových sociálně demokratických vůdců.

Památce Karla Liebknechta a Rosy Luxemburgové a hrdinému boji německých spartakovců věnoval Hašek krátkou německy psanou báseň. Vyzýval v ní proletáře k semknutému ozbrojenému boji za sociální osvobození, za vyvlastnění kapitalistů, za vítězství světové revoluce. Báseň zněla:

„Spartaks Helden

Auf Brüder zu den Waffen,
lasst uns die Freiheit schaffen,
erhebt Euch Mann für Mann!
Laßt stille stehen die Dampfmaschinen,
kommt auf die Straße Proletar,
laßt jetzt das große Rad bedienen,
der früher sein Besitzer war.
Und kämpft fort und kämpft so lange,
bis deine Knechtschaft reißt entzwei,
die Weltrevolution ist im Gange,
die Weltrevolution wird Sieger sein.
Auf Brüder zu den Waffen,
lasst uns die Freiheit schaffen,
erhebt Euch Mann für Mann“.²

Jak jsme již řekli, časopisu „Krasnaja Evropa“ vyšla pouhá čtyři čísla. Od polovice března 1919, kdy sovětská vojska byla nucena z Ufy ustoupit, přestal časopis vycházet. Hnutí zahraničních komunistů, v jehož čele stál Hašek, existovat však nepřestalo; naopak se rozvíjelo do hloubky i do šířky.

Tak tedy pracoval Hašek v Ufě v Zahraniční komunistické straně (bolševiků), jejímž byl sekretářem, tak spolupracoval s listem „Krasnaja Evropa“, jehož byl vedoucím činitelem. Jeho práce byla velmi významná; přiváděla do řad internacionálních oddílů 5. armády nové bojovníky za věc socialismu, ukazovala zajatcům, odjíždějícím domů, jak se osvobodit z buržoasně-kapitalistického jha. V té době, v prvních třech

¹ Krasnaja Evropa č. 4, 8. března 1919.

² Krasnaja Evropa č. 2, 22. února 1919.

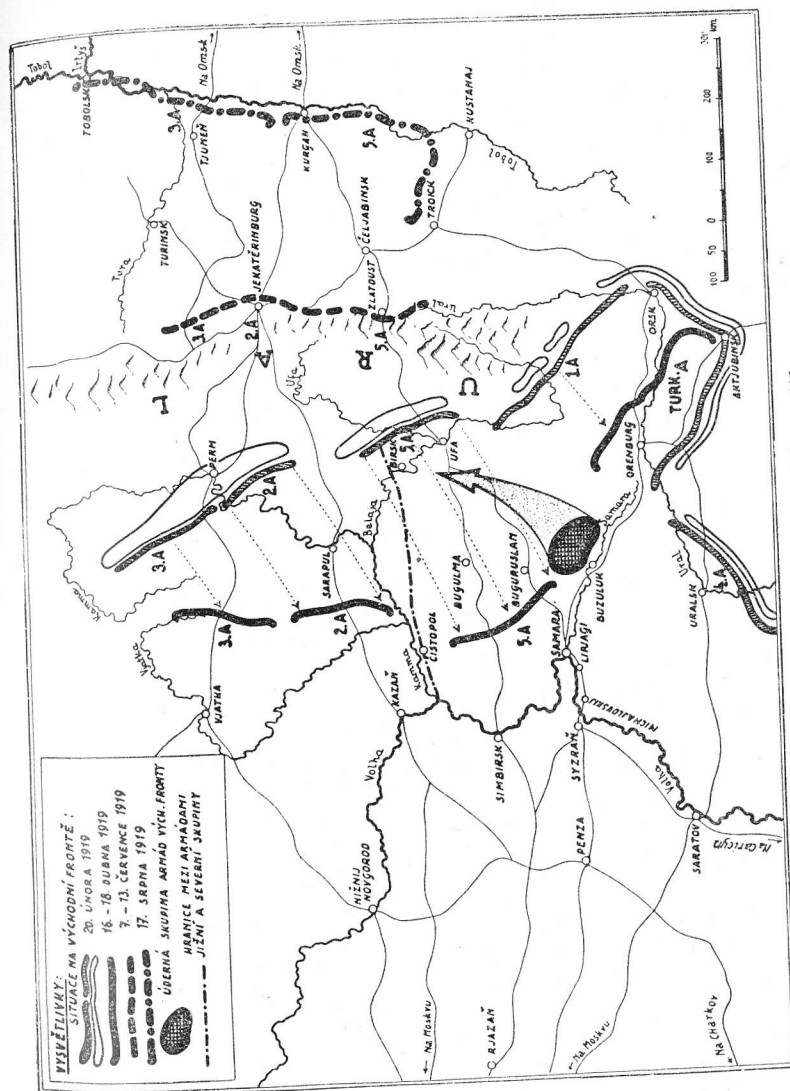
měsících roku 1919, vystupuje Hašek jako přesvědčený stoupenec myšlenek proletářského internacionalismu. Po jeho někdejší buržoasně nacionální myšlení, po jeho někdejší nenávisti k Němcům a Maďarům bez ohledu na jejich třídní, příslušnost nenajdeme již ani stopy. Hašek se do hnutí zahraničních komunistů plně zapojoval i později. Odtud pak vedla přímá cesta k jeho funkci náčelníka internacionálního oddělení, které bylo zřízeno v rámci politického oddělení 5. armády.

V březnu 1919 prožívalo Sovětské Rusko jednu z nejtěžších chvil své existence. Bylo smrtelně ohroženo náporem Kolčakových armád ze Sibiře.

Kolčakovi, „kterému pomáhaly všechny nejsilnější mocnosti světa, který měl ve své moci železniční trať, chráněnou statisícovými vojsky cizích mocností, mezi nimi i nejlepšími vojsky mezinárodních imperialistů“, ¹ se podařilo v době několika měsíců postavit silnou armádu, jejíž jádro tvořili bývalí carští důstojníci a příslušníci kulackých vrstev, kteří nenáviděli sovětskou moc. Kolčakov úder byl kombinován se slabšími pomocnými údery intervenčních sil v oblasti Petrohradu a v jižní, západní a severní oblasti evropského Ruska. Kolčakovo tažení je známo jako první tažení Dohody proti Sovětskému Rusku.

Kolčakova armáda přešla k ofenzivě již koncem února 1919, a to úderem severní skupiny vojsk proti 2. sovětské armádě. Za mohutného náporu nepřítele byla 2. armáda nucena ustupovat. Tím obnažila levé křídlo 5. armády, která nečítala více než 12 000 mužů a jež měla proti sobě střední skupinu Kolčakových vojsk, čítající 49 000 mužů. Tato střední skupina vojsk nepřítele přešla 6. března k ofenzivě proti levému křídlu 5. armády. Slabá 5. armáda byla vržena zpět, jsouc nucena v prvních dnech náporu nepřítele opustit Ufu. 5. dubna padl Beleběj, 16. dubna Buguruslan. 5. armáda – současně s ústupem 2. a 3. sovětské armády až k řece Vjatce – byla nucena ustoupit téměř až k Volze, opírajíc své levé křídlo o Simbirsk a pravé o Samaru. S jednotkami 5. armády opouštěla Ufu i redakce listu „Naš put“ spolu s Haškem. Redakce přesídlila do Beleběje, kde v druhé polovici března vyšla poslední čísla „Našeho puti“. Z Beleběje pak redakce ustupovala po železnici na západ směrem k Samara.

V dubnu 1919 se Kolčakovy armády octly v Povolží. Za

Schema Kolčakova nástupu a jeho porážky

¹ V. I. Lenin: Stati o vojenství, str. 391.

smrtného nebezpečí napjala bolševická strana všechny síly, aby Kolčákův nápor odrazila. Východní fronta byla posilována novými jednotkami. Do armády bylo mobilisováno tisíce stranických pracovníků. Současně se pracovalo na plánu porážky Kolčakových vojsk.

Již v březnu 1919 byla celá Východní fronta rozdělena na dvě skupiny. 2. a 3. armáda vytvořila severní skupinu, 1., 4., Turkestanská armáda a dočasně i 5. armáda byly spojeny ve skupinu jižní, již připadlo za úkol vést hlavní protiúder proti Kolčakovým vojskům. Podle směrnic Revolučního vojenského sovětu republiky a Revolučního vojenského sovětu Východní fronty vypracoval M. V. Frunze, velitel jižní skupiny a dosavadní velitel 4. armády, plán protiúderu. Od 10. dubna se soustřeďovala u Buzuluku silná úderná skupina, složená z různých jednotek všech armád jižní skupiny v čele s 25. divizí legendárního hrdiny občanské války Čapajeva, dočasně odvolaná ze sestavy 4. armády. Tato úderná skupina měla zaútočit severním směrem týlem bílých armád k Ufě, odříznout jim ústupové cesty a za současné ofensivy 5. armády je zničit.

Úderná skupina zahájila boj 28. dubna 1918. Energickým úderem se již 4. května zmocnila Buguruslanu a 17. května Belebeje. Pod úder 5. armády padla 13. května Bugulma. Za obzvlášť nepříznivého počasí pokračovala sovětská vojska v útočných operacích a 9. června dobyla Ufy, do níž jako první pronikly jednotky 25. Čapajevovy divise. 13. července se 5. armáda zmocnila Zlatoustu a o den později severněji operující 2. armáda Jekatěrinburku. 5. armáda pronikala přes uralský hřbet. Kolčákův původní plán spojit se s intervenčními vojsky operujícími na severu Ruska a poté s nepřátelskými vojsky operujícími v jižní části evropského Ruska byl rozbit.

Kolčakova armáda se začala rozpadávat. Ukázalo se, že jásot, který se zdvihl v dohodových státech při prvních přechodných úspěších „vrchního vládce Ruska“, byl předčasný. Kolčák byl nucen přistoupit k mobilisaci sibiřského dělnictva a rolnictva. To jeho moc podlomilo ještě více. Dělníci a rolníci, násilně mobilisovaní do kolčakovské armády a nenávidějící Kolčákův režim, v desetitisícových masách přecházeli na stranu Rudé armády. Kolčákův týl se otrásl pod úder rozsáhlého partyzánského hnutí, vedeného členy bolševické strany. Protipartyzánské trestné výpravy, jichž se částečně účastnily i čs. legie a jež se krutě vypořádávaly s místním obyvatel-

stvem, nemohly růstu partyzánského hnutí zabránit. Existuje mnoho zpráv o tom, že v řadách partyzánů bojovali i Češi a Slováci, bývalí rudoarmějci či zajatci nebo uvědomělí legionáři, kteří poznali svůj tragický omyl, odešli z legií a vstupovali buď do partyzánských oddílů nebo přímo do řad Rudé armády. Kolčákův režim se řítil do nezadržitelné záhuby.

Armády Východní fronty pokračovaly ve svém vítězném náporu proti vojskům nepřítele. V sedmidenních bojích před Čeljabinskem zlomila 5. armáda odpor nepřítele a 24. července 1919 obsadila město. Po vítězství u Čeljabinska se počátkem srpna 1919 všechny armády jižní skupiny pod velením M. V. Frunzeho obrátily na jih do střední Asie a vytvořily novou, Turkestanskou frontu. Pronásledování Kolčaka bylo svěřeno pouze 5. a 3. armádě. S posledními zbytky svých sil se Kolčák postavil jednotkám 5. armády, opíraje se o řeku Išim, na zoufalý odpor před Petropavlovskem. Po těžkých třínedělních bojích byly jednotky 5. armády poněkud zatlačeny zpět. V druhé polovici října přešly k nové ofensivě; 29. října Petropavlovsk padl. O několik dní později, 14. listopadu 1919, dobyla 5. armáda sídla Kolčakovy vlády, Omska. Po pádu Omska byla 3. armáda odvolána z fronty a úkol pronásledovat zbytky kolčakovských vojsk svěřen pouze 5. armádě. Ta pokračovala v útočných operacích, dostávajíc se do přímého styku s morálně rozloženými čs. legiemi. 22. prosince 1919 dobyla Tomska a 6. ledna 1920 Krasnojarska. V Kolčakově týlu, v Irkutsku, vzniklo v té době povstání, z něhož vzešla protikolčakovská vláda „politického centra“. Čs. legie, nucené uzavřít příměří s postupující 5. armádou, musely Kolčaka vydat „politickému centru“. Když pak počátkem února Irkutsk vážně ohrozily kontrarevoluční bandy, byl Kolčák na základě rozsudku revolučního tribunálu 6. února 1920 zastřelen. Vítězná 5. armáda vstoupila do Irkutsku 7. března 1920.

Sibiřská kontrarevoluce a první tažení Dohody bylo rozbito. Celá Sibiř – až na t. zv. Dálnévýchodní republiku – se stala opět sovětskou. Heroický boj 5. armády zůstal navždy zapsán v řadě nejslavnějších vítězství Rudé armády v období občanské a intervenční války.

Při této příležitosti je třeba ještě více odbočit a všimnout si práce, kterou rozvíjelo v období vítězného postupu 5. armády, v období od jara 1919 do jara 1920, vedení Československé komunistické strany na Rusi. Všimneme si této práce jen v hru-

bých obrysech, poněvadž mezi vedením strany a mezi českými a slovenskými komunisty a rudoarmějci na východní frontě nebylo v té době žádného styku. Čeští a slovenští komunisté v armádách Východní fronty, mezi nimi i Jaroslav Hašek, pracovali úplně samostatně, řídíce se pouze instrukcemi bolševické strany. K opětnému spojení čs. stranického vedení v Moskvě s českými a slovenskými komunisty na Sibiři došlo až na jaře 1920.

Vedení českých a slovenských komunistů v Sovětském Rusku prošlo od jara 1919 do jara 1920 několika organizačními změnami. Až do března 1919 řídil veškerou stranickou práci Ústřední výbor Československé komunistické strany na Rusi, zvolený na ustavujícím sjezdu strany koncem května 1918. Ústřední výbor strany vydával rovněž až do března 1919 jako svůj ústřední tiskový orgán časopis „Průkopník svobody“. V březnu 1919 došlo k několika změnám. Stranické vedení přesídlilo z Moskvy do Kyjeva. Tento krok odůvodňovalo stranické vedení jednak tím, aby mohlo intenzivněji pracovat mezi početnými českými kolonisty na Volyni, jednak tím, aby bylo blíže revolučním událostem, které probíhaly ve střední Evropě. Současně s přechodem z Moskvy do Kyjeva přestala v důsledku nepatrného stavu členstva – mnoho komunistů, i vedoucích, odešlo předtím do Československa – Československá komunistická strana na Rusi existovat. Novým představitelem českých a slovenských komunistů v Sovětském Rusku se stal „Ústřední výbor československých skupin Ruska a Ukrajiny při Ruské komunistické straně (bolševiků)“, který i nadále těsně spolupracoval s Federací zahraničních skupin, vrcholným to orgánem zahraničních komunistů v Rusku. Nové vedení přestalo vydávat časopis „Průkopník svobody“ a přikročilo k vydávání nového časopisu pod názvem „Pravda“, jehož první číslo vyšlo v Kyjevě počátkem května 1919. Po dobu své existence vydal Ústřední výbor čs. skupin celkem 28 čísel tohoto časopisu. V čele nového vedení stáli význační komunisté, mezi nimi Jan Synek, Julius Choráz a Jaroslav Salát. Koncem srpna 1919 byl Ústřední výbor čs. skupin nucen v důsledku náporu Denikinových vojsk, ohrožujících z jihu centrální evropské Rusko, přenést své sídlo opět do Moskvy. V důsledku toho, že bývalý Rakousko-uherský sovět dělnických a vojenských zástupců, který hrál důležitou úlohu v odesílání válečných zajatců domů, byl přetvořen ve federativní sovět, v němž svou sekci měli i Češi a Slováci, přestalo v říjnu 1919

existovat Československé oddělení lidového komisariátu národnosti, vytvořené v polovici května 1918. Posléze počátkem března 1920 byl podle pokynů výkonného výboru III. Komunistické internacionály likvidován Ústřední výbor Čs. skupin Ruska a Ukrajiny a vytvořeno místo něho „ÚV RKS(b)“, koslovenské byro agitace a propagandy při ÚV RKS(b), jehož hlavním úkolem se stalo odeslat všechny české a slovenské komunisty z Ruska do Československa pro posílení sociálně demokratické levice v zostřujícím se politickém boji. Centrální čs. byro pokračovalo ve vydávání časopisu „Pravda“. S Centrálním byrem začal od jara 1920 spolupracovat v Irkutsku i Jaroslav Hašek.

Po přenesení stranického vedení z Moskvy do Kyjeva v dubnu 1919 pokračoval Ústřední výbor čs. skupin Ruska a Ukrajiny v politické práci mezi Čechy a Slováky v evropském Rusku. Hlavní pozornost věnoval událostem v Maďarsku a Československu. V souvislosti se vznikem sovětské republiky v Maďarsku upozorňoval na jednání Dohody, která ve státech sousedících s Maďarskem – tedy i v Československu – koncentrovala vojenské síly k potlačení maďarské revoluce. V četných výzvách se obracel k českému a slovenskému proletariátu, aby zabránil „české měšťácké vládě zaprodané anglo-francouzsko-americkému kapitálu“ prolévat „dělnickou krev v zájmu mezinárodní buržoasie“, aby buržoasní československé vládě zabránil v použití armády proti sovětskému Maďarsku. Vyzýval český a slovenský proletariát k boji proti buržoasní vládě, proti Masarykovi, proti zrádným předákům sociální demokracie, poukazuje na příklad revolučního boje Kladenska. S radostí vítal první úspěchy maďarské revoluce, v jejíchž řadách – jak Ústřední výbor konstatoval – stálo i mnoho Čechů a Slováků, vznik slovenské sovětské republiky a neúspěchy a rozklad československé armády bojující proti Maďarsku. Seznamoval Čechy a Slováky s novým nebezpečím, které ohrozilo Sovětské Rusko z východu se strany Kolčaka a poukazoval na všestranné úsilí bolševické strany likvidovat toto nebezpečí, úsilí, do něhož byli povinni plně se zapojit čeští a slovenští komunisté. Ústřední výbor čs. skupin Ruska a Ukrajiny nezůstával však jen u slov. 15. května 1919 se usnesl mobilisovat všechny české a slovenské komunisty v centrálním Rusku do řad Rudé armády. Všichni, kdo by se tomuto příkazu nepodřídili, měli

¹ Pravda č. 2, 10. května 1919.

být vyloučení ze strany.¹ Čeští a slovenští komunisté odcházeli většinou do internacionální brigády, která se formovala na jaře 1919 na Ukrajině a jejímž velitelem byl Čech S. Částecký a politickým komisařem Čech František Kaplan. Tato internacionální brigáda, jejíž značnou část tvořili Češi a Slováci, se účastnila v létě 1919 těžkých bojů proti Denikinovi u Kyjeva a Tuly. V listopadu 1919, čítajíc v té době 2200 lidí, musela být jednak pro únavu, jednak pro značné nepořádky stažena z prostoru Serpuchova a přemístěna do Kazaně.²

Ústřední výbor čs. skupin udržoval po celý rok 1919 spojení s centrem revolučního hnutí v Československu, s Kladnem. Spojení bylo udržováno pomocí kurýrů. Podle pokynů z Československa odesílal Ústřední výbor domů schopné české a slovenské komunisty, aby posílili hnutí sociálně demokratické levice. Všichni komunisté, kteří odjížděli do Československa, procházeli před svým odjezdem stranickým školením, které bylo organizováno už v Kyjevě. Prošlo jím 32 komunistů, kteří pak všichni odjeli do Československa.³ Poněvadž z Československa docházely zprávy o nedostatku zkušených agitátorů, bylo v kursech pokračováno i po přechodu Ústředního výboru zpět do Moskvy. První kurs, trvající šest neděl, byl v Moskvě zahájen 4. září 1919 za účasti 15 posluchačů. Přednášelo se na tato témata: historický materialismus a ekonomické učení K. Marxe, ekonomická a politická diktatura proletariátu, sovětská výstavba a sovětská politika, krach II. Internacionály, III. Komunistická internacionála.⁴ 15. října 1919 byl zahájen druhý kurs, jež absolvovalo 14 komunistů.⁵ 10. listopadu začal probíhat třetí kurs za účasti 10 posluchačů a 15. prosince 1919 čtvrtý kurs za účasti 28 posluchačů. Program posledních kursů byl rozšířen; zahrnoval bod o českém hnutí v Rusku a o kontrarevoluční úloze čs. legií, tedy otázku v Československu velmi ožehavou, a bod o politických stranách v Čechách a o úkolech komunistické propagandy.⁶ Většina absolventů kursů byla odeslána do Československa. Za celý rok 1919 odjelo do Československa celkem 132 komunistů.⁷ Odváželi s sebou i příslušnou

politickou literaturu přeloženou do češtiny, jako Leninova díla „Stát a revoluce“, „Proletářská revoluce a renegát Kautský“, „dále resoluci VIII. sjezdu bolševické strany, „Azbooku komunismu“, významnou knihu „Čecho-slováci ve válce a v revoluci“ a jiný materiál. Významně tak přispívali k poznání a rozšíření Leninových myšlenek v Československu.

Velkou pozornost věnoval Ústřední výbor čs. skupin v tomto období i českým a slovenským zajatcům, vracejícím se domů. Ve všech městech, odkud se vypravovali zajatci domů, v Moskvě, Kyjevě, Smolensku, Ufě, Samaře, Syzrani, Kazani, Saratově, Tambově, Astrachani, Voroněži a Tule,² pracovali čeští a slovenští komunisté. Pracovali mezi zajatci jednak pomocí literatury a novin, jednak pomocí schůzí a meetingů. Usilovali o to, aby „cestou propagandy mezi válečnými zajatci byl vytvořen kádr uvědomělých komunistů, kteří by po svém návratu z Ruska mohli informovat český proletariát o ruské revoluci, kteří by mohli české dělníky seznámit s tím, že pro zlepšení jejich ekonomického postavení je nevyhnutelné vyrvat cestou sociální revoluce moc z rukou kapitalistů.“³ Také tím vykonal Ústřední výbor čs. skupin kus záslužné politické práce.

V prvních měsících roku 1920 práce Ústředního výboru čs. skupin značně ochabla.

Přesto, že tuto činnost českých a slovenských komunistů musíme vysoko hodnotit, bylo by zastíráním skutečnosti nevidět i její nedostatky. Vedení levicového českého a slovenského hnutí v Rusku se dopustilo několika velmi těžkých politických chyb, které význam jeho práce podstatně snížily. První chyba, již se dopustil ještě Ústřední výbor Československé komunistické strany na Rusi, se týkala formování českých a slovenských rudoarméjských jednotek.

Vedle fantastických plánů, s nimiž Ústřední výbor strany – lépe řečeno vojenská sekce čs. oddělení lidového komisariátu národností, jejíž práce ovšem podléhala kontrole Ústředního výboru – v létě 1918 vystoupil a které se pochopitelně neuskutečnily, přistoupilo vedení strany na podzim a v zimě 1918 k opatření, které mělo sice řádně podchytit formování českých a slovenských rudoarméjských jednotek, jež však celou věc komplikovalo a fakticky velmi poškozovalo. Vedení strany se

¹ Pravda č. 3, 17. května 1919.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 333, o. 1, l. 44.

³ IML, Partarchiv, f. 17, d. 288, o. 1, l. 8–11.

⁴ Tamtéž, 1. 1–2.

⁵ Tamtéž, 1. 3–4.

⁶ Tamtéž, 1. 5–6.

⁷ Tamtéž, 1. 8–11.

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 275, o. 1, l. 15.

² Průkopník svobody č. 40, 16. března 1919.

³ IML, Partarchiv, f. 17, d. 288, o. 1, l. 8.

totiž rozhodlo formovat tyto jednotky v Moskvě. Do celého evropského Ruska se rozjeli agitátoři, aby odesílali do Moskvy ty z řad bývalých legionářů či zajatců, kteří si přáli vstoupit do Rudé armády. To bylo správné. Horší ovšem bylo, že vedení strany chtělo v Moskvě formovat rudoarmějské jednotky i z těch oddílů, které už existovaly a které se již byly na různých frontách občanské a intervenční války. Proto odesílalo v prosinci 1918 a v lednu 1919 do Tambova, Penzy, Kazaně, Caricynu a jiných míst agitátory a písemné žádosti, podle nichž tyto bojující jednotky měly být staženy z fronty a odeslány do Moskvy. To nebylo jen těžkopádné, to bylo přímo v rozporu se zájmy revoluce, ohrožené se všech stran dorážejícím nepřitelem. Vedení strany nechápalo, že *ono* musí za českými a slovenskými rudoarmějci na frontu a ne čeští a slovenští rudoarmějci za ním do klidného zázemí, do Moskvy. Požadavek vedení strany se ovšem setkával s naprosto správným odporem příslušných vojenských míst. Tak penzenský sovět žádost odmítl s tím, že česká a slovenská rudoarmějská jednotka ve městě „je zálohou a doplňuje česko-slovenský pluk, nacházející se na syzraňské a uralské frontě. Kromě toho tato jednotka plní úkol trestního oddílu při potlačování kulackých povstání a v žádném případě nemůže být odeslána.“¹

Podobně se dalo i v Caricyně, odkud se v lednu 1919 snažil člen stranického vedení v Moskvě získat internacionální rotu (většinou českou) saratovského internacionálního praporu, bojující na kamyšinské frontě. Po vyslechnutí jeho žádosti mu však velitel X. armády oznámil, že „situace na frontě nutí jej odmítnout jeho přání.“ Velitel X. armády ho nadto požádal, aby přiměl rudoarmějce „nevystupovati v dané vážné době z armády.“² Soustřeďování českých a slovenských rudoarmějců v Moskvě z bojujících již oddílů bylo tedy naprosto nesprávné. Formování jednotek v Moskvě neznamenalo také příliš velkých úspěchů. Byla postavena jedna rota, která koncem října 1918 odešla na jižní frontu k Voroněži. To bylo vše. Druhá rota, trpící značnými vnitřními nepořádky, odešla po ukončení výcviku nikoli již na frontu, nýbrž do Československa. Obdobných chyb se ve vztahu k českým a slovenským rudoarmějským jednotkám – ovšem v poněkud jiném směru – dopouštěl i Ústřední výbor čs. skupin Ruska a Ukrajiny.

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 280, o. 1, l. 18–19.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 299, o. 1, l. 99–104.

Rozhodnutí přenést vedení strany z Moskvy do Kyjeva nebylo nejen nutné, ale pro celé hnutí přímo škodlivé. To byl další závažný nedostatek. Ústřední výbor odůvodňoval tuto změnu hlavně potřebou pracovat přímo mezi českými usedlíky na Volyni a být lépe ve spojení s Československem. Ovšem pracovat mezi českými kolonisty na Volyni, kteří dobře rozuměli rusky, mohla přímo sama bolševická strana. Když vedoucí čeští komunisté žádali Ústřední výbor Ukrajinské komunistické strany (bolševiků) o povolení přenést těžiště své práce do Kyjeva, odpověď, upozorňující jen velmi taktně a nevtíravě na jejich přední úkol, zněla, že se tak může stát „pouze s vědomím a za souhlasu Ústředního výboru Ruské komunistické strany v důsledku toho, že Východní fronta není ještě definitivně likvidována.“¹ Tuto předvídavou směrnicí čeští komunisté nepochopili, neuvědomili si, že Východní frontu tvoří i padesátitisícový sbor čs. legií, i když stažený do týlu. Téměř pětiměsíční práce na Ukrajině nepřinesla také valné výsledky; když koncem srpna 1919 vedení přešlo opět do Moskvy, bylo nuceno poukazovat „na neobyčejné obtíže, spojené s agitací mezi českými emigranty na Volyni a na neobyčejnou rozruchu na Ukrajině...“² Také školení a odesílání jednotlivých českých a slovenských komunistů na stranickou frontu do Československa bylo více náhodné a příležitostné než systematické. Jiných menších nedostatků v tomto ohledu bylo více.

Jiným velmi závažným nedostatkem bylo, že vedení strany nevěnovalo pozornost Východní frontě. Pracovaly tam její dvě tiskárny pouze do konce roku 1918, do doby, kdy čs. legie byly staženy do Kolčakova týlu. Po přechodu stranického vedení z Moskvy do Kyjeva žádné spojení s Východní frontou neexistovalo. Mezi čs. legiemi agitačně nepracovalo, ač právě v létě 1919 docházelo mezi masou legionářů a vedením legií k takovým rozporům, že hrozily vyústit v souvislosti s II. legionářským sjezdem v otevřenou vzpouru. Vypracovalo v Kyjevě v červnu 1919 pouze svolání k legiím a vyslalo na Východní frontu Jana Šynka a Julia Choráze.³ Federace zahraničních skupin musela českým a slovenským komunistům jejich povinnosti připomínat. Na zasedání Federace 23. července 1919, na němž se projednával význam srážky Rudé armády s čs. legiemi u stanice Mias, bylo konstatováno, že „je nevyhnu-

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 289, o. 1, l. 48.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 271, o. 1, l. 23.

³ Pravda č. 2 a 4, 14. a 28. června 1919.

telné zabývat se usilovnou agitací mezi těmito kontrarevolučními masami. A v prvé řadě je tato agitační práce povinností českých komunistů.¹ Ústřední výbor čs. skupin vypracoval pak plán na zřízení polní tiskárny na Východní frontě, který „se setkal se strany ruských soudruhů vesměs se souhlasem.“ Tiskárna však zřízena nebyla. Ve vztahu k čs. legiím zůstalo tak vedení českých a slovenských komunistů mnoho dlužno.

V souvislosti s tím, že Ústřední výbor čs. skupin neměl vůbec spojení s Východní frontou, neměl pochopitelně ani zdaléka představu o tom, kolik českých a slovenských rudoarmějských jednotek na Východní frontě bojuje, kolik českých a slovenských komunistů a rudoarmějců na východě vůbec je. Tato situace se začala poněkud zlepšovat v posledních čtyřech měsících roku 1919. V září byl vyslán jeden člen Ústředního výboru do oblasti Východní fronty, aby tam pracoval mezi zajatci. Při té příležitosti zjistil, že mnoho českých a slovenských rudoarmějců je začleněno do velitelské roty v Samaře, do gubernské Mimořádné komise (Čeky) v Ufě, do internacionálního praporu ve Zlatoustu a do internacionálního oddílu v Kazani.² Na základě zdaleka neúplných zpráv mohl Ústřední výbor ve zprávě o své činnosti za rok 1919 konstatovat, že „21 soudruhů koná službu instruktorů v různých částech Rudé armády, 2 vykonávají funkci politických komisařů, 2 jsou předsedy Mimořádných komisí, 2 soudruzi byli odveleni Ústředním výborem jako kontrarozvědka na Sibiř do čs. kontrarevolučního sboru a 1 je jako člen kontrarozvědky v armádě Petljury.“³ Styk s Východní frontou byl ovšem jen částečný a nepatrný.

Vedle všech těchto nedostatků se však projevil i závažný nedostatek organizační. Sekretariát Ústředního výboru čs. skupin, který po přechodu stranického vedení do Kyjeva zůstal v Moskvě, měl za úkol udržovat styk s jednotlivými českými a slovenskými komunisty i stranickými organizacemi. Sekretariát však vyvíjel jen nepatrnou činnost. Podle jeho statistického hlášení z dubna 1919 činil počet členů strany necelých 150 soudruhů. Hlášení ovšem uvádělo, že „počet jednotlivých členů, žijících ve středním Rusku, nedá se zjistit“ a že tedy udaná cifra „nemůže být směrodatnou.“⁴ Sekretariát tedy

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 266, o. 1, l. 1, 23.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 288, o. 1, l. 3—4, 6.

³ IML, Partarchiv, f. 17, d. 288, o. 1, l. 8—11

⁴ IML, Partarchiv, f. 17, d. 299, o. 1, l. 98.

neměl přehled ani o středním Rusku. O příslušnících strany v Povolží, na Sibiři a v jiných odlehlejších oblastech nevěděl vůbec nic. A přece je známo, že mnohem později, v dubnu 1920, tedy v době, kdy většina českých a slovenských komunistů se již vrátila do Československa, žilo na Sibiři a pracovalo v Rudé armádě 236 členů a kandidátů strany,¹ že ještě v létě 1920 mezi Čechy a Slováky v Turkestanu pracovalo 116 českých a slovenských komunistů.² To dosvědčuje, že stranické vedení nevěnovalo pozornost podchycení všech příslušníků strany, že práce v tomto ohledu významně pokulhávala. Je ovšem nutno říci, že tato situace se koncem roku 1919 značně zlepšila a že stranické vedení i v tomto směru vyvíjelo náležitou snahu. O tom svědčí již ten fakt, že podle statistických údajů v září 1919 bylo podchyceno již 330 členů strany³ a v prosinci 1919 již 401 členů strany a 37 sympatisujících.⁴

Většina těchto nedostatků byla za přímé pomoci výkonného výboru III. Komunistické internacionály a podle pokynů představitelů sociálně demokratické levice v Československu odstraňována „Centrálním čs. byrem agitace a propagandy při ÚV RKS(b)“ až na jaře 1920.

Čeští a slovenští komunisté a rudoarmějci na Východní frontě nebyli tedy až do jara 1920 se stranickým vedením v Kyjevě a v Moskvě ve styku. Mezi těmi, kdo pracovali samostatně, řídíce se pouze direktivami bolševické strany, byl i Jaroslav Hašek.

Jak jsme již uvedli, po pádu Ufy v polovici března 1919 ustoupila redakce časopisu „Naš put“ spolu s Haškem do Belebeje. Tam časopis za Haškovy spolupráce vycházel dále. Pod počátečním nápoem Kolčakových vojsk musela však Rudá armáda opustit i Belebej. Aby bylo umožněno vydávat časopis i nadále, byly redakce i tiskárna nuceny přemístit se do vlaku a ustupovat po železniční trati až k Samaře. Když pak Rudá armáda přešla koncem dubna k protiúderu a vrhla Kolčakova vojska zpět, pojízdná tiskárna spolu s Haškem se obrátila opět na východ. 9. června dobyla 5. armáda Ufy. Hned v prvních dnech po jejím pádu přešla do Ufy i redakce časopisu a začala opět pracovat v téže tiskárně, v níž pracovala

¹ Izvěstija Sibirskogo bjuro CK RKP(b) č. 14, Omsk 28. listopadu 1920.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 338, o. 1, l. 8.

³ IML, Partarchiv, f. 17, d. 288, o. 1, l. 1—2.

⁴ Tamtéž, l. 8—11.

[illegible]

již na začátku roku 1919. V Ufě Hašek pobýval pak až do polovice srpna 1919, kdy spolu s redakcí časopisu přešel do Čeljabinska. Časopis však již nevycházel pod starým názvem. Byl pře-

zván na „Krasnýj strelok“ („Rudý střelec“). První jeho číslo bylo vydáno pojízdnou tiskárnou již koncem dubna 1919. Časopis pak vycházel pravidelně jako orgán politického oddělení 5. armády po celý zbytek roku 1919 a v roce 1920. Jaroslav Hašek byl i nadále jeho spolupracovníkem. Tato spolupráce se stala jedním z významných odvětví jeho činnosti v 5. armádě až do konce roku 1919. O tak těsné spolupráci, jak tomu bylo v prvních měsících r. 1919, se však nedalo mluvit. Hašek, zavalen mnoha jinými politickými a organizačními úkoly, psal do nového časopisu nepoměrně méně článků než do „Našeho putí“.

Březen (Zlatoust)

Březan (Bírs)

Odlukou církve od státu zbavili nás platu, prohlašující, že se zaměstnáváme ne prací, ale okrádáním. Proto my duchovní se shromažďujeme okolo Alexandra IV., bohem nám daného sjednotitele a tvůrce nové monarchie na svaté Rusi.

Ať mu pomůže bůh v tomto velkém díle, ať sešle na národní armádu požehnání boží.

V městě jsme postříleli několik tuctů bolševiků, jímž jsme odebrali boty a prodali do skladiště pluku. Dnes jsem našvihal několika vojákům, aby nezapomněli, že disciplína – je strach boží!

Duben (Ufa)

Náš pluk Ježíše Krista uspořádal židovský pogrom. Každý, komu je drahá obnovená vlast a život církevní, kdo si váží svatého učení evangelického, komu jsou drahá přikázání Kristova, šel bít židy. Já sám jsem zabil šavli na hlavní ulici jednu stařenu.

Ať nás pán posílí ve službě pravdě boží a na slávu zatímní sibiřské vlády!

Duben (Belebej)

V Belebeji jsme postavili řadu šibenic. Nechtě se šibenice Alexandra stanou opravdovou školou života, pramenem živé vody, kterou pán náš Ježíš Kristus dal nám ve svém evangelickém učení.

Květen (Ufa)

Na frontě triumfuje Antikrist. Rudí nás vyhnali z Buguruslanu. Zítra uspořádá přeosvícený biskup Andrej procesí po celém městě.

Po procesí bude opět židovský pogrom, neboť ufimská posádka, brigáda uralských horských střelců, potřebuje výstroj.

Červen (Ufa)

Zdá se mi, že jsme zbytečně mobilisovali Tatary a Baškiry kolem zapomenutého oltáře pravoslavné církve.

Naši vyklidili Menzelinsk. Rudí nás honí po Kamě. Do jejich zajetí padl jeden kněz, sloužící u kulometu ve 27. čeljabinském pluku, a oni ho místo lásky křesťanské zastřelili. Rudí střelci začali pronásledovat stále krutěji armádu cara Kolčaka. Včera biskup Andrej ve svém kázání v kostele řekl: „Lépe krev svou prolít a dočkat se konce mučednického než vydat Ufu na zhanobení rudým“, a dnes již odejel z Ufy.

Ve zvláštním dopise nás zve, abychom ho následovali, abychom šli hrdinskou cestou utrpení, na obranu svatyň. Náš

vlak odjíždí zítra ráno v šest hodin na Zlatoust. Věřím, že za boží pomoci stačíme ještě postřílet do rána poslední skupinu rudých zavřenou ve vězení.

Červenec (Čeljabinsk)

Vzmuž se, Alexandře IV. Jdi na svou Golgotu. S tebou je kříž svatý, šlechta, kupci, důstojníci i statkáři. Tvé vojsko, rozbité rudými, přechází na jejich stranu, ale s tebou je vojsko nebeské.

Rudí vzali Ufu, Perm, Kungur, Krasnoufimsk, jdou na Jekatěrinburk a blíží se k Zlatoustu. „Oči mé slábnou v slzách, je zneklidněno srdce mé“ (Pláč Jeremiášův, hl. 2, st. 11). Evakuujeme Čeljabinsk.

Červenec (Omsk)

Pane! Odpusť nám náš strach před bolševiky,

jsme zstrašeni rudými střelci.
Zneklidňuje nás neznámý konec.¹
Evakuujeme Omsk.“

Ostrými protiklady svatých přikázání a skutečných činů příslušníků církve bojoval Hašek proti spojení církevních představitelů se sibiřskou kontrarevolucí. K této tematice se Hašek na stránkách časopisu ještě několikrát vrátil (na př. „V dílně kontrarevoluce“, „Krasnyj strelok“ č. 80, 29. července 1919).

V druhém typu článků informoval Hašek rudoarmějce o situaci a událostech v zemích nepřátelské Dohody. O tom, jak pozorně sám tyto události sledoval, svědčí jeho článek „Nářek z Japonska.“²

„Nářek z Japonska

Existuje jakýsi anglický časopis pod názvem „Japan Advertiser“. Vydává se při dvoře japonského mikada v Tokiu.

Přeložíme-li všechny jeho stati a zamyslíme-li se nad jejich smyslem, stane se zřejmým, že se jednohlasně snaží dokázat nezbytnost amurské dráhy a amurského kraje pro anglický kapitál a obchod.

¹ V ruském originále verš.

² Krasnyj strelok č. 123, 26. září 1919.

To za prvé. Za druhé mnoho píší o tom, že rudý přízrak bolševismu se vznáší nad Amurem.

Tak jakýsi David P. Francis, bývalý americký vyslanec v Petrohradě, oznamuje anglické diplomacii a bankérům, že bolševici v Petrohradě nacionalisovali všechny ženy a že ženy komisařů v Moskvě koupají své psy v šampaňském...

Jakýsi kapitán Robin, člen americké misse v Sibiři, straší anglické kapitalisty a měšťáky mraveništi.

„Padne-li kterýkoli Američan nebo Angličan v Sibiři do rukou bolševiků – píše – čeká ho následující osud. Bolševici ho sléknou do naha a přivázaného na kůlu hlavou dolů vrhají do mraveniště.“

Děsivý obraz pro anglické kapitalisty.

Píší v tom časopise i představitelé našeho pravoslavného duchovenstva.

Jakýsi běželec, chrámový arcikněz G. N. Krugovoj obrací se k biskupům anglické církve, aby podnikli křížovou výpravu proti bolševikům.

Ale křížová výprava proti bolševikům, to je otázka pro Dohodu velmi obtížná.

Z článků, přetištěných v tomto časopise z londýnských novin „Times“ a amerického „New York Herald“, je možno soudit o náladě Američanů vzhledem k ruské otázce.

Tak „New York Herald“ je silně znepokojen tím, že Anglie podle platné obchodní smlouvy se sibiřskou vládou nepomohla Japonsku upevnit jeho postavení v amurské oblasti.

Anglický „Times“ je silně znepokojen ohledně zlatých dolů na řece Leně.

Japonské noviny „Niši-Niši“ necítí se zcela spokojeny ve vztahu k Americe a Anglii, nazývajíce spojení svého mikada „lačnými ovládnout Sibiř, v níž obchod náleží Japonsku.“

Silně se znepokojují též pokud se týče Číny. Tam, za Žlutým mořem, proti ostrovu Nippon spí obr, jehož úderu se bojí: na 400 milionů obyvatel Číny, chudých, hladových, o nichž doktor Ku, představitel Číny v „lize národů“, s neklidem píše, že jednoho dne všichni stanou v táboře bolševiků.

„Je nutno přijmout vážná opatření – pláče zrádce čínského proletariátu doktor Ku – Čína je přeplněna agitátory-bolševiky.“

Pod tímto článkem následuje telegram: „Americký senát ve Washingtoně nabídl japonskému generálu Kukuza Otanovi zlatý řád za úspěšné vedení boje s bolševiky na Sibiři.“

Chtělo by se mi napsat do „Advertiseru“: „Pane redaktore! Světová revoluce proniká i přes zlaté řady generála Kukuza Otany. Hranice revoluce projde i Tokiem i Washingtonem i Londýnem. Rozdrtí na svém historickém postupu i boha chrámového arcikněze Krugového i imperialistický a ziskuchtivý svět. Tyto největší události, jimž rovných nepoznala historie ani samo lidstvo, půjdou svým vývojem bez Woodrow Wilsona, Clemanceau a Lloyd Georga, kteří zmizí beze stopy ve vlnách světové revoluce.“

Článek je pozoruhodný nejen Haškovým přehledem světových událostí, nejen naznačením rozporů mezi imperialistickými státy, ale především jeho předvídavým hodnocením budoucí úlohy mohutné Číny, jejíž mnoho příslušníků bojovalo tehdy v řadách 5. armády. V dalších člancích si Hašek všiml protisovětského postoje Společnosti národů, ohlasu, který vyvolala porážka Kolčakových armád v zemích Dohody („Anglo-Francouzi v Sibiři“, „Krasnyj strelok“ č. 106, 6. září 1919) i stavu vnitřně rozložených čs. legií. V roce 1919 napsal tak Hašek řadu článků do časopisu „Krasnyj strelok“. O rok později se Hašek na stránkách téhož časopisu téměř omlčel. Výjimkou je článek „Bílí o 5. armádě“ („Krasnyj strelok“ č. 167, 15. srpna 1920), psaný u příležitosti druhého výročí vzniku 5. armády a líčící vítězné údery 5. armády a zklamání naděje bílých. Hašek však v té době přispíval horlivě do jiných armádních i stranických časopisů.

Články, které psal Hašek v r. 1919 do časopisu „Krasnyj strelok“, neměly jen informativní charakter. Byly to články, které značnou měrou přispívaly k upevňování bojového morálního ducha příslušníků 5. armády. Haškovy články, sledované s velkou pozorností, dokazovaly nezvratnou jistotu vítězství proletářského Ruska nad jeho nepřáteli a hrály značnou úlohu v politické výchově rudoarmějských mas. To ostatně ocenili již tehdy a pak i později příslušní sovětské stranické i vojenství činitelé.

Spolupráce s časopisem „Krasnyj strelok“ představovala však jen malou část Haškovy politické práce v 5. armádě v r. 1919. Vedle ní vykonával Hašek řadu jiných veřejných i stranických funkcí.

Hned po dobytí Ufy 5. armádou byl Hašek jmenován vedoucím Rakousko-uherského sovětu vojenských a dělnických

zástupců v Ufě. Stalo se tak 20. června 1919.¹ Sovět měl za úkol nejen řídit dopravu válečných zajatců domů, ale pracovat mezi nimi i politicky, připravovat je na úkoly, které na zajatce-proletáře čekají ve vlasti. Haškovi byla svěřena vedoucí funkce v sovětu zřejmě pro jeho zkušenosti, které získal v hnutí zahraničních komunistů. Činnost sovětu se ovšem nevztahovala jen na Ufu, nýbrž na celou ufimskou gubernii. Funkci vedoucího Rakousko-uherského sovětu vykonával Hašek až do svého odchodu do Čeljabinska, do polovice srpna 1919.

Pokud se týče přímých stranických funkcí, byl Hašek v létě 1919 sekretářem stranické buňky v tiskárně časopisu „Krasnyj strelok“. I to byla funkce významná, neboť buňky bolševické strany měly uvádět v život usnesení vedoucích orgánů strany, vychovávat komunisty politicky, organisovat politicko-výchovnou práci mezi nestraníky příslušného útvaru, bojovat proti porušování stranické i vojenské disciplíny, podporovat komisaře a velitele. Hašek vykonával tuto funkci odpovědně a s velkou iniciativou. Jako mluvčí tiskařů politického oddělení 5. armády bojoval za jednotu odborové organizace tiskařů, za Rudý svaz tiskařů a proti žlutému svazu tiskařů, který až do léta 1919 zaujímal v celoruském měřítku význačné postavení v odborovém hnutí tiskařů. Z iniciativy Haškovy došlo 1. června 1919 ke schůzi všech příslušníků tiskárny, tehdy ještě pochodové, na níž byl posuzován problém existence dvou svazů tiskárenských pracovníků. Schůze se jednomyslně vyslovila pro Rudý svaz tiskařů a žlutý svaz „jako škodlivý práci tiskařů a překážející v sjednocení v jedinou družnou rodinu všech pracovníků v tiskárenství a nahrávající do rukou kontrarevoluce“ prohlásila nepřítelem lidu.² V rámci příprav na celoruskou konferenci tiskárenských pracovníků svolal pak Hašek jako sekretář stranické buňky 12. června 1919 konferenci pracovníků všech tiskáren 5. armády. Byly na ní probírány pracovní podmínky zaměstnanců tiskáren a za 5. armádu zvolen jeden delegát na celoruskou konferenci tiskařů, která se měla konat 15. července 1919.³

To je jen ukázka Haškovy mnohostranné činnosti jako sekretáře stranické buňky. Úkolů, které měla stranická buňka řešit, bylo mnohem více.

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, l. 78.

² Krasnyj strelok č. 34, 4. června 1919.

³ Krasnyj strelok č. 40, 11. června 1919.

Od léta 1919 organisovala politická oddělení všech sovětských armád zvláštní krátkodobé stranické kursy, které měly prohloubit theoretické znalosti marxismu-leninismu i znalosti praxe sovětské výstavby u rudoamějců-komunistů. Tyto kursy byly 21. července 1919 zahájeny i v 5. armádě, a to společným úsilím politického oddělení 5. armády a ufimského gubernského výboru bolševické strany. Jejich posluchačstvo tvořili jak příslušníci armády, tak i komunisté z řad odpovědných sovětských civilních pracovníků. Trvaly 14 dní. Do třetího kursu zahájeného 29. srpna 1919 bylo mimo jiné přijato i 12 zahraničních komunistů, jmenovaných Zahraniční komunistickou stranou (bolševiků).¹ V této straně, jak se hned zmíníme, hrál vedoucí úlohu Jaroslav Hašek. Není tedy pochyby o tom, že Hašek se stranickými kursy spolupracoval, že patrně již v tomto období sám v nich přednášel. To byla další stránka mnohotvárné jeho činnosti v 5. armádě, stránka, která se u něho později stala úplně samozřejmou a ve srovnání s funkcemi, které tehdy měl, vedlejší.

Hlavní náplní Haškovy politické práce v 5. armádě zůstávala však v tomto období jeho činnost v hnutí zahraničních komunistů.

Zahraniční komunisté nepřestali pracovat ani za těžké doby vpádu Kolčakových bílých armád do středního Povolží. Když Rudá armáda odrazila Kolčakovův nápor, přešli opět do Ufy. Hašek zůstal i nadále jedním z vedoucích činitelů tohoto hnutí, sekretářem Zahraniční komunistické strany (bolševiků). V roce 1919 rozvinuli zahraniční komunisté svou činnost mezi cizozemci do velké šíře i hloubky.

Hlavní formou jejich práce zůstalo v prvních týdnech po dobytí Ufy pořádání schůzí a meetingů. Všechny tyto schůze nebudeme vypočítavati; všimneme si jen některých thematicky typických přednášek.

Tak již 9. července svolala Zahraniční komunistická strana (bolševiků) v Ufě meeting „všech občanů maďarské, československé, německé a rakouské republiky.“ Pozvánku podepsal jako sekretář strany Jaroslav Hašek. Na programu byla přednáška „Versailleský mír s Německem a mezinárodní situace.“² Obdobný meeting, spojený s koncertem, pořádala strana 20. července 1919. Řečníci mluvili rusky, německy a maďarsky

¹ CGAKA, f. 185, o. 2, d. 592, l. 20—22.

² Krasnyj strelok č. 63, 9. července 1919.

na themata: 1. Přestavba Evropy a světová revoluce. 2. Osvo-
bození Sibíře. 3. Co má nyní dělat každý cizozemec, osvobo-
zený ze jha bílých katanů. Na meetingu bylo přítomno asi
1500 lidí. Přítomnými byla přijata resoluce slibující všemi si-
lami podporovat sovětskou republiku.¹

V pořádání takových schůzí pokračovali zahraniční komu-
nisté i po přechodu politického oddělení z Ufy do Čeljabinska.
17. září 1919 uspořádali za přítomnosti více než 1000 lidí
meeting spojený s koncertem, na němž řečníci mluvili rusky,
maďarsky, německy a srbsky na thema: Vítězství na východě
osvobodí západ. První vystoupil Jaroslav Hašek s projevem
předneseným rusky. Na meetingu byla přijata resoluce, v níž
se mimo jiné pravilo, že přítomní „jsou připraveni vstoupit
kdykoli do řad Rudé armády pro konečné vítězství nad gene-
rálsko-kozáckou nahajkou Kolčaka a Denikina, které řídí
imperialisté západu.“² Na obdobném meetingu 7. října 1919
se většina přítomných maďarské, německé, české, slovenské,
rumunské a polské národnosti rozhodla vstoupit do řad Rudé
armády.³

Mnoho takových meetingů a schůzí se konalo i později.
Řídila je však již nikoli Zahraniční komunistická strana (bol-
ševiků), nýbrž internacionální oddělení 5. armády.

Zahraniční komunisté nerozvíjeli politickou práci jen mezi
cizozemci, především mezi zajatci, poskytovali i cennou po-
moc orgánům kontrarozvědky politického oddělení 5. armády.
Byli podrobně informováni o situaci a náladách v řadách ci-
zozemců v těch oblastech, které 5. armáda osvobodila. Vše-
chny nitky této práce se scházely opět v rukou Jaroslava Haš-
ka. Již 30. července 1919 žádal Hašek v tajném přípisu politic-
ké oddělení, aby odvelelo do Čeljabinska, jehož šest dní před-
tím 5. armáda dobyla, tři zahraniční komunisty „za účelem
organisace bývalých válečných zajatců, občanů Německa,
Maďarska, Rakouska a jiných zemí osvobozených naší armá-
dou.“ Tuto naléhavou žádost odůvodňoval tím, že mezi zajat-
ci v Čeljabinsku pracovala v protisovětském smyslu cizozemská
skupina pravicových socialistů. Jménem výboru Zahraniční
komunistické strany (bolševiků) žádal Hašek zároveň politické
oddělení o souhlas organisovat v Čeljabinsku při výboru bolše-
vické strany tajné oddělení, které mělo pomáhat odhalovat

špiony, vysílané z čs. legií v uniformách zajatých Rakušanů
do týlu 5. armády.¹ I tak pomáhali zahraniční komunisté 5. ar-
mádě v boji proti nepříteli.

Politické oddělení 5. armády vysoce oceňovalo práci zahra-
ničních komunistů, práci Jaroslava Haška. Bylo si vědomo to-
ho, že nepřitelem 5. armády nejsou jen vojska ruských kontra-
revolucionářů, ale i intervenční vojska cizích států, mezi nimi
vojska československá, polská, srbská a jiná. Příslušníci těchto
vojsk cizích národností jednak přecházeli frontu, jednak se
ocitali v zajetí Rudé armády. Bylo nutno provádět mezi nimi
usilovnou politickou práci. Podobně bylo nutno pracovat
i mezi bývalými válečnými zajatci, kteří ještě v statisícových
masách žili na Sibíři a kteří se za vítězného postupu 5. armády
ocitali v jejím týlu. U vědomí toho přistoupilo politické oddě-
lení 5. armády k některým opatřením, která měla práci za-
hraničních komunistů usnadnit a současně umožnit její doko-
nalejší řízení.

Zahraniční komunisté rozvíjeli z počátku činnost úplně
samostatně a s politickým oddělením 5. armády pouze spolu-
pracovali. V červenci 1919 byl však výbor Zahraniční komu-
nistické strany (bolševiků) přičleněn přímo k politickému
oddělení 5. armády. O něco později byla strana zrušena a změ-
něna v zahraniční sekci politického oddělení 5. armády. Po-
čátkem září 1919 se zahraniční sekce změnila v internacionální
oddělení jako přímou součást a jeden z odborů politického
oddělení 5. armády.

Internacionální oddělení bylo v té době v Sovětském Rusku
zvláštností. Nebylo zahrnuto do oficiálních tabulek jednotli-
vých politických oddělení armád. Kromě 5. armády existovalo
pouze v několika armádách, a to v těch, které se na svém postu-
pu setkávaly s velkým počtem příslušníků cizích národů.

Vedoucím přechodně existující zahraniční sekce byl jmeno-
ván Jaroslav Hašek. Když se pak zahraniční sekce změnila
v internacionální oddělení, byl Hašek rovněž jmenován jeho
náčelníkem. Stalo se tak 5. září 1919.² Internacionální odděle-
ní se pod Haškovým vedením stalo významnou součástí poli-
tického oddělení 5. armády, jsouc v seznamu jednotlivých
odborů politického oddělení uváděno na jednom z předních
míst. Jmenování do tak významné funkce svědčilo o tom, že

¹ Krasnyj strelok č. 73 a 75, 20. a 23. července 1919.

² Krasnyj strelok č. 117, 19. září 1919.

³ Krasnyj strelok č. 133, 8. října 1919.

¹ CGAKA, f. 185, o. 2, d. 600, l. 47.

² CGAKA, f. 185, o. 2, d. 68, l. 52.

Hašek pracoval svědomitě, že všechny své síly dával do služeb proletářské revoluce, svědčilo o důvěře, které se těšil u vedoucích představitelů 5. armády. Hašek, jako náčelník internacionálního oddělení, se účastnil všech schůzí vedoucích funkcionářů politického oddělení 5. armády a bral podíl na všech rozhodnutích, která politické oddělení činilo. Ve funkci náčelníka internacionálního oddělení, jež mimo Haška podle tabulek z dubna 1920 mělo 11 členů,¹ setrval pak přesně jeden rok.

V souhlase s politickým oddělením 5. armády viděl Hašek hlavní úkol internacionálního oddělení ve vedení „organisačně agitační práce mezi cizozemci na Sibiři v oblasti 5. armády.“ Jednotlivé dílčí úkoly pak formuloval takto: „Popularisace autority dělnicko-rolnické sovětské moci. Objasňování programu komunistické strany. Široká propaganda idejí světové proletářské revoluce a diktatury proletariátu. Příprava cizozemců ke vstupu do Rudé armády. Formování (podle možnosti) internacionálních částí, oddílů atd. Organizace komunistických buněk v internacionálních oddílech Rudé armády. Vydávání letáků, svolání a novin „Nachrichten – Hirek (Zprávy zahraniční sekce politického oddělení 5. armády)“ v cizích jazycích. Rozšiřování stranické literatury v cizích jazycích.“²

Cizozemce v oblastech osvobozených 5. armádou, mezi nimiž internacionální oddělení v čele s Haškem pracovalo, bylo možno rozdělit na dvě velké skupiny. První skupinu tvořili bývalí zajatci z imperialistické války, většinou Němci a Maďarští, kterých bylo na Sibiři ještě na 500 000. Do druhé skupiny patřili ti příslušníci cizích národů, kteří sloužili v řadách kontrarevolučních intervenčních vojsk a kteří buď přeběhli k 5. armádě nebo zůstali v oblastech obsazených 5. armádou. Byli to především Češi a Slováci z morálně rozložených čs. legií, dále Srbové, Poláci, Rumuni a nepatrný počet Američanů a Italů. Čím hlouběji postupovala 5. armáda do nitra Sibiře, tím více cizozemců přibývalo.

Mezi těmito příslušníky cizích národů rozvíjelo internacionální oddělení horlivou činnost. V období tří měsíců, za srpen až říjen 1919, uspořádalo pro ně jen v Čeljabinsku 12 koncert-meetingů, 18 schůzí v táboře cizozemců a 9 besed. Oddělení

¹ CGAKA, f. 185, o. 2, d. 58, l. 94–96.

² Haškova zpráva o práci oddělení za srpen-listopad 1919 (CGAKA, f. 185, o. 2, d. 592, l. 85–86). Odtud čerpány i další údaje.

se však neomezovalo jen na práci v Čeljabinsku, ale pracovalo i v přilehlých oblastech. Tak v témž období (srpen až říjen) uspořádalo dva koncert-meetingy, pět schůzí v táboře cizozemců a tři besedy v Kurganě (250 km východně od Čeljabinska), dva koncert-meetingy a šest schůzí v Trojicku (120 km jižně od Čeljabinska) a koncert-meeting v Kustanaji (250 km jihovýchodně od Čeljabinska). Při těchto akcích osvětlovali pracovníci internacionálního oddělení cizozemcům význam existence proletářského Ruska, jeho mezinárodní postavení a přesvědčovali cizozemce-proletáře o jejich povinnosti bránit socialistické Rusko.

Internacionální oddělení nepracovalo však jen pomocí schůzí, přednášek a besed, ale i pomocí tisku, novin a letáků. Práce oddělení se rozrostla do značné šíře. Oddělení vydávalo agitační literaturu v jazyce německém, maďarském, českém, polském, rumunském a srbském. Za uvedené období (srpen až říjen 1919) vydalo 2600 exemplářů německy psaného časopisu „Rote Fahne“, 1800 exemplářů polsky psaného časopisu „Tribuna komunistyczna“, 900 exemplářů německo-maďarského časopisu „III. Internacional“ a po 3000 exemplářích „Zpráv politického oddělení 5. armády“ („Nachrichten-Hirek“) v různých cizích jazycích. Mimo to vydalo v tomto období 26 000 různých svolání v německé a maďarské řeči, 5000 českých svolání, obracejících se k čs. legiím, a 3000 výtisků písně Internacionály v různých cizích jazycích. Později, v roce 1920, začalo internacionální oddělení vydávat i řadu jiných časopisů, jako byly německy psané „Weltrevolution“ a „Sturm“ a maďarsky psaný „Roham“. Od politického oddělení dostalo za úkol pracovat nejen mezi cizozemci, ale i mezi těmi národnostmi, na jejichž území se 5. armáda pohybovala. Internacionální oddělení dostalo za úkol vydávat časopisy i v jazycích těchto národností. Přes velké potíže začalo tak internacionální oddělení vydávat burjato-mongolskou „Zár“, baškirský časopis a korejsko-čínský časopis.

Práce, kterou internacionální oddělení v tomto směru vyvíjelo, byla obrovská. Všechny její nitky se sbíhaly v rukou Jaroslava Haška. Jaroslav Hašek, neuvěřitelně neúnavný pracovník, stál v čele všech akcí internacionálního oddělení. Jen práce, kterou si vyžadovalo řízení a vedení oddělení, přesahovala takřka síly jednoho člověka. S tím se však Hašek nespokojil. Jsa obklopen štábem spolupracovníků a překladatelů, osobně celou tiskovou akci vedl, osobně jednotlivé časopisy redigo-

val, osobně do nich psal.¹ Je si při tom nutno uvědomit, že na příklad baškirský časopis redigovaný Haškem byl vůbec prvním časopisem vydávaným v baškirském jazyce.² Jen tento úsek jeho politické práce v 5. armádě stačí, abychom mohli Haška ocenit jako neúnavného a přesvědčivého bojovníka za věc ruského proletariátu.

Agitačními akcemi mezi cizozemci ovšem činnost internacionálního oddělení nekončila. Z těch cizozemců, kteří si uvědomovali význam prvního socialistického státu na světě a projevíli přání vstoupit do Rudé armády, formovalo internacionální oddělení internacionální oddíly 5. armády. O tom, že tato práce byla úspěšná, svědčí počet 720 cizozemců, kteří v uvedeném období (srpen až říjen 1919) vstoupili prostřednictvím internacionálního oddělení do Rudé armády. Internacionální oddělení formovalo internacionální oddíl při velitelství v Čeljabinsku a internacionální prapor při 35. odloučené brigádě. Není pochyby o tom, že v těchto oddílech byla i řada českých a slovenských rudoarmějců. V uvedených oddílech organizovalo internacionální oddělení současně stranické buňky.

Internacionální oddělení věnovalo pozornost sovětskému hospodářství. Do jednotlivých ruských průmyslových podniků odesílalo specialisty z řad cizozemců. Od srpna až do října 1919 bylo odesláno celkem 468 specialistů.

Obdobnou rozsáhlou práci vykonávalo internacionální oddělení v čele s Haškem i tehdy, když v prosinci 1919 přesídlilo spolu s politickým oddělením 5. armády z Čeljabinska do Omska. Tam Hašek pracoval až do dubna 1920. O mnohostranosti práce internacionálního oddělení svědčí jen ten drobný fakt, že 2. ledna 1920 bylo v čele „s tureckým komunistou Sutafig Achmetem odesláno 12 tureckých dobrovolců k dispozici Turkestanské armádě“³ s úkolem konat v této armádě, již velel M. V. Frunze, výzvědnou činnost. Hašek, jak jsme se již zmínili, se účastnil všech významných porad pracovníků politického oddělení 5. armády. Na jedné z takových porad, konané 12. února 1920, se rozhovořil hlouběji o práci a perspektivách práce internacionálního oddělení.

¹ Až na jednotlivá čísla nejsou dosud uvedené časopisy internacionálního oddělení blíže známy.

² M. Skarkov: Jaroslav Hašek (Kniga i revolucija, Moskva 1929, str. 24—25).

³ Svodka o činnosti za 2. leden 1920 (CGAKA, f. 185, o. 2, d. 797, 1. 26).

Zmíňoval se i o tom, že internacionální sekce těsně spolupracuje se stranickými kursy 5. armády a že značnou pozornost věnuje i čs. legiím v Kolčakově týlu. Jedním z předních úkolů oddělení bylo formování internacionálních jednotek Rudé armády. Hašek vyzvedl, že internacionální brigády formuje internacionální oddělení v Čeljabinsku, Tomsku a v jiných sibiřských městech. Aby práce internacionálního oddělení mohla úspěšně pokračovat, žádal Hašek početní rozšíření personálu oddělení.¹ Haškovu činnost v 5. armádě jistě dokresluje i to, že jako voják konal službu dozorčího politického oddělení. Podle rozkazů politického oddělení měl takovou službu 13. ledna, 21. února, 15. března a 11. dubna 1920.²

Všechnu tuto mnohostrannou práci plnil a vedl Jaroslav Hašek jako náčelník internacionálního oddělení téměř až do konce roku 1920. Na jaře 1920 začalo internacionální oddělení vedle beztak již složitých úkolů plnit ještě jednu velmi významnou funkci, a to v organizování zahraničních sekcí bolševické strany, mezi jiným i československé. Tato funkce byla mimo jiné významná i proto, že přes zahraniční sekce došlo pak ke spojení českých a slovenských komunistů na Sibiři s politickým ústředím v Moskvě a sociálně demokratickou levicí v Československu, reprezentovanou v té době v Moskvě Bohumírem Šmeralem a Ivanem Olbrachtem a později delegáty II. kongresu III. Komunistické internacionály v čele s Antóninem Zápotockým. Iniciátorem organizování zahraničních sekcí bolševické strany na Sibiři byl opět Jaroslav Hašek. Jak v Omsku, tak i Krasnojarsku, kde pracoval v dubnu a květnu 1920, a později, od počátku června 1920, i v Irkutsku věnoval Hašek této práci mnoho svých sil.

K organizování většiny zahraničních sekcí bolševické strany došlo v létě 1920. Byly přiřčeny k nejvyššímu stranickému orgánu na Sibiři, k Sibiřskému byru Ústředního výboru Ruské komunistické strany (bolševiků). Všechny dohromady tvořily „Oddělení národnostních menšin agitačně propagačního oddělení Sibiřského byru ÚV RKS (b).“ „Oddělení národnostních menšin“ se rozpadalo do jednotlivých sekcí zahraničních komunistů podle národností. Takových sekcí bylo celkem patnáct: československá, maďarská, německá, lotyšská, estonská, musulmanská, ukrajinská, haličská, jihoslovanská, ru-

¹ CGAKA, f. 185, o. 2, d. 267, 1. 12.

² CGAKA, f. 185, o. 2, d. 58, 1. 13, 33, 62 a 104.

munská, finská, litevsko-běloruská, židovská, polská a korejsko-čínská. V čele Oddělení národnostních menšin, tedy v čele všech sekcí, stálo presidium, skládající se z pěti komunistů. Jedním jeho členem a současně sekretářem presidia byl český komunista Traub, v tomto období jeden z nejbližších spolupracovníků Jaroslava Haška. Každá národnostní sekce zahraničních komunistů byla organizována podle oblastí, gubernií; vedení sekce v oblastním měřítku ve formě byra bylo přičleněno k příslušným gubernským výborům bolševické strany.

Je jistě typické, že československá sekce se z iniciativy Haškovy organizovala v Omsku již v únoru 1920 jako první zahraniční sekce vůbec. Podle jejího příkladu se pak ostatní sekce organizovaly v létě 1920. Díky usilovné práci bylo vedle byra československé sekce v Omsku založeno obdobné byro v Irkutsku, které se od června 1920 stalo hlavním střediskem činnosti českých a slovenských komunistů na Sibiři, v Tjumeni, Krasnojarsku, Novonikolajevsku, Barnaulu, Čeremchově, Tomsku, Andžero-Sudžensku a v Barabinsk. Všechna tato byra měla mimo jiné za úkol pracovat mezi 3000 českých a slovenských válečných zajatců, kteří ještě v těchto oblastech dleli. Pro práci mezi 800 českých a slovenských kolonistů byla založena byra sekce ještě ve vesnici Novogradské v omském újezdu a Pavlovsku v akmolinském újezdu.¹

Československá sekce se především věnovala organizační práci, průzkumu a podchycení všech Čechů a Slováků – členů bolševické strany na Sibiři. K datu 15. května 1920 bylo na Sibiři zjištěno 157 českých a slovenských členů či kandidátů strany. Tento počet byl později podstatně doplněn. Celkem – za celou dobu existence československé sekce – bylo zjištěno na Sibiři 236 českých a slovenských komunistů. Téměř všichni byli průběhem roku 1920 odesláni na stranickou práci do Československa.

Členové československé sekce usilovně politicky pracovali mezi Čechy a Slováky na Sibiři. Mnoho agitátorů sekce se rozjelo do všech končin Sibiře, v nichž žili čeští a slovenští zajatci, kolonisté nebo bývalí příslušníci čs. legií. Velkou pozor-

¹ Zpráva o činnosti sekcí do 1. listopadu 1920 (Izvěstija Sibirskogo bjuro CK RKP(b) č. 14, Omsk 28. listopadu 1920). Další skutečnosti čerpány buď odtud nebo ze zprávy československé sekce o práci v období 15. dubna – 15. května 1920 (IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 332, 1. 30).

nost věnovali irkutské gubernii, v níž žilo 2000 Čechů a Slováků, většinou bývalých příslušníků čs. legií, kteří poznali hloubku propasti, do níž je reakční legionářské vedení dostalo, a přešli na sovětskou stranu. Mezi nimi pracovali jednak tiskem, především česky psaným časopisem „Komuna“, který v nákladu 5000 exemplářů patrně za těsné spolupráce Haškovy vycházel od května 1920 v Irkutsku,¹ jednak schůzemi, besedami a meetingy. Obdobně pracovali mezi Čechy a Slováky v omské gubernii a jinde. Jejich činnost nesla také ovoce. Mnoho Čechů a Slováků vstupovalo do řad internacionálního pluku v Irkutsku. Někteří z nich byly posluchači „Školy rudých velitelů internacionalistů“ v Omsku. V polovině května byly v Omsku československou sekcí organizovány stranické kursy s vyučovacím jazykem českým, kterými prošlo celkem 41 komunistů. Omský gubernský výbor bolševické strany poskytl sekci pro tento účel budovu i knihovnu.

Práce československé sekce byla významná nejen s hlediska politických akcí mezi Čechy a Slováky na Sibiři, ale především proto, že podchytila všechny české a slovenské komunisty na Sibiři a umožnila tak jejich rychlou přepravu na stranickou frontu do Československa.

Hašek se práce československé sekce osobně přímo neúčastnil, i když na ni měl podstatný vliv. Žádné funkce v sekci, jež se stala význačným pomocníkem internacionálního oddělení 5. armády, neměl. Nebylo to ani dost dobře možné, neboť plnil vedle svých normálních povinností náčelníka internacionálního oddělení na jaře a v létě 1920 tolik úkolů, že by – jak psal 17. září 1920 z Irkutsku Jaroslavu Salátovi – na to, aby popsal vše, co dělal, opravdu nestačila malá zásoba papíru v Irkutsku.

Od 5. dubna 1920 byl Hašek předsedou stranického výboru štábu 5. armády. V této funkci setrval až do 30. června 1920.² 31. července 1920 byl na plenární schůzi bunky bolševické strany při politickém oddělení 5. armády zvolen do stranické komise; jsa počítán mezi „osoby vyvíjející zvláště intenzivní práci“, byl současně politickým oddělením dočasně osvobozen od večerního vyučování ve stranických kursech.³ Jednotlivé sovětské armády měly podle instrukcí sovětské vlády pomáhat ustavovat sovětskou moc v osvobozených oblastech. I v tomto

¹ Tento časopis, vycházející jednou týdně, není dosud znám.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, 1. 73.

³ CGAKA, f. 185, o. 2, d. 58, 1. 319.

směru působil; byl jedním z těch, kteří se jako představitelé 5. armády stali členy irkutského městského sovětu dělnických a rudoarmějských zástupců.¹ Hašek se tak činně účastnil i sovětského veřejného života. 16. srpna 1920 pověřil Revoluční vojenský sověť 5. armády Jaroslava Haška prozkoumáním činnosti a kádrového stavu gubernského evakuačního oddělení v Irkutsku, které mělo za úkol odesílat bývalé válečné zajatce centrálních mocností domů. Podle pověření měl Hašek „právo seznámit se se všemi akty a dokumenty nezbytnými pro jeho zkoumání.“² Mimo tyto úkoly vykonával řadu úkolů podružnějších; stal se na příklad předsedou komise, která v červnu 1920 úředně ničila starý spisový materiál a razítka politického oddělení.³ Práce ve stranických kursech a přednášková činnost byla úplně samozřejmá a vedlejší. Je obdivuhodné, že Hašek při vši této práci nezapomínal ani na svůj soukromý život. Průkaz o registraci manželství z 15. května 1920 nám ukazuje, že „Jaroslav Romanovič Gašek“, náčelník internacionálního oddělení, se toho dne oženil v dalekém Krasnojarsku s Alexandrou Gavrilovnou Lvovou, členkou bolševické strany od 6. října 1920, pracující v tiskárně časopisu „Krasnyj strelok“.⁴ S ní se také Hašek vrátil později do Československa.

Přesto, že Hašek byl přímo zavalen různými úkoly a funkcemi, nacházel přece jen volné chvíle k tomu, aby mohl psát. Uvedli jsme již, že do časopisu „Krasnyj strelok“ přestal v roce 1920 téměř úplně přispívat. Psal především do cizojazyčných časopisů, které vydávalo přímo internacionální oddělení, a pak do některých sovětských nevojenských časopisů. Jedním z nich byl časopis „Vlast truda“. V tomto časopisu uveřejnil Hašek článek, kterým sovětskou veřejnost informoval o čs. legiích i o jejich vnitřní situaci. Otázka čs. legií byla tehdy, na počátku roku 1920, aktuální. Čs. legionářský sbor přestal být povolným nástrojem Dohody; masa prostých legionářů odmítala všechny pokusy Benešovy a Churchillovy vystoupit znovu na frontě proti bolševikům. Za ústupu před vítěznou 5. armádou se legie octly v přímém dotyku se sovětskými vojsky. Mezi legionáře ve stále větším měřítku pronikaly bolševické myšlenky. Velitelství legií v rozkazech zdůrazňova-

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, 1. 66.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, l. 75.

³ CGAKA, f. 185, o. 2, d. 58, l. 218, 222, 234.

⁴ IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, l. 84—85.

[illegible]

Zápis o sňatku Jaroslava Haška s Alexandrou Gavrilovnou Lvovou

lo, že „nikterak nesmí býti dopuštěno, aby bolševická agitace se v našich částech rozšířila a aby noví, dosud málo známí agitátoři získali massu na svoji stranu.“¹ Tato opatření nesplnila však plně svou úlohu. Mnoho legionářů přecházelo na sovětskou stranu. Podle zpráv legionářského výzvědného oddělení z 18. ledna 1920 bylo v Irkutsku soustředěno na 800 bývalých legionářů, kteří přešli na sovětskou stranu hlavně z 5. a 8. pluku a z řad internovaných odzbrojených legionářů. Počet přeběhlíků, jak udává zpráva, „poslední dobou stále stoupá.“ Podle téže zprávy vstoupilo především z 3. legionářské divise do jednoho z největších partyzánských oddílů na Sibiři, vedeného Ščetinkinem a operujícího v oblasti mezi Krasnojarskem a Irkutskem, na 600 Čechů.² Čeští a slovenští rudarmejci začali v Irkutsku ještě před příchodem regulerních jednotek 5. armády vydávat svůj vlastní časopis pod názvem „Československý komunista.“ V únoru 1920 bylo vedení legií nuceno žádat sovětské vojenské velitelství o uzavření příměří. Velitelství 5. armády katastrofální situace legií velkomyslně nevyužilo: přes všechno to, co kontrarevoluční vystoupení legionářů Sovětskému Rusku způsobilo, na návrh o příměří přistoupilo a umožnilo tak další přepravu legií do Vladivostoku. Cestu si ovšem museli legionáři proti bandám atamana Semenova probojovávat. Hašek si v článku všiml třídního složení legií i žalostné situace, v níž se kdysi tak pyšné a později tak oslavované legie ocitly:

„Česká otázka“

Zběsilá agitace proti sovětské vládě v českém vojsku během událostí ztroskotala. Loď české kontrarevoluce dosedla na mělčinu. „Geniální“ bdělost francouzského generála Janina, který velel českému vojsku, skončila úplnou porážkou Kolčakovy armády, kapitulací polských legií a srbských pluků, uznáním sovětské vlády českým vojskem, zastřelením admirála Kolčaka a jiných „mocnářů“ sibiřského carství, generálů, kapitalistů a statkářů.

Příměří mezi českým vojskem a představiteli sovětské vlády – to byl krach politiky Dohody.

¹ AVHÚ, rozkaz štábu 1. stf. divise z 12. listopadu 1919, poř. č. 529 d.

² AVHÚ, K 23/41/277/1.

³ Vlasť truda č. 132, Irkutsk 21. dubna 1920.

Živelný převrat uspil rozchod českého vojska se spojenci. Velitelé české kontrarevoluce ztratili rozvahu. Čeští vojáci se za půldruhého roku naučili trochu myslet a uvažovat.

Oklamání spojenci, kteří jim po osmnáct měsíců slibovali parníky na cestu do vlasti, kteří jim nařizovali podporovat Kolčaka, střežit sibiřskou magistrálu, vystupovat proti povstávším sibiřským dělníkům a rolníkům, ocitli se čeští vojáci v ohnivém kruhu revolučního požáru. Nadarmo jim francouzský generál Janin vyhrožoval, že odmítnou-li jít na frontu proti bolševikům, nedá Francie už ani frank Československé republice.

Vojáci uvítali důstojníky, kteří jim přednesli tento líbezný návrh, s heslem „do bot“, což je asi jako ruské „naplevat“.

Přesun vojenských mas doleva, odhalení imperialistické politiky spojenců, to vše zaplavilo zvláštní vlaky na trati Irkutsk, Čita, Vladivostok politickými a vojenskými představiteli Československé republiky. Prchali před bolševiky i před svými vojáky. Prchali před rudou bouří. Nemohli se těl českých vít před svými oklamanými rodáky. Polekali se těl českých komunistů, které kdysi postríleli cestou od Penzy a Samary do Vladivostoku. České vojsko uzavřelo příměří se sovětským Ruskem. Jejich boj za Ústavodárné shromáždění končí ve vojenských vlcích, v nichž se protloukají do vladivostockého přístavu.

Čechoslováky, kteří byli poslední dobou v armádě, je možno rozdělit do těchto skupin:

1. Národní „socialisté“ – maloburžoasní živel, krajně nacionální. Nejsou to socialisté. Doma, ve vlasti, organizovali žluté odbory.

2. Čeští sociální demokraté, kompromisníci. Pokládají se za „pokrokové“ v českém dělnickém hnutí, ale ve skutečnosti socialistické hnutí často brzdí; jsou pravější než ruští menševici.

3. Čistě buržoasní živel typu pravých eserů, důstojníci, úředníci a intelligence. Sem patří všechny buržoasní strany. I bývalí realisté (jejichž vůdcem byl profesor Masaryk) i čeští kadeti (liberální mladočeši).

4. Násilně mobilisovaní po známém kontrarevolučním vystoupení Čechoslováků. To je slibný živel pro proletářskou revoluci. Do této skupiny je možno zařadit i uvědomělé dělníky-revolucionáře, kteří se ke spojencům chovali pohrdavě. Události se odrazily ve formování všech těchto skupin.

Čtvrtá skupina uvítala radostně převrat a vítězství sovětské

moci. Z první a druhé skupiny odešli a přidali se ke čtvrté skupině nejuvědomělejší jedinci, psychologicky zpracováni tímto převrácením.

Třetí skupina se ocitla v žalostném postavení. Vystoupili proti Kolčákovi, doufajíce v esery a menševiky východní Sibíře, v tak zvané centrum, aby zabrzдили postup proletářské revoluce na Východ. Ale to se nepodařilo. Octli se v postavení generálů bez armády.“

Hašek plnil všechny úkoly, které mu v tomto období, na jaře a v létě 1920, byly dávány, bez reptání a rád. Svůj všestranný talent dával plně do služeb proletářské revoluce. Stal se osvědčeným, zkušeným a významným politickým pracovníkem. Zůstával však i nadále lidsky citlivým a prostým člověkem. Nerozlučnou součástí jeho povahy byl jeho ironický humor. Pozdější hrdina španělské občanské války Maté Zalka, který tehdy obdobně jako Hašek pracoval v hnutí maďarských komunistů a který Haška dobře znal, o tom vypráví: „Jako ostatní obrátil jsem na něho pozornost, neboť v Haškově přítomnosti zůstat zachmuřeným bylo nemožné. On vyprávěl a my v kruhu kolem něho se usmívali, smáli, váleli smíchy... Haškova řeč byla nepřetržitým proudem nejduchaplnějších thesů. Jeho živlem byla bezpochyby žurnalistika; jistě a bystře formuloval – dělal to s vnějším klidem, čímž ještě více zdůrazňoval účinnost svých slov.“¹

Jak jsme již uvedli, ještě v prvních měsících roku 1920 pracovali čeští a slovenští komunisté na Sibíři úplně samostatně, bez spojení s českým politickým ústředím v Moskvě. Na jaře 1920 se situace od základů změnila. Moskevské politické vedení, reprezentované Centrálním československým byrem agitace a propagandy při ÚV RKS(b), začalo v té době podle direktiv představitelů marxistické levice v Československu navazovat spojení se všemi skupinami českých a slovenských komunistů v Sovětském Rusku.

Moskevské ústřední vedení českých a slovenských komunistů sledovalo od prvních měsíců roku 1920 pozorně vývoj událostí v Československu, především pak vnitřní vývoj sociálně demokratické strany a první kroky marxistické levice. Vědělo o stále se zvyšujícím napětí mezi oportunistickým vedením

strany a marxistickou levicí, uvědomovalo si, že toto napětí povede k rozkolu ve straně a k úplnému osamostatnění marxistické levice. Proto se již starý Ústřední výbor čs. skupin rozhodl odeslat v lednu 1920 většinu českých a slovenských komunistů na stranickou frontu do Československa, na pomoc marxistické levice.¹

Tato práce zůstala pak jedním z hlavních úkolů nového vedení, Centrálního čs. byra agitace a propagandy při ÚV RKS(b), vzniklého v březnu 1920. Předsedou Centrálního byra byl zvolen Jaroslav Salát, který se právě vrátil z několika-měsíční politické práce v Československu. Centrální byro začalo horlivě pracovat na odsunu českých a slovenských komunistů do Československa. První skupinu, která ještě v březnu 1920 v počtu 16 lidí odjela z Moskvy, tvořili členové starého Ústředního výboru čs. skupin, mezi nimi i Julius Choráz, a část členů moskevské stranické organizace. Odjíždějící obdrželi podrobné informace o situaci v Československu i o tom, jak mají na stranické frontě pracovat. Odváželi s sebou nejdůležitější a v Československu tak potřebnou literaturu, jako byla Leninova díla „Proletářská revoluce a renegát Kautský“, „Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu“ a mnoho jiných. Nescházely ani významné dokumenty, osvětlující kontrarevoluční protisovětské vystoupení čs. legií. Do dalšího nejbližšího transportu, majícího odjet počátkem května 1920, bylo zařazeno 16 českých a slovenských komunistů.²

Představitelé Centrálního byra si od počátku uvědomovali slabinu této akce, která spočívala v nahodilosti a neprobíhala podle předem připraveného plánu. Bylo nutno nejprve podchytit všechny české a slovenské komunisty v Rusku. Podle informací, které starý Ústřední výbor čs. skupin odeslal 3. března 1920 Ústřednímu výboru bolševické strany, bylo k datu 1. března v Sovětském Rusku ještě 343 českých a slovenských komunistů.³ Představitelům Centrálního byra se oprávněně zdál tento počet nízký. Proto přistoupili k opatřením, která do této otázky měla vnést jasno, k nové registraci všech členů strany.

Centrální byro odeslalo hned ještě v březnu 1920 do všech organizací českých a slovenských komunistů dotazníky o přes-

¹ IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 334, l. 4.

² Zpráva o činnosti Centrálního byra za březen 1920 (IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 334, l. 5).

³ IML, Partarchiv, f. 17, d. 86, o. 1, l. 6.

¹ Maté Zalka: O popovi, bohovi a Jaroslavu Haškovi (Sovětskoje iskusstvo, Moskva 1932, č. 10, 27. února 1932).

ném stavu a počtu členstva. Do některých míst odjížděli přímo členové vedení, aby se na místě přesvědčili o situaci. Jakmile by obdrželo příslušné údaje, hodlalo Centrální byro přistoupit k organisovanému a plánovitému odesílání českých a slovenských komunistů do Československa. Všichni, kteří odjížděli, měli projít stranickými kursy, které byly zřízeny v Moskvě v květnu 1920. Odjezd byl ovšem vázán na souhlas příslušných stranických, sovětských či vojenských orgánů.

Vedle dotazníkové akce přikročilo Centrální byro k zakládání krajských byr v různých oblastech Sovětského Ruska. V dubnu a květnu 1920 bylo tak zřízeno krajské byro v Rostově, Samarě, Saratově, Tule, Penze, Tambově, Žitomiru, Astrachani, Jamburku, Kyjevě, Vologdě, Morščansku, Rasskazově, Moskvě, Taškentu, Jekatěrinodaru, Novorossijsku, Oděse, Stavropoli, Petrohradě, Jekatěrinburku, Tjumeni, Omsku a Irkutsku. Úkolem krajských byr byla především registrace a organisace odjezdu všech schopných českých a slovenských komunistů na stranickou práci do Československa. Všichni, kdo v rámci této akce měli odjet na stranické kursy do Moskvy, museli mít potvrzení příslušných sovětských úřadů i vedoucího krajského byra. Dále měli členové krajských byr pracovat pomocí přednášek, besed a meetingů mezi zajatci. K tomu cíli byli dostatečně zásobováni příslušnou literaturou. Vedoucí krajských byr byli povinni podávat pravidelná měsíční hlášení o své práci. Stranické mobilisaci podléhali všichni čeští a slovenští komunisté bez výjimky a ti, kteří by odmítli odjet do Československa, měli být vyloučeni ze strany.

Aby zdar celé akce byl zajištěn, obrátilo se moskevské centrální byro počátkem května 1920 cirkulárním dopisem ještě na všechny gubernské výbory Ruské komunistické strany (bolševiků). V dopise je žádalo, aby oznámily počet všech českých a slovenských komunistů žijících na území příslušné gubernie.¹

Uvedli jsme, že dvě z krajských byr vznikla v Omsku a Irkutsku. V obou těchto městech našlo Centrální byro půdu již připravenou, neboť díky Haškově iniciativě byli všichni čeští a slovenští komunisté na Sibiři již od února 1920 organizačně podchyceni v zahraniční československé sekci Oddělení národnostních menšin při Sibiřském byru bolševické strany. Pro-

to práce Centrálního byra na Sibiři šla velmi hladce. O tom, že na Sibiři „se v současné době nalézá velké množství Čechů a Slováků“, dovědělo se Centrální byro teprve koncem března 1920, a to především od sibiřských delegátů IX. sjezdu bolševické strany. Na Sibiř byl ihned vyslán jeden člen Centrálního byra, aby situaci prozkoumal. Ještě v dubnu pak došlo k založení krajského byra v Omsku a Irkutsku, ovšem na té organizační základně, která tu již v podobě československé sekce byla. Již koncem dubna odjelo odtud 20 českých a slovenských komunistů do Moskvy, aby prošli stranickým školením a byli odesláni do Československa. Plné spojení se západní a východní Sibiří navázalo Centrální byro v květnu. Tehdy odeslalo pro stranické kursy, které byly organisovány pro české a slovenské komunisty v Omsku a Irkutsku, velké množství základní politické literatury, mezi jiným i řadu Leninových spisů. Omské i irkutské pracovníky současně s direktivami o další práci přesně informovalo o situaci v Československu. Na konferenci českých a slovenských komunistů na Sibiři, která se konala 10.—12. června 1920 v Omsku, byl přítomen i jeden člen Centrálního byra. O tom, zda se této konferenci účastnil i Jaroslav Hašek, není zatím nic známo.

Všech těchto akcí moskevského Centrálního byra se přímo účastnili čelní představitelé marxistické levice z Československa, spisovatel Ivan Olbracht, který přijel do Sovětského Ruska již počátkem roku 1920, aby se na vlastní oči přesvědčil o výsledcích Velké říjnové socialistické revoluce, a Bohumír Šmeral, který přijel do Moskvy koncem března 1920. O Šmeralovi byli členové Centrálního byra podrobně informováni. Označovali ho za člověka, který „již v létě minulého roku přešel k nám a stal se komunistou“ a který „jedná v disposicích III. Internacionály.“¹ Šmeral ovšem rovněž věděl o tom, že v Sovětském Rusku existuje početná skupina českých a slovenských komunistů. Jeden z jeho prvních kroků v Moskvě vedl proto k navázání spojení s touto skupinou. Hned po svém příjezdu do Moskvy 31. března 1920 se domluvil s Olbrachtem, že ústředí českých a slovenských komunistů navštíví. Návštěva se uskutečnila již 1. dubna 1920.² Od té doby – pokud to jejich vlastní úkoly dovozovaly – se oba až do konce svého pobytu v Rusku účastnili schůzí Centrálního byra.

¹ Všechny údaje čerpány ze zprávy Centrálního byra o práci za duben a květen 1920 (IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 334, 1. 6—7; tamtéž, d. 332, 1. 31—32).

² IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 334, 1. 6—7.

³ B. Šmeral: Pravda o sovětovém Rusku, Praha 1920, str. 21, 23.

СРОЧНАЯ

ТУЛА Губовик Товарищу Новак

ОДИНАДЦАТОГО ВЕЧЕРОМ ВЫЕЗЖАЮТ ТУЛУ ДВА ДЕЛЕГАТА ТОВ МАЛИНОВА
И ТОВ ОЛБРАХТ ТОЧКА ПРИЕДУТ ПРИЕДУТ ДВЕНАДЦАТОГО УТРОМ ТОЧКА
ДРУГИЕ ДЕЛЕГАТЫ ОТПРАВИЛИСЬ НА УКРАИНУ ТОЧКА ПРОШУ ОКАЗЫВАТЬ
ИМ ВОЯЧЕСКОЕ СОДЕЙСТВИЕ В ДЕЛЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРАКТИЧЕСКИХ РЕЗУЛЬ-
ТАТОВ СОВЕТСКОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В ГУБЕРНИИ ТОЧКА ЧЕХОСЛОВ
ЦЕНТРОБЫРО КОММУНИСТОВ САЛАТ

ОТПРАВИТЕЛЬ: Чехослов Центробыро при Ц.К.Р.К.П./больш/
Москва, Садовая-Кудринская № 14.

*Vedoucí čeští a slovenští komunisté v Moskvě prostředkují Ivanu Olbrachtovi a Hele-
ně Malťové studijní zájezd do Tuly*

Plán Centrálního byra odesílat na stranickou frontu do Československa české a slovenské komunisty, dlíci dosud v Sovětském Rusku, byl za účasti Šmeralovy a Olbrachtovy všestranně projednán a prodiskutován. Šmeral si plně uvědomoval, jakou pomoc mohou zkušení čeští a slovenští komunisté ze Sovětského Ruska poskytnout marxistické levici v Československu. Výsledkem jednání byl přípis, který Centrální byro 10. května 1920 odeslalo pod názvem „O mobilisaci čs. komunistů“ Ústřednímu výboru Ruské komunistické strany (bolševiků).

V přípisu se úvodem pravilo: „Politická situace v Československu vyžaduje, aby všichni čeští a slovenští komunisté, nalézající se na území RSFSR, USSR a Sibiře, byli v nejkratší době odesláni do Československa. V Československu není ještě legální komunistická strana. Bude vytvořena na připravovaném sjezdu československé sociální demokracie. Historii celého tohoto procesu objasnil podrobně svého času s. Salát

Jaroslav, bývalý sekretář naší strany, ve své zprávě Výkonnému výboru III. Internacionály, když se v březnu t. r. vrátil z osmiměsíční legální i podpolní práce v Československu. Jeho zprávu doplnil s. Šmeral, přijedší v dubnu do Moskvy . . .“

Přípis se pak zabýval otázkou odesílání českých a slovenských komunistů do Československa i otázkou práce Centrálního byra mezi českými a slovenskými zajatci. Dokazoval – zřejmě podle Šmeralova návrhu – že čeští a slovenští komunisté ze Sovětského Ruska budou hrát význačnou úlohu nejen v Československu, nýbrž i ve válce panského Polska proti Sovětskému Rusku. Mobilisace všech českých a slovenských komunistů měla, jak přípis konstatoval, pomoci Sovětskému Rusku „v polském týlu – v Československu. Proč? Až Rudá armáda začne bít polské pány, Dohoda se jistě pokusí působit na svou kolonii – vasala Československo, aby poskytlo Polsku vydatnou pomoc jak vojenskou, tak i zásobovací. Je možné, že československá vláda uposlechne diktátu Francie a bude se snažit poskytnout Polsku pomoc již proto, aby znemožnila vítěznému bolševismu cestu do Československa“, a to přesto, že mezi Československem a Polskem existoval v té době spor o Těšínsko. Přípis vyslovoval přesvědčení, že na to spoléhat nelze, že spor v zájmu nerušených dodávek Škodovky Polsku bude patrně Dohodou rychle likvidován.

Závěrem přípis uváděl, jak bude mobilisace českých a slovenských komunistů prováděna: „Mobilisované soudruhy budeme koncentrovat v Moskvě (v Sovětském Rusku je jich asi 300, ze Sibiře přibližných údajů dosud není), uspořádáme pro ně krátké desetidenní kursy a ve vlačích zajatců-invalidů a nemocných budeme je odesílat do Československa v pořadí 1. odpovědní agitátoři pro podpolní práci, 2. agitátoři prošlí kursem, 3. řadoví soudruzi prošlí kursem.“¹

Bohumír Šmeral tak významně zasahoval a usměrňoval činnost Centrálního byra. Na různých besedách informoval příslušníky stranických kursů i členy Centrálního byra o situaci v Československu. Několik dní před jeho odjezdem do Československa bylo 26. května 1920 svoláno zasedání Centrálního byra a jiných odpovědných vedoucích komunistů, na němž znovu „v přítomnosti s. Šmerala byly vyjasněny úkoly Centrálního byra v Rusku, vypracován plán další práce a taktiky komunistické agitace a propagandy v Československu

¹ IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 86, 1. 21—22.

stejně jako úkoly odesílaných tam stranických pracovníků.¹

Je zajímavé, že za svého pobytu v Moskvě seznámil se Šmeral nejen se žalostnou situací čs. legii na Sibiři, ale i s významnou prací Jaroslava Haška v 5. armádě. Stalo se tak v polovici dubna, když se jako host účastnil III. všeruského sjezdu odborových svazů. V rozhovoru s účastníky sjezdu jedna delegátka ze Sibiře Šmeralovi oznámila, že „zná dobře Jaroslava Haška. Mluví o něm“, píše Šmeral, „tónem přítulného přátelství. Jmenuje ho »Gašek«, často také s úplně českým přízvukem »Jaroslav«. V maličkostech nás obelhává a tu my říkáme: »Ale, Jaroslav, vždyť my víme, že to není pravda.« Ale jinak je prý velmi pořádný, pracovitý, je zdravý, je dobrým soudruhem a všichni soudruzi v jeho okolí mají prý ho srdečně rádi.“²

Centrální byro věnovalo Bohumíru Šmeralovi všestrannou pozornost. Za pomoci členů byra a lidového komisariátu zahraniční byla „se s Šmeralem odeslána knihovna s nejnovější komunistickou ruskou vědeckou literaturou a kopie nejdůležitějších dokumentů o kontrarevolučním vystoupení čs. sboru.“³

Práci Centrálního byra na jaře 1920 možno tak charakterizovat jednak agitačními a propagačními akcemi mezi Čechy a Slováky v Rusku, jednak snahou odesílat české a slovenské komunisty do Československa. Hlavním prostředkem agitace a propagace zůstával časopis „Pravda“, seznamující čtenáře především se situací v Československu. K 1. máji 1920 vydalo Centrální byro agitačně-informační leták, který líčil hospodářskou situaci Československa, krach politiky „konstruktivního socialismu“ oportunistického vedení československé sociálně demokratické strany a náladu legionářů vracejících se ze Sibiře domů. „Neúprosnou, ale pravdivou charakteristiku o situaci v Československé republice“ napsal do letáku Ivan Olbracht. Za duben 1920 bylo do Československa odesláno 19 komunistů. První běh stranických kursů, zahájených v Moskvě 20. května 1920, navštěvovalo 22 komunistů; všichni v červnu odjeli do Československa. Odváželi s sebou mimo jiné do češtiny přeloženou resoluci IX. sjezdu bolševické strany a Leninovu stať „Bilance voleb do ústavodárného shromáždění.“

¹ Zpráva o práci Centrálního byra za květen 1920 (IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 332, l. 31–32).

² B. Šmeral: Pravda o sovětovém Rusku, str. 59.

³ IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 332, l. 31–32.

Nejintenzivněji se práce Centrálního byra rozvinula v létě a na podzim 1920 v souvislosti s II. kongresem III. Komunistické internacionály, který byl zahájen v druhé polovině července a na nějž přijela z Československa pětičlenná delegace marxistické levice v čele s Antonínem Zápotockým.

Centrální čs. byro umožňuje českým a slovenským posluchačům stranických kursů v Moskvě sledovat průběh II. kongresu III. Komunistické internacionály

Na svých jednotlivých schůzích za přítomnosti Ivana Olbrachta se Centrální byro zajímalo o delegaci marxistické levice ještě předtím, než přijela do Moskvy. O tom, že delegace má přijet, bylo informováno z Československa. Příjezd delegace se však opožďoval, takže hrozilo nebezpečí, že se první zasedání kongresu nebude moci účastnit. Poněvadž Centrální byro působilo v intencích marxistické levice, rozhodli se jeho členové na své schůzi 16. července 1920 požádat výkonný výbor Komunistické internacionály, aby na kongresu mohli marxistickou levici z Československa zastupovat oni. Pro tento úkol byli vybráni tři členové Centrálního byra, mezi nimi

i Ivan Olbracht.¹ Delegace však přijela včas, takže tento návrh padl.

Mezi delegací marxistické levice a Centrálním byrem docházelo od prvních dnů k nejtěsnější spolupráci. To se projevilo již v tom, že Centrální byro delegaci pomáhalo a že mnohdy bylo prostředníkem mezi ní a sovětskými úřady. Když delegáti projevíli přání seznámit se s praktickými opatřeními sovětské výstavby v některé z gubernií,² Staralo se, pokud to bylo v jeho síle, tohoto úkolu a zprostředkovalo delegaci několikadenní studijní pobyt v tulské gubernii.³ Staralo se, pokud to bylo v jeho silách, o materiální zabezpečení delegátů a těsně před odjezdem delegace do Československa počátkem září 1920 odevzdalo Antonínu Zápotockému balík knih nejvýznamnější politické literatury.⁴ Vyšlo vstříc i požadavku delegace vyhledat pro ni přesvědčivé dokumenty o kontrarevolučním vystoupení čs. legií. Obrátilo se proto na ÚV RKS(b), Revoluční vojenský sověť republiky, lidový komisariát vnitra, Všeruskou mimořádnou komisi a gubernské výbory bolševické strany. V přípisech, odesílaných počátkem srpna 1920, se o tom pravilo: „Podle rady a potřeb delegátů čs. komunistické strany a levých socialistických stran společně přijedších na II. kongres III. Internacionály do Moskvy sbíráme všechny materiály, jejichž publikování a využití má nesmírnou cenu v boji všech stran proti šovinisticko-kapitalistickým stranám a vládě v Československu. Mít v rukou dokumenty, dokazující jasně a přesně kontrarevoluční práci výše uvedených čs. orgánů na území RSFSR znamená mít možnost ukázat československému proletariátu kontrarevoluční práci a činnost jeho vlády a buržoasních stran na holých faktech...“⁴

Na druhé straně ovšem členové delegace vydatně pomáhali v práci Centrálního byra. To se projevovalo mimo jiné i ve stranických kursech. V době pobytu delegace v Moskvě byly skončeny za účasti 52 posluchačů druhé kursy a v polovině srpna zahájeny třetí za účasti 26 komunistů. V souvislosti s příjezdem delegace změnilo Centrální byro podstatně program školení a zapojilo do něho i přednášky jednotlivých členů delegace. Tak Antonín Zápotocký přednášel na thema „Komunistické hnutí v Československu“. Významné bylo to,

že jednotlivé přednášky se zpracovávaly na základě předních a nejnovějších Leninových spisů, které v Československu ještě nebyly známy. Centrální byro prostřednictvím delegátů kongresu seznamovalo s událostmi v Československu nejen posluchače stranických kursů, nýbrž i širší veřejnost v Moskvě. Jednu z takových veřejných schůzí uspořádalo 8. srpna. Promluvil na ní i Antonín Zápotocký, který poukázal na hospodářský a politický stav v Československu, na to, že „demokratická“ vláda v Československu si plně přisvojila celý utlačovatelský aparát bývalé rakouské monarchie a zevrubně popsal postavení, náladu a nespokojenost dělnické třídy.¹ Podobná schůze se konala i 18. srpna 1920.

Do poloviny září absolvovalo stranické kursy v Moskvě 122 posluchačů. Naprostá většina z nich byla odeslána do Československa. Někteří čeští a slovenští komunisté odešli studovat na Sverdlovovu universitu, jiní do vojenské akademie generálního štábu v Moskvě. Řadu českých a slovenských komunistů odeslalo Centrální byro na wrangelovskou a polskou frontu.

K nejtěsnější a nejvýznamnější spolupráci mezi Centrálním byrem a delegací marxistické levice došlo ovšem v otázce evakuace českých a slovenských komunistů ze Sovětského Ruska do Československa. Na zasedání Centrálního byra 5. srpna 1920 bylo usneseno „pozvat na nejbližší zasedání všechny delegáty II. kongresu a odpovědné spolupracovníky za účelem vyjasnění další stranické práce v Rusku, Ukrajině a Sibiři.“ Společné zasedání se pak konalo 11. srpna 1920. Delegáti poukázali na situaci uvnitř sociálně demokratické strany doma i na nutnost založení samostatné komunistické strany. Z obou stran bylo konstatováno, že v Československu „je nevyhnutelně třeba přítomnost všech předních soudruhů“, pracujících dosud v Sovětském Rusku. Mezi představiteli Centrálního byra a delegáty marxistické levice, kteří v rámci II. kongresu III. Internacionály podali zvláštní resoluci o tomto problému, došlo k naprosté dohodě. Bylo rozhodnuto použít pro návrat českých a slovenských komunistů všech prostředků a pomoci všech ústředních stranických, sovětských i vojenských orgánů. Všichni odjíždějící komunisté měli v Moskvě i nadále procházet stranickými kursy, které od září vedl blízký spolupracovník Haškův ze Sibiře Traub. Akce odesílání českých a slovenských

¹ IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 333, l. 54.

² IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 336, l. 4.

³ IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 336, l. 38.

⁴ IML, Partarchiv, f. 17, d. 336, o. 1, l. 103.

ОМОН чехослов. областбиро гостиница Москва 22-го септ. 1920

ЦЕНА Р.И.П. затребовал Вас телеграфно наше распоряжение Москву
на № 68229 / 15530/ точка Ваше навание закурсами отменено
связано на после приезда чехослов. делегатов II конгресса III
интернационала Москву точка По приказу делегатов и специально
по указаниям тов. ЗАПОТОЦКИЯ Вы должны немедленно прекратить Москву
для немедленной отправки на партийную работу Кладно Чехословакия
точка Никакие приказы только от нас не исходят точка Обратитесь
в Областбиро и на основании телеграммы ЦЕНА добивайтесь отприс-
ки Москву и Чехословакия точка Иначе все ваши мысли о работе в
Чехии являются фразой точка Телеграфируем Вам по приказу тов. За-
потоцкого который вел на Кладно наш резолюционный приказ и Кладно
ские Вас ожидают точка Дело Рихтер разберется в своем присутствии
в Москве точка Вашу точку зрения об III интернационале и об нашей

Antonín Zápotocký jako delegát II. kongresu III. Komunistické internacionály osobně v Moskvě sledoval a řídil odesílání českých a slovenských komunistů ze Sovětského Ruska do Československa

komunistů byla tak oproti dřívějšímu o mnoho prohloubena a rozšířena.

Čím více se politická situace v Československu ke konci roku 1920 zotřbovala, čím zřejměji se projevovala nutnost podpořovat marxistickou levici v jejím boji, tím usilovněji Centrální byro pracovalo, tím častěji se obracelo na vedoucí sovětské orgány o pomoc. Všechny kroky se daly podle pokynů z Československa na základě výzvy Bohumíra Šmerala k návratu všech českých a slovenských komunistů a byly řízeny zástupcem marxistické levice v III. Internacionále. Centrálnímu byru šlo o odeslání všech českých a slovenských komunistů, i těch, kteří zaujímali významné funkce ve stranických, sovětských i vojenských orgánech a kteří se v prvním okamžiku jevíli jako nenahraditelní. Aby toho dosáhlo, obracelo se k Politické správě Revolučního vojenského sovětu republiky (PUR) jako nejvyššímu politickému orgánu v armádě (15. září) i na Ústřední výbor bolševické strany (20. září). Tyto

žádosti o uvolnění českých a slovenských komunistů opakovalo několikrát i v říjnu a počátkem listopadu 1920. Žádost z 22. října zdůrazňovala, že „dělnické hnutí v Československu potřebuje pomoci zkušených revolučních komunistů, které může poskytnout jedině Rusko“, a že těchto českých a slovenských komunistů je v Rusku ještě na 300.¹ Ústřední výbor bolševické strany vycházel těmto žádostem vstříc a 7. listopadu 1920 nařídil propuštění všech českých a slovenských komunistů, i těch, kteří v sovětských orgánech zaujímali nejvýznačnější funkce.²

Na základě těchto opatření začaly se do Moskvy v září, říjnu a listopadu 1920 sjíždět početné skupiny českých a slovenských komunistů z různých oblastí Sovětského Ruska i z různých jednotek Rudé armády. Teprve tehdy se plně ukázalo, jak významné funkce mnohde zaujímali. Mezi přijíždějícími byl velitel 8. pluku 1. jezdecké armády, již velel S. M. Buděnnij a K. J. Vorošilov, zástupce náčelníka politického oddělení 1. armády Turkestanské fronty, již velel M. V. Frunze, velitel 1. brigády XI. divise 4. armády, bojující na Východní frontě a v létě 1920 proti bílým Polákům a mnoho dalších. Ukázalo se, že přímo při štábu velitele Turkestanské fronty M. V. Frunzeho sloužil oddíl českých a slovenských rudoarmějců. Někteří z těch, kteří se sjížděli do Moskvy, byli vyznamenáni za prokázanou statečnost Řádem rudého praporu a jinými vyznamenáními. Mobilizační akce ukázala však i jiné skutečnosti. Ukázala na příklad, že i ve vzdáleném středoasijském Turkestanu existuje rozsáhlé a centrálně řízené hnutí českých a slovenských komunistů. V Taškentu, Pišpeku (Semireči), Aule-Atě, Skobelevu, Santu, Kokandu a Samarkandu pracovaly stranické organizace českých a slovenských komunistů. V Taškentu vycházel dokonce od počátku listopadu 1920 český časopis „Proletářská revoluce“. Komunisté tam konali pravidelné stranické schůze, ve dnech 10.—12. září 1920 uspořádali krajskou stranickou konferenci a pracovali mezi zajatci. K 1. říjnu 1920, tedy již po částečné mobilisaci, žilo v Turkestanu ještě 75 českých a slovenských komunistů.³

Čeští a slovenští komunisté, kteří se soustřeďovali v Moskvě, procházeli stranickým školením a byli odesíláni do Československa. Odjelo-li v září 1920 z Moskvy do Československa 32 komunistů, vezoucích s sebou 160 nejvýznamnějších děl

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 337, o. 1, l. 87.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 338, o. 1, l. 12.

³ IML, Partarchiv, f. 17, d. 338, o. 1, l. 8.

3327 218
11 220
О. АНДРЕЕВУ ВОЙСКАМИ ЮНОЙ АРМИИ
Тов. ФРУНЗЕ.

Чехо-Словацкая Секция при Ц.К.Р.К.П./б/ обращается к Вам на предмет
лучшения некоторых сведений, в которых полагаем Вам не откажете.
Несколько месяцев тому назад наша Секция, как орган в котором
объединяется вся партийная работа среди Чехословацкой в России, узна-
ла, что при нашем издании Секция Чехо-Словацкая в России, издан-
е которых до сих пор ей ничего не известно. Поэтому Секция Чехо-
Словацкая, интересующаясь всеми тт. которые заявляют о себе, что
они Чехо-Словаки, просит сообщить все сведения, которые имеются у Вас
относительно их. Сведения требуются следующего рода: сколько из них
и кто является членами Р.К.П./б/, а также сколько из них боевые работники.
Род их занятий и что предполагается ими делать в дальнейшем.

С коммунистическим приветом прибываю

Секретарь:

Москва, 24 апреля 1920г.

Žádost Centrálního čs. byra velitelé Turkestanské (Jižní) armády M. V. Frunzemu
o uvolnění oddílů českých a slovenských rudoarmějců, sloužících při jeho štábu

politické literatury,¹ pak v říjnu odjelo již 92 komunistů se
665 knihami a brožurami² a v listopadu 85 komunistů se 600
svazky literatury.³ Mezi literaturou byl i znovu přeložený a
vydaný Manifest komunistické strany. Spolu s literaturou od-
váželi odjíždějící i finanční příspěvky a hmotné dary, určené
fondu pro založení komunistického deníku v Praze. Odpovědní
pracovníci byli odesíláni přes III. Internacionálu a Ústřední
výbor bolševické strany, řadoví členové normální evakuační
cestou.

Jedním z těch, kteří byli mobilisováni na stranickou frontu
do Československa a opouštěli v oněch dnech Sovětské Rusko,
byl i Jaroslav Hašek. Stalo se tak právě v době, kdy v politic-
kém oddělení 5. armády dosáhl nových významných pracov-
ních úspěchů.

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 332, o. 1, l. 4—5.

² IML, Partarchiv, f. 17, d. 333, o. 1, l. 20.

³ IML, Partarchiv, f. 17, d. 332, o. 1, l. 14.

Od června 1920 až do svého odjezdu do Československa
pracoval Hašek v Irkutsku. Jak jsme se zmínili, vstoupila
vítězná 5. armáda do Irkutsku již 7. března 1920. U břehů
Bajkalu však svůj postup na východ zastavila. V dalším proni-
kání k Vladivostoku ji zabránila napjatá politická situace na
Dálném východě. Jak oznámil již na jaře 1920 tiskový orgán
politického oddělení Revolučního vojenského sovětu 5. armá-
dy, „Anglie, Francie a zvláště Japonsko nemůže dopustit,
aby Rudá armáda postoupila ještě dále na východ – na Amur,
do Vladivostoku, na východočínskou železnici; rudá pochodeň
– k srdci Číny, k hranicím Koreje tak drahocenné pro Japon-
ce! Postup našich vojsk k Tichému oceánu mohl by nyní vy-
volat přímé vystoupení Japonska proti nám. My tomu rozu-
míme a otevřeně prohlašujeme: nepřejeme si války s Japon-
skem a nepostupujeme dále za Bajkal...“¹ Sovětská vláda
musela k tomuto kroku přistoupit tím spíše, že většina jejích
sil byla vázaná v evropském Rusku v boji proti třetímu tažení
Dohody, proti Wrangelovi a panskému Polsku. Byla nucena se
smířit s existencí t. zv. Dálnévýchodní republiky. Teprve
v roce 1922 vstoupila Rudá armáda do Vladivostoku a
osvobodila tak poslední území okupované zahraničními in-
terventy.

Jak jsme již uvedli, vykonával Hašek od počátku září 1919
do počátku září 1920 funkci náčelníka internacionálního
oddělení. V této práci se plně osvědčil a prokázal svou odda-
nost proletářské revoluci. Když pak počátkem září odešli
někteří funkcionáři politického oddělení na jiná pracoviště,
Hašek odevzdal funkci náčelníka internacionálního oddělení
a 13. září 1920 byl jmenován zatímním náčelníkem organizač-
ního oddělení jakožto jednoho z nejvýznamnějších odborů
politického oddělení 5. armády.² V této funkci setrval až do
svého odjezdu do Československa.

O důvěře, kterou svou obětavou a všestrannou prací získal
Hašek u nejvyšších představitelů 5. armády i u Politické sprá-
vy Revolučního vojenského sovětu republiky (PUR), svědčí
to, že po dobu nepřítomnosti náčelníka politického oddělení
5. armády byl ve dnech 7.—13. října 1920 jmenován jeho zá-
stupcem.³ Hašek tak prakticky vykonával funkci náčelníka po-

¹ Armejskij politrabotnik č. 1, 10. června 1920.

² Rozkaz politického oddělení 5. armády č. 388 (CGAKA, f. 185,
o. 2, d. 58, l. 414).

³ CGAKA, f. 185, o. 2, d. 58, l. 459, 466.

litického oddělení 5. armády, funkci vedoucího rozsáhlého politického aparátu jedné z nejpočetnějších sovětských armád, jež chránila celou sovětskou Sibiř. Všechny rozkazy politického oddělení 5. armády z těchto dní jsou podepsány Jaroslavem Haškem. Funkce zástupce náčelníka politického oddělení byla nejvyšší funkcí, jakou kdy Hašek za dobu své činnosti v Rudé armádě vykonával.

V rámci své funkce zatímního náčelníka organizačního oddělení Hašek velmi těsně spolupracoval s listem „Bjulleten politrabotnika“ („Buletin politického pracovníka“), v němž si političtí pracovníci různých stupňů vyměňovali své zkušenosti, a především pak s ústředním orgánem politického oddělení 5. armády „Věstník Poarma 5“ („Věstník politického oddělení 5. armády“). „Věstník Poarma 5“ byl přímým pokračováním dřívějšího orgánu „Armejskij politrabotnik“ („Vojenský politický pracovník“). Jak uvádělo programové prohlášení nového orgánu, jeho úkolem mělo být „rozebírat periodicky co možno nejhlouběji a nejširěji ty hlavní úkoly, které se v daném čase naskytou před Sovětskou republikou... Bude se snažit stát se živým ohlasem rozvíjejících se událostí a ukazovat, jak je nutno je správně chápat a vyvozovat z nich závěry. Na stránkách »Věstniku« bude věnováno místo otázkám další politicko-osvětové organizační výstavby...“ V závěru článku upozorňoval všechny funkcionáře politického oddělení, že jsou povinni s časopisem spolupracovat.¹

Hašek pracoval ve „Věstniku Poarma 5“ hned dvojím způsobem. Stal se především jeho redaktorem. Pod jeho redakcí vyšlo 1. číslo (4. října 1920) a 2. i 3. číslo (jako dvojčíslo 22. října 1920). Další čísla v důsledku svého odjezdu do Československa již neredigoval. Dále s časopisem spolupracoval jako náčelník organizačního oddělení.

Jednotlivá čísla, vycházející za Haškovy redakce, přinášela články o válce s bílým Polskem, o mírových nabídkách sovětské vlády, o bojových a hospodářských úkolech 5. armády, o vztahu dělnické třídy k rolnictvu a o povinnosti rolníků irkutské gubernie splnit dodávky obilí, o práci na vesnici, o konferenci bolševické strany, o úkolech osvětové práce. Dále obsahoval časopis směrnice o výměně stranických legitimací, o nové registraci členů strany, o dobrovolných brigádách, o konkrétní náplni politicko-osvětové práce. Mimo to byly

¹ Věstník Poarma 5, č. 1, Irkutsk 4. října 1920.

v časopise uveřejňovány nejvýznamnější rozkazy politického oddělení 5. armády.

Jméno Jaroslava Haška jako zatímního náčelníka organizačního oddělení se objevuje na stránkách prvních tří čísel časopisu mnohokrát, a to zvláště v rozkazech, které Hašek podpisoval většinou spolu s náčelníkem politického oddělení 5. armády. Tyto rozkazy se týkaly nutnosti hluboce osvětlovat rudoarmějcům i obyvatelstvu mírové nabídky sovětské vlády za války s Polskem, nařízení pomáhat všemi silami újezdním volebním komisím ve volbách do místních sovětů, spolupráce při výkupu obilí a průběhu oslav třetího výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Jeden z obširných rozkazů se týkal politických informací, jež se konaly pravidelně jednou týdně ve všech jednotkách 5. armády na thema „současná situace“. Tyto informativní přednášky byly šablonovité a nekonkrétní, obcházely mnohdy ožehavé problémy a prováděl je stále jeden a týž řečník. Podle nového nařízení mělo politickou informaci provádět více přednášejících najednou a to tak, že by každý mluvil pouze o jednom problému. Tím mělo být přitaheno do práce více členů stranické organizace, přednáška měla být mnohem živější a hlubší a přednášející se měli lépe naučit rozlišovat v novinách hlavní problémy od vedlejších. Vedle zatímního náčelníka celého politického oddělení 5. armády a zatímního náčelníka instrukčního oddělení podepsal i tento rozkaz Jaroslav Hašek jako zatímní náčelník organizačního oddělení.¹ Všechny tyto rozkazy byly závazné pro podřízené politické orgány celé 5. armády.

O tom, jak hluboce Hašek pronikl do všech problémů stranického života v 5. armádě, svědčí jeho stať, ostře kritisující závažné nedostatky v distribuci stranického i sovětského tisku v armádě. Tisk hrál v politické výchově rudoarmějců vrcholně důležitou úlohu. Jeho nepřesnou distribuci politická práce velmi trpěla. Hašek v této stati, již jako dosud neznámou jeho práci uvádíme, vystupuje jako vynikající organisátor a politický praktik, který má široký přehled o všech otázkách, je podrobně o stavu práce informován a dovede včas a správně odhalit její slabiny.²

¹ Věstník Poarma 5, č. 2—3, 22. října 1920.

² Věstník Poarma 5, č. 2—3, 22. října 1920.

Pro každého, kdo nahlédne do práce expedice i do toho, jak se rozšiřuje literatura po venkově, je zřejmé, že aparát expedice nepracuje hladce, vyjímaje příznivé období zastavení armády, kdy je možno rozvíjet a zdokonalit práci expedice a likvidovat všechny nedostatky minulého období, kdy armáda postupovala vpřed, kdy se ustavičně měnila linie fronty a kdy se o přesné distribuci, příjmu a dodávce literatury na venkově nedalo mluvit.

Hlavním nedostatkem v současné době je šablonovitost.

Expedice je částí zásobovacího oddělení a s literaturou nakládá stejně jako s proviantem.

Není žádného ideového rozdílu. Všechno je šablona. Tolika a tolika jednotlivcům v oddílu náleží tolik a tolik.

Expedice nebere v úvahu ani politický stav oddílů, ani potřebu buněk, ani znalosti čtení a psaní, ani hlad po literatuře.

Expedice armády nemá styk s aparátem expedice na venkově a naopak.

Jako jasný příklad toho lze uvést náčelníka expedice politického oddělení divise, nalézající se v témž městě jako politické oddělení armády, který ani jednou nebyl v expedici politického oddělení armády.

Expedice politického oddělení armády nemá styk s železničními administrativními orgány, v důsledku čehož mnozí náčelníci stanic, jako na příklad stanice Michajlovo, Utulik odmítají přijímat literaturu.

Situace není lepší ani v některých agitačních střediscích, jako na příklad na stanici Tajga, kde nikdy není nikoho, kdo by literaturu přejímal.

V Kansku leží literatura již několik dní a ačkoli je tam dislokováno několik jednotek, neposílají nikoho, kdo by literaturu převzal.

Spojení s jednotkami je velmi bídné, mnozí se ve vztahu k literatuře chovají ledabyly.

Expedici není známo rozložení jednotek a bývají případy, že literatura se posílá po železnici sem a tam.

Ještě nedávno byly jednotky v oblasti Tajgy zásobovány literaturou z centra, a to expedicí politického oddělení armády v Irkutsku, zatím co pod nosem v Novonikolajevsku se nalézá oddělení naší expedice, a tak se do Tajgy dostávala literatura se zpožděním 12 dnů. Co se týče rozšiřování literatury na

venkově, je to ještě horší obraz. Stranická literatura se dostává k lidem, kteří velmi málo cítí o ni nouzi – k bezpartijním vojenským osobám štábů, a jen v nejmenším množství k řadovým rudoarméjským masám znalým číst a psát a do buněk pro všestranné využití.

Se zejména smutným osudem se setkávají ústřední noviny ve štábech a velitelstvích. Noviny se stávají v rukách bezpartijních „týlových kryš“ papírem, do něhož se balí potraviny přidělené hospodářským oddělením.

Ústředí píše a tiskne pro pracující masy, které potřebují vzdělání, ale literatura jim nedochází.

... Je nutno odevzdat soudu ty, kteří nesvědomitě odnímají pracujícím masám literaturu.

Tuto hrozbu jsme povinni vyplnit v zájmu armády a my ji vyplníme.

Stihání takových neuvědomělých žroutů literatury je zárukou ozdravení místních expedic.

Buňky musí přísně sledovat, kdo literaturu dostává, kolik jí přichází z expedice politického oddělení armády a kolik jí dostávají oddíly.

Literatura nemá nikde uváznout, musí být ve stálém oběhu. S druhé strany expedice armádní musí vést a usměrňovat práci expedičního aparátu v oddílech, musí jej instruovat, mít s ním živý styk, kontrolovat. Upevnění a reorganizace expediční základny politického oddělení armády musí být současně upevněním místních expedic.

Sama expedice politického oddělení armády musí se sebe svrhnut šablonovitost, nebyt mrtvým aparátem cifer. Musí být dokonale seznámena nejen s přesnými daty o početnosti a dislokaci jednotek, ale především s politickou a kulturně osvětovou prací v jednotkách.

Musí brát v patrnost úroveň politické výchovy, třídní složení rudoarméjských mas v jednotce a pořídit si graf zásobování jednotek literaturou.

Informační, organizační a kulturně osvětové oddělení politického oddělení armády jsou povinny dát jí materiál a donutit ji jít po přesné cestě, kterou ukazují jasně potřeby praktického života a ne mrtvé cifry.

Totéž je expedice politického oddělení armády povinna žádat i na místních expedicích.“

Mnohostranná Haškova práce v 5. armádě nabyla tak na podzim 1920 nových výrazných forem. Jako zkušený stranický pracovník, jako zkušený theoretik i praktik, převzal Hašek vedení organizačního oddělení a na přechodnou dobu i vedení celého politického oddělení 5. armády a zaujal tak jedno z vedoucích míst v politickém oddělení 5. armády. Zůstával i nadále skromným a charakterově čistým člověkem. Sám psal, že nestálost ztratil „průběhem 30 měsíců neustálé práce v komunistické straně i na frontě.“ Jsou dokonce známy případy, že jako významný funkcionář tvrdě trestal případy opilství. Ačkoli po svém návratu do Československa byl obviňován z domnělého vraždění zajatých legionářů, faktem je, že Hašek jako člověk, který se dovedl vžít do situace masy legií na Sibiři, zachránil – nešlo-li ovšem o vysloveně kontrarevoluční živly z řad důstojnictva – v roce 1920 mnoha legionářům život.¹

Uprostřed neplodnější práce se Hašek dověděl, že je jako komunista mobilisován na stranickou práci do Československa.

První zprávy o tom, že se Centrální byro po dohodě s československými delegáty II. kongresu Komunistické internacionály rozhodlo odeslat všechny české a slovenské komunisty bez ohledu na jejich funkce k dispozici marxistické levici do Československa, přišly do Omska 17. srpna a do Irkutsku 18. srpna 1920. Telegrafickou cestou byli všichni čeští i slovenští komunisté na Sibiři požádáni, aby odevzdali své funkce a přijeli do Moskvy.² Haškovi, jako významnému funkcionáři, zaslalo nadto Centrální byro 26. srpna 1920 zvláštní telegram, v němž uvádělo: „Centrální byro při ÚV RKS(b) nařizuje Vám odevzdat v nejkratší době své funkce a postarat se v tomto smyslu u Revolučního vojenského sovětu republiky, aby Vám dovolil odjet na stranickou frontu do Československa, kde je nyní všeobecná politická amnestie a kde Vaše práce za současné situace je zvláště důležitá a potřebná. Čeští delegáti II. kongresu také trvají na Vašem neprodleném odjezdu... Centrální byro se své strany podniklo všechny potřebné kroky...“³

Na tuto první výzvu odpovědělo krajské byro v Omsku 1. září rozčileným zamítavým způsobem. Předseda krajského byra v odpovědi Centrálnímu byru uváděl: „Několikrát jsem

¹ Velmi lidský příklad toho podává Vl. Brikcius: Bolševik Hašek a legionář Brikcius (Národní osvobození č. 202, 30. srpna 1936).

² IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 336, l. 94–115.

³ IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 336, l. 135.

vám již oznámil, že styk se může dít jen přes odpovědné stranické orgány. Národnostní byra jsou toliko oddělením agitace a propagandy a nemají právo samostatně vydávat příkazy. Můžete přes Ústřední výkonný výbor (bolševické strany – J. K.) podat návrh Sibiřskému byru o mém odeslání. To bylo uděláno... Když to uzná Sibiřské byro za možné, odešle mě. Do té doby všechny vaše příkazy, vycházející toliko od vás bez vědomí Ústředního výkonného výboru, jsou malicherností...“⁴ Po této odpovědi muselo Centrální byro ve vztahu k omskému byru přikročit k mnohem ostřejším stranickým opatřením. Nescházelo mezi nimi ani několik případů vyloučení ze strany.

S obdobnou odpovědí – ovšem mnohem mírnější – se setkala výzva Centrálního byra i se strany krajského byra v Irkutsku. Na odpovědi se podílel i Jaroslav Hašek. Není pochyby o tom, že Haškovo prvotní odmítnutí podřídit se příkazu bylo impulsivním a neuváženým krokem. Je si ovšem třeba uvědomit, že Hašek práci v Rudé armádě obětoval vše, že v ní viděl smysl svého života, že v ní nechal kus svého srdce. Rozloučit se náhle se vším, co se mu stalo tak blízké, se mu zdálo nemožným. Proto mírná záporná odpověď konstatovala, že komunisté z Irkutsku nemohou odjet, poněvadž prý se dosud neseznámili v dostatečné hloubce s praktickými kroky výstavby socialismu v Sovětském Rusku.

Na tuto odmítavou odpověď z Irkutsku reagovalo Centrální byro dopisem z 18. září 1920, adresovaným „soudruhu Haškovi nebo Hlaváčkově“. V dopisu se pravilo: „Československé Centrální byro při ÚV RKS(b) v odpověď na váš dopis a protokoly schůze oznamuje, že je nepřipustné, aby příkazy Centrálního byra nebyly vámi plněny. Už několikrát jsme vám dali příkaz odeslat k naší dispozici všechny české a slovenské komunisty nebo kandidáty, kteří jsou ve vaší gubernii a o kterých víte. U nás jsou otevřeny kursy... Na západě je třeba pracovníků. Není proto možné zadržovat kohokoli jen kvůli tomu, aby se praxí v sovětských orgánech v Irkutsku seznámil se sovětskou výstavbou. Už několikrát jsme žádali... s. Haška přes ÚV i Revoluční vojenský sovět, nemůžete proto mít žádných výmluv pro to, abyste nadále zůstali na místě. Je třeba za hranicemi v Československu dokázat oddanost revoluci a komunismu. To se jmenovitě vztahuje na s. Haška, kterého

žádají delegáti II. kongresu pro stranickou práci v Československu . . .¹ Dva dny po odeslání tohoto dopisu se Centrální byro znovu obrátilo na Politickou správu Revolučního vojenského sovětu republiky (PUR), aby Haška uvolnila z jeho funkce v 5. armádě.²

Oba tyto zákroky, které měly přinutit Haška k odjezdu do Moskvy, byly však už zbytečné. Hašek sám znovu celý problém promyslel a uznal, že v prvotní záporné odpovědi jednal neuváženě. Výrazem změny jeho smýšlení se stal dopis, který 17. září odeslal z Irkutsku předsedovi Centrálního byra Salátovi do Moskvy. Líčil v něm stručně přehled funkcí, kterými prošel v Rudé armádě a v závěru uváděl: „Já sám se budu starat odtud se dostat, ale já vím, že sám ničeho nemohu udělat, poněvadž zde nikdo není a já musím podpisovat všechny papíry jako pomocník náčelníka politického odboru armády. Proto nemyslete si, že jednám proti disciplíně strany, jestli sám nic neudělám. Vy musíte tlačit a o to vás prosím.“ O tom, jak hodlá pracovat v Československu, psal: „Přijedu tam namazat záda celé slavné české vládě s takovou energií, jaké jsem přivykl vidět a prožít v zápase naší 5. armády se sibiřskou reakcí nebožtíka admirála.“

Vytrvalé žádosti Centrálního byra o Haškovo uvolnění přinesly kladné výsledky. Hašek byl od 24. září 1920 dán politickým oddělením 5. armády k dispozici Politické správě Revolučního vojenského sovětu republiky.³ Neznamenalo to však, že mohl hned odjet do Moskvy. Jeho odchod, spojený s odevzdáním všech funkcí, si vyžádal ještě značné doby.

Zatím nastaly převratné změny uvnitř sociálně demokratické strany v Československu. Na sjezdu, konaném přes odpor pravicového vedení koncem září 1920, došlo k definitivnímu rozkolu uvnitř strany. Marxistická levice se ustavila jako samostatná strana. Bylo zřejmé, že politické události v Československu se blíží svému vyvrcholení.

O všech těchto skutečnostech bylo Centrální byro v Moskvě informováno. Na svých plenárních schůzích o nich horlivě diskutovalo. Bylo rozhodnuto urychleně odeslat do Československa ještě ty zbývající české a slovenské komunisty, kteří dosud žili v Sovětském Rusku. Dopis, adresovaný 14. října do Irkutsku, uváděl, že „poslední události v Čechách, především

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 336, o. 1, 1. 289.

² Tamtéž, 1. 315.

³ CGAKA, f. 185, o. 2, d. 66.

odchod oportunistů ze strany, vyžadují od nás nejvyššího úsilí v odesílání všech našich soudruhů domů na stranickou frontu.“ Všichni čeští a slovenští komunisté v Irkutsku byli vyzváni, aby neprodleně odjeli do Moskvy.¹ Na základě této výzvy byl ihned uvolněn i Jaroslav Hašek. 19. října obdržel rozkaz odevzdat všechny své funkce. 23. října hlásil splnění rozkazu. Od 24. října byl pak vyškrtnut ze seznamu politického oddělení 5. armády.² Za několik dní již byl na cestě do Moskvy.

Do Moskvy přijel Hašek 17. listopadu 1920. Ještě před jeho příjezdem rozhodlo Centrální byro po dohodě se zástupcem marxistické levice v III. Internacionále odeslat ho na stranickou práci na Kladno.³ V Moskvě se Hašek zdržel pouze několik dnů. Stranické kursy jako význačný, vzdělaný a informovaný sovětský pracovník pochopitelně nenavštěvoval. Jako každý český a slovenský komunista, který odjížděl do Československa, vyplnil i Hašek v Centrálním byru zvláštní dotazník. Uvedl v něm, že v Rudé armádě sloužil od dubna 1918 do 18. listopadu 1920. Na otázku, jaké jazyky ovládá slovem i písmem, odpověděl: „rusky, česky, německy a j.“ Otázku, na které místo v Československu si přeje odjet, zodpověděl prostým „kam potřebuji“. Centrální byro přes celý horní okraj dotazníku poznamenalo: „Přes Kominternu do Kladna.“ Na druhé straně dotazníku uvedlo: „Na cestu do Československa obdržel s. Hašek od Kominterny 1500 německých marek.“⁴ 26. listopadu opustil Hašek Moskvu, aby s osobními doklady, znějícími na cizí jméno rakouského válečného zajatce, odjel přes Narvu, Reval (Tallin) a Štětín do Československa. Do Prahy přijel 19. prosince 1920.

Jaroslav Hašek byl jedním z 85 českých a slovenských komunistů, kteří byli v listopadu 1920 odesláni Centrálním byrem na stranickou frontu do Československa. Centrální byro pokračovalo v této práci i v následujících měsících. Stále se zmenšující hrstka českých a slovenských komunistů v Sovětském Rusku přivítala v květnu 1921 radostně zprávu o založení Komunistické strany Československa. „Tato skutečnost“, psala „Pravda“, „je nejslavnějším vítězstvím revolučního komunismu nad reformistickým socialismem . . . Půlmilionová rudá armáda československého proletariátu rozhodla proti

¹ IML, Partarchiv, f. 17, d. 337, o. 1, 1. 62.

² CGAKA, f. 185, o. 2, d. 58, 1. 474, 479, 480.

³ IML, Partarchiv, f. 17, o. 1, d. 332, 1. 11 a j.

⁴ IML, Partarchiv, f. 17, d. 307, o. 1, 1. 65.

pánům a proti lokajům – pro komunistickou revoluci. Táboři porazili Pražany. Proto nebude i druhé Bílé hory.“¹

* * *

Jaroslav Hašek přijel do Československa v době, kdy revoluční hnutí českého a slovenského proletariátu prošlo již svým kulminačním bodem. Generální prosincová stávka byla brutálně zlomena. Vládnoucí buržoasie spolu s pravicovými socialisty přistoupila k rozsáhlé perzekuci revolučního dělnictva. Sta funkcionářů marxistické levice, mezi nimi i delegáti II. kongresu Komunistické internacionály a řada komunistů ze Sovětského Ruska, bylo uvězněno. Proti čelným představitelům marxistické levice se připravoval politický proces. Buržoasní tisk se utápěl v bezuzdných štvanicích proti bolševikům, proti revolučnímu dělnickému hnutí.

Také Jaroslav Hašek se ocitl v ohni nejprudší palby buržoasního tisku. Byl obviňován ze zběhnutí k Rudé armádě, z domnělého vraždění zajatých legionářů, z bigamie. Buržoasní noviny nešetřily pomluvami, aby jeho jméno co nejvíce zostudily. Významné však bylo, že nenalezl dostatečného porozumění ani na druhé straně, u marxistické levice. Většina těch, kteří ho znali a věděli o jeho významné práci v 5. armádě, byla uvězněna. Ti, s nimiž přišel do styku, viděli v něm nikoli zkušeného politického pracovníka, nýbrž předválečného nevázaného Haška. Hašek se tak ocitl sám v cizím prostředí. Nikdo mu nepodal pomocnou ruku. Jsa v tíživé hmotné situaci, začal se zvolna vracet k předválečnému způsobu života. Aby se udržel nad hladinou, byl nucen ustavičně psát. Zvláště cenné jsou jeho feuilletony psané do Rudého práva. Dosvědčují, že své práci v Rudé armádě zůstal věren.

Všechny své zkušenosti a poznatky z minulých let uložil pak Hašek ve svém největším díle, v románu „Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války“, ojedinělém protiimperialistickém a protiválečném eposu svého druhu v celé světové literatuře. Haškovi však nebylo dopřáno tento román dokončit; zemřel dva roky po svém návratu do Československa 3. ledna 1923.

¹ Pravda č. 19, 28. května 1921.

Léta 1915–1920 tvoří v Haškově životě vrcholně významné období. Hašek, který se v roce 1920 vrátil ze Sovětského Ruska, nebyl tím Haškem, který v roce 1915 byl hnán s rakouskou armádou do pole bít se za imperialistické zájmy habsburské monarchie. Vrátil se jako člověk, obohacený o těžce získané životní zkušenosti, jako člověk, žijící v úplně jiném myšlenkovém světě.

Od počátku roku 1915 prožíval Hašek osud statisiců prostých českých lidí, oblečených do rakouské uniformy. Na frontu odcházel s odporem a s nenávistí k Rakousko-Uhersku v srdci. Za zájmy reakční habsburské monarchie, jež se stala častým terčem jeho předválečných satir, nehodlal bojovat. Viděl jen jediné východisko, jak toho dosáhnout: přeběhnout frontu. To také jako výraz svého protestu proti imperialistické politice Rakousko-Uherska uskutečnil. Byl to ovšem krok pasivního rázu; další cestu Hašek již neviděl. Tu mu ukázala akce zbohatlých českých a slovenských kolonistů v Rusku, akce, představovaná především t. zv. Českou družinou, která bojovala v rámci ruských vojsk na frontě proti Rakousko-Uhersku. Hašek pro tuto akci přímo vzplál. Zapojil se do ní z nejčistších ideových pohnutek, domnívaje se, že to je jediná správná cesta, vedoucí ke zničení utlačovatelské rakouské monarchie. Neviděl, že celou akci sleduje starousedlický Svaz čs. spolků na Rusi pouze své vlastní zistné cíle, že případné uskutečnění plánů tvůrců této akce by český národ vystavilo ještě horšímu útisku, než jak tomu bylo dosud. Vědomí nutnosti boje proti Rakousko-Uhersku u něho přehlušilo vše. Tomuto boji dával Hašek všechny své síly i svůj všestranný talent. Ve sporech mezi oběma proudy v hnutí Čechů a Slováků v Rusku hájil beze zbytku politiku carofilského Svazu čs. spolků na Rusi. Na tuto pravicovou posici přivedla ho především obava o osud vojenské jednotky. Když pak po ruské únorové revoluci Svaz padl, padl s ním dočasně i Jaroslav Hašek.

Nové vedení hnutí, jež převzala Masarykova Československá národní rada v Paříži, pokračovalo ve výstavbě vojenské